ZVON

2 • 2017

NAJSTAREJŠA SLOVENSKA REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBO



UVODNIK • Janko Prunk: **Sto let Majniške deklaracije**
SMER LITERATURA • Marc Alyn • Marko Pišljar
Z MOHORJEVE KNJIŽNE POLICE • **Voda, rožice in marsikaj vmes**
POGOVOR • **Kozma Ahačič**
ESEJ • Ignacij Voje • Edvard Kovač • Matija Ogrin • Romana Bider • Igor Škamperle • Nika Zgojznik • Aleš Maver
PORTRET • Ifigenija Simonović
PREDBRANJE • **1204 dni teme** • **Osnove logoterapije** • **Sreče polno leto**

UVODNI ESEJ

3 Dr. Janko Prunk: **Sto let Majniške deklaracije**

SMER LITERATURA

5 Marc Alyn: **Pesmi v prozi**

8 Marko Pišljar: **Odsevi bližine**

Z MOHORJEVE KNJIŽNE POLICE

15 Matija Remše: **Voda, rožice in marsikaj vmes**

POGOVOR

21 **Dr. Kozma Ahačič: »Slovnice ne moreš pisati, če do jezika nimaš nekega čustvenega odnosa«**

ESEJ

28 Dr. Ignacij Voje: **Migracije v slovenske dežele v času turških vpadov**

33 Dr. Edvard Kovač: **Upor z mišljenjem in besedo**

37 Dr. Matija Ogrin: **Premišljevanje Odrešenikovega trpljenja in duhovnost Jezusovih svetih ran**

38 Romana Bider: **Križev pot in Vseposvojitev**

41 Dr. Igor Škamperle: **Huxley, Bartol ter izzivi sodobne družbe**

44 Nika Zgojznik: **Manipulacija kot sredstvo za dosego višjih ciljev**

48 Dr. Aleš Maver: **Je Putinu vendarle uspelo?**

PORTRET

52 Dr. Manca Košir: **IFIGENIJA SIMONOVIĆ: Z žilami, polnimi bivanja**

PREDBRANJE

54 Franjo Zore: **1204 dni teme**

58 Elisabeth Lukas: **Osnove logoterapije**

62 Anselm Grün: **Sreče polno leto**

KNJIŽNE OCENE

64 Dr. Tamara Griesser Pečar / Andrej Rahten: **Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije**

65 Andrej Arko / France Pibernik: **Pozni november za pesnika. Biografska pripoved: France Balantič**

67 Milan Knep / Leon Oblak: **Neumrljiva duša in sedem glavnih grehov**

69 Dr. Marko Jesenšek / Kozma Ahačič: **Slovnica na kvadrat**

KULTURNI ODMEVI

72 Metka Pirc: **Tudi nasmejati se je treba znati**

74 Mag. Veselka Šorli Puc: **Zbirateljstvo kot poslanstvo**

ZVON | Najstarejša slovenska revija za literaturo, kulturo in družbo

2017, ŠTEVILKA 2, LETNIK XX

UREDNICA
dr. Tanja Ozvatič

IZVRŠNA UREDNICA
Cvetka Rezar

UREDNIŠKI ODBOR
Andrej Arko
mag. Hanzi Filipič
Mateja Gomboc
dr. Edvard Kovač
dr. Aleš Maver
dr. Matija Ogrin
Matija Remše
Marko Tavčar

OBLIKOVANJE
Pavla Bonča

LEKTORIRANJE
Cvetka Rezar

IZDALA IN ZALOŽILA
Društvo Mohorjeva družba in
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.

ZA ZALOŽBO
predsednik Jože Planinšek CM
in ravnateljica dr. Tanja Ozvatič

UREDNIŠTVO
Nazorjeva ul. 1, 1000 Ljubljana
T 01 244 36 70
urednistvo@celjska-mohorjeva.si

MARKETING
Simon Ozvatič
simon@celjska-mohorjeva.si

NAROČNIŠKA SLUŽBA
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
T 03 426 48 00

TISK
Dravski tisk d. o. o.

NAKLADA
600 izvodov

CENA
Posamezna številka
5,40 EUR
Letna naročnina
27 EUR
Letna naročnina za tujino
45 EUR

Izid te revije je sofinancirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

www.mohorjeva.org

NA NASLOVNICI
Pobarvan kuhinjski stol,
Ifigenija Simonović



Alenka Veber,
urednica

Ena lastovka še ne prinese pomladi, naznani jo pa.

Ljudski pregovor

Poznavalci ljudskega blaga rek povezujejo z Ezopovo zgodbo. Starogrški basnopisec, ki je domnevno kot suženj živel na otoku Samosu v Joniji ter si je svobodo prislužil s svojo modrostjo, v zgodbi govori o mladeniču, ki je zapravil vso dediščino. Ko je spomladi videl leteti mimo lastovko, je menil, da ne bo več mraza, zato je prodal še svoj zadnji plašč. A ponovno so prišli mrzli dnevi, ko je moral zmrzovati. Ezopova basen je navdihnila ruskega basnopisca I. A. Krylova, ki je napisal basen *Mot i Lastočka*. V njej mladenič brez plašča za svojo nesrečo krivi zamrzlo lastovko. In nauk te basni? Lastovka tu simbolizira ptice selivke, ki sporočajo, da je pomlad blizu.

Druga številka *Zvona* prihaja med vas v času, ko se budi pomlad. Pomlad, to vitko mladenko, so za svojo vzeli narodi, prebudila je mojo domovino in spremenila nje podobo. O cvetoči *Vesni* pišejo pesniki in pisatelji. Mogoče je njim še največji navdih.

Cvetoči maj leta 1917, le dan pred svojim iztekom, se je v zgodovino slovenskega naroda zapisal kot »eden izmed največjih dni v zgodovini slovenskega naroda, eden najsvetejših dni za slehernega Slovana«. Tako je ob deseti obletnici *Majniške deklaracije* njen pomen označil zgodovinar Josip Puntar.

Devetdeset let pozneje dr. Andrej Rahten v ospredje knjige *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije* »postavlja eno najpomembnejših poglavij slovenske zgodovine, namreč čas Majniške deklaracije in deklaracijskega gibanja ter začetek nove države, Kraljevine SHS« ter nudi nekoliko drugačno interpretacijo Majniške deklaracije, kot je običajna v slovenskem zgodovinopisju.

O Majniški deklaraciji, ki je »zahtevala na osnovi narodnega načela in hrvaškega državnega prava združitev vseh ozemelj monarhije, na katerih žive Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno državno telo, prosto vsakega tujega gospostva, zgrajeno na demokratičnem temelju pod habsburškim žezlom«, v tokratni številki razmišlja dr. Janko Prunk. Pri tem poudarja, da »v deklaraciji ni bila posebej omenjena Zedinjena Slovenija in njen posebni položaj znotraj bodoče jugoslovanske države, zato jo nekateri kritično ocenjujejo. /.../ A Majniška deklaracija je bila v slovenski zavesti prisotna, sicer slovenska politična pomlad svoje narodnopolitične deklaracije ne bi poimenovala za drugo majniško deklaracijo.«

Se pa pomladne zmrzali gotovo ne boji lastovka Ifigenija Simonović, nova predsednica Slovenskega centra PEN. ■

Dr. Janko Prunk

Sto let Majniške deklaracije



Na izbruh prve svetovne vojne Slovenci tako kot drugi evropski narodi nismo bili pripravljeni. Bili pa smo, ne da bi sami lahko kaj odločili, potegnjeni vanjo in imeli v jeseni hude žrtve v spopadih avstro-ogrske vojske z Rusi v Galiciji. Potem sta prišli usodni leti 1915 in 1916, ki sta nakazovali pravo slovensko narodno katastrofo, ki bi lahko zamajala samo eksistenco slovenskega naroda. Aprila 1915 je antanta sklenila v Londonu pakt (pogodbo) z Italijo za njen vstop v vojno na antantni strani. Za to ji je obljubila nekatera ozemlja, ki si jih je Italija že dolgo želela: južno Tirolsko, Slovensko Primorsko s Trstom in Gorico, Istro in Dalmacijo. Takšna obljuba bi v slučaju antantne zmage usodno razkosala mali slovenski narod in tega se je zavedalo slovensko narodno vodstvo. Poskušalo je prepričati carsko Rusijo, naj ne podpre londonskega pakta, pa je dobilo iz Rusije strahotno porazen odgovor, da Rusija ni pripravljena zaradi Slovencev voditi vojne niti en dan in ne žrtvovati niti enega svojega vojaka.

Italija je maja vstopila v vojno, ravno na tistem delu Avstrije, v Posočju, ki so ga od nekdaj poseljevali Slovenci. Ti so zato še naprej podpirali Habsburško monarhijo. Toda odločilne sile v Avstriji, nemške politične stranke takšne slovenske drže niso cenile, ampak so spomladi 1916 celo objavile tako imenovane Nemške zahteve, da se v Avstriji takoj izvede ustavna sprememba, s katero bo Avstrija razglašena za enonarodno državo z enim uradnim jezikom. Z izvedbo takšnega akta bi bila usoda Nenemcev v Avstriji, to je Čehov in Slovencev, izpostavljena odkriti germanizaciji, katere prva žrtev bi bili Slovenci kot razmeroma majhen narod.

Slovensko politično vodstvo, to so bili predvsem možje Slovenske ljudske stranke, dr. Janez Evangelist in dr. Anton Korošec, v takšni kritični situaciji ni obupalo in ni izgubilo glave. Povezalo se je s Hrvaško stranko prava, ki je bila sicer med Hrvati v manjšini, a je bila edina pripravljena na tesno povezavo s Slovenci tako, da bi jih vključila v svoj program in zahtevo po hrvaški državi na osnovi hrvaškega državnega prava. Ta pravaška gesta nasproti Slovencem ni bila izraz samo velike simpatije do Slovencev, ampak čisto intimno najbrž politična računica s pritegnitvijo katoliških Slovencev povečati svojo politično moč v politični igri s hrvaškimi strankami in hrvaškimi Srbi ter te s tem tako stisniti, da bi pristali na hrvaško državo.

Slovenci pa so računali, da bodo s pomočjo boljšega hrvaškega narodnopolitičnega položaja uspeli izbojevati svoj želeni narodni program Zedinjena Slovenija v okviru skupne hrvaško-slovenske države in se otresli nemškega nacionalnega pritiska.

Tako so slovenski in hrvaški poslanci iz Istre in Dalmacije, ki so pošiljale poslance v dunajski parlament, v njem 30. maja 1917 razglasili Majniško deklaracijo, ki je »zahtevala na osnovi narodnega načela in hrvaškega državnega prava združitev vseh ozemelj monarhije, na katerih žive Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno državno telo, prosto vsakega tujega gospostva, zgrajeno na demokratičnem temelju pod habsburškim žezlom«.

Majniška deklaracija je bila tako slovenska odločitev za reševanje slovenskega narodnega položaja v jugoslovanskem okviru. V deklaraciji ni bila posebej omenjena Zedinjena

Slovenija in njen posebni položaj znotraj bodoče jugoslovanske države, zato jo nekateri precej kritično ocenjujejo. Danes vemo in tudi takrat so mnogi vedeli, zakaj slovensko vodstvo v deklaracijo ni vstavilo še zahteve po Zedinjeni Sloveniji. Z deklaracijo so hoteli čim bolj naglasiti narodno enotnost med Slovenci, Hrvati in Srbi, kar je jasno povedal Janez Evangelist v svojem članku v pravaškem glasilu *Hrvatska država*, 4. septembra 1917, ko je zapisal: »Zedinjenje in zedinjenemu narodu enotno samostojno državo!« Ta njegova izjava je bila namenjena po eni strani zavezniškim pravašem, ki so Slovence intimno imeli za planinske Hrvate, po drugi strani pa mednarodnim političnim dejavnikom, ki so se že igrali z idejo narodne samoodločbe in Jugoslovani so jo utemeljevali na tej osnovi. Seveda se Slovenci nikoli niso intimno odpovedali svojemu programu avtonomne Zedinjene Slovenije, ki bo branila njihovo narodnost in ji omogočala razvoj. Prav zaradi tega so se poskušali distancirati in osvoboditi od Avstrije, ker jim ni hotela omogočiti avtonomne Zedinjene Slovenije. Pristanek na idejo jugoslovanske narodne enotnosti in enotne države je bila samo taktična poteza vodstva najmočnejše Slovenske ljudske stranke in tudi velikega dela slovenskih kulturnih delavcev.

To potrjuje razprava člana SLS dr. Franja Šukljeta v Ustavnopravnem odseku Narodnega sveta konec septembra 1918, še pred porazom Avstrije. Šuklje je v novi jugoslovanski državi za Slovenijo predlagal avtonomni status in to utemeljeval z argumentom, da smo bili v zgodovini dolgo ločeni in smo se različno razvili, zato ni primerno, da bi bila nova država zgrajena unitarno in centralistično. Poudaril je, da se »mora uprava prilagoditi naravnim danostim«. Le tedaj bo ustregla svojemu namenu, »zagotoviti prebivalstvu varni obstoj in razvoj«. Šuklje je predlagal, da bi bila jugoslovanska država razdeljena na tri upravna ozemlja: 1. Slovenijo z Istro, 2. Hrvaško v ožjem smislu in 3. Bosno in Hercegovino z Dalmacijo.

To svojo razpravo je s strinjanjem načelnika SLS dr. Antona Korošca objavil pod naslovom V obljubljeni deželi v nekaj nadaljevanjih v *Slovencu*, in sicer 6., 7., 8. in 15. oktobra. Šukljetov avtonomistični koncept je razkril pomemben političnostrateški razmislek, ki mu je ostala SLS intimno zavezana ves čas prve Jugoslavije in je bil tudi daleč večinska opredelitev slovenskega naroda.

Zoper tak slovenski avtonomističen koncept sta se takoj oglasila prvaka slovenske liberalne stranke Ivan Hribar in dr. Ivan Tavčar ter ga zavrnila zaradi svojega napačnega pojmovanja narodnostne antropologije in tudi zaradi svojega političnega nasprotovanja katoliški SLS. Zelo vehementno sta zagovarjala unitaristično in centralistično jugoslovansko državo.

Hrvati se na takšen predlog, ki bi v skupno avtonomno enoto združil Slovenijo in Istro, niso odzvali, morda tudi zato, ker je Istro kmalu zasedla Italija. Toda zgodovina ga ne sme pozabiti, ker kaže, kako je bilo vodstvo vodilne slovenske politične sile SLS sposobno modrega strateškega političnega premisleka, ki pa ga komunistično vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega boja med drugo svetovno vojno in po njej ni premoglo. Zaradi tega je Hrvatom podarilo Savudrijo in s tem močno zapletlo problem razmejitve z njimi na morju, ki je postal aktualen po popolni slovenski narodni in državni osamosvojitvi. Majniška deklaracija je bila v slovenski zavesti prisotna, sicer slovenska politična pomlad svoje narodnopolitične deklaracije ne bi poimenovala za drugo majniško deklaracijo. Malo metaforično bi mogli reči, da je slovenski narod v Jugoslaviji živel kar med dvema majniškima deklaracijama. ■

Marc Alyn

Pesmi v prozi

Prevod in opomba:
dr. Edvard Kovač

Pustolovščina uvajanja

*

Na poti k vzvišenim balkonom, ki so gospodovali nad okamenelim časom – k visokim planotam, pokritim s streho razpokanega snega –, je osamljeni ostrostrelec pristal na razmejitveni črti tega, kar je in kar je bilo, in se kakor plesalka dvigal med melišči in poskakujočimi potoki. Dvigajoča se spirala ga je posesala in v njem poglobila omotico, ko je napredoval sončni strani skrivnosti naproti, uganki, ki so jo preletavale ptice in razmršeni ognjeni žarki, ki so se znova vrnili iz zašle poti in se razpršili v vetru. Čisto slučajno je v sadovnjakih, obljudenih s teozofskimi pesmimi nabiral besed, sadeže, ki so padali iz dreves, in sanjal o svoji usodi, ki ga je prav tako, ko je zorel ob strani, v njegovem otroštvu obvarovala pred pohajkajočimi angeli, pred fračami na prste.

Marc Alyn, francoski pesnik, pisatelj in prevajalec ter književni kritik, je bil rojen leta 1937 v Reimsu.
Že pri dvajsetih letih je prejel prestižno pesniško nagrado Maxa Jacoba. Za svojo pesniško zbirko *Onkraj neskončnosti* je pozneje znova prejel zelo ugledno nagrado G. Apollinaria, prav tako je prejemnik nagrade Francoske akademije »nesmrtnikov«.
Pisal je tudi poetične potopise z Vzhoda, najbolj pa je zaslovel z zapisi iz Benetk. Slednjič ga je tudi nagrada Goncourt kronala za njegov celotni pesniški opus, zbran pod imenom *Napajanje angelov*.
Za Slovence je pomemben, ker je odločilno sodeloval pri prevajanju slovenske poezije v francoščino, posebno še pesmi Srečka Kosovela, ki ga rad prebira tudi na svojih lastnih literarnih večerih.
V mesecu maju prihaja na srečanje pisateljev na Bled, kjer bo predstavil svoja dela in prevode Kosovelovih pesmi. Objavljamo še neobjavljen prevod treh njegovih pesmi v prozi iz zbirke *Proza iz notranjosti pesmi*, izšle leta 2015.

Stopnje ekstaze

*

Notranjost, svetišča in kupole so predale v trajno
last svoje privlačne ovijalke s poskočno roko temine.
Kakšno opojno obiskovanje! Hrapava ogledala,
ki so odsevala orgije bizantinskih angelov,
so se razkrila nad hipnotičnim gledališčem Erosa.
Z eno samo kretnjo ji je odgrnil tančico,
da bi razkril tetovirano pokvarjeno vijoličnost,
v kateri je prepoznal boginje v izgnanstvu, tkanje
golobov na robu modrih strešnikov. »Uči me, moja
polt, ki se ti prilega kakor rokavica!« je vzdihnila,
medtem ko so drugi pomešali svoj obraz s požirki
mesečine vina v lesketajoči se luži.

Nahajališča

*

Vsakdo je taval naproti lastnemu misteriju,
med soljo in kislinami trenutka, osvetljen z grozo
sreče pod še nepriznanimi rimskimi cestami.
Ovijalke so se vrinile med razprte cvetlice;
zmešnjava poskakujočih potokov je opozarjala
in se pognala v dir v smeri nekega kraljevskega
vodovja, ki ga je hotela osvojiti: »Pustimo
nahajališčem, da se ustalijo« je predlagal iskalec
vode, ki je imel za poslanstvo, da spravi na plano
zlato, ki je hreščalo v žilah besed.

Marko Pišljar

ODSEVI BLIŽINE

Srečanje

*

Večna modrina preseva osušene oblake,
sij komajda ožarja nebo
v ozadju prihajajočega dneva.
Glas ptice odzvanja v sozvočju jutranje svežine,
mehkobe rose.

Prišla si kot jutranja zarja,
tvoj glas me je obudil,
mehkoba rose je oživila mojo dušo.
Bil je dan, kot drugi,
pa vendar drugačen,
poln zaupanja,
kot prvi pogled slepca.
Videl sem, da si ti,
skrivnostna harfa,
ki odzvanja v mojem srcu.

Ali slišiš mojo prošnjo?

*

Danes nisem lačen kruha,
nasičen v izobilju zahodne civilizacije,
obdan s podobami lepote,
navideznih slik gibljivih elektronov.

Danes vem, da potrebujem tebe,
tvoje misli,
ki so mi namenjene
in hranijo mojo dušo.
Tvojo voljo,
ki me hrabri,
in tvojo bližino.
Tvojo vero v nama darovano življenje
in nesluteno luč prihodnosti.

Dar

*

Pride moj čas,
ko besede privrejo iz nedrji srca,
ko strune zazvenijo v odblesku neba,
darovane kot življenje,
iz skrivnosti ozvezdja,
morda atomov.

Besede,
ki govore o tebi,
drugemu,
o Bogu,
najmanj o meni.

Pogled

*

Jesenski žarki zlatijo rdečerumeno krasoto,
še vedno kličejo k življenju umirjajočo zemljo,
sanje opojne pomladi.

Nekje v meni pa se je čas umiril.
Svoj trenutek je dobil pogled srca,
odpadli so strahovi izgube,
umirajoče hrepenenje slepca.
Klecajoč upam Vate.

Sopotnica

*

Tvoja prisotnost je jutranji žarek,
samoumeven,
svetal,
prinaša vedrino življenju,
nasmeh,
obseva in razkriva.

Ti si skrivnostna sopotnica,
dotikaš se me
in odhajaš,
neskončna,
skrivnostna,
enostavna in nerazumljiva.

Brez tebe ne bi bilo mene,
tudi ko ti odhajaš,
se tvoja prisotnost zarisuje v meni
in vedno ostaja.

Vrtinec bližine

*

Padava v globino
snežinki
na krilih sončnih žarkov.

V svetlobi spoznanja
se srečujem s teboj,
moj drugi svet,
ves krhek in neznan.

Skupaj potujeva drug k drugemu,
v strahu drugačnosti,
v vrtincu trpljenja,
ogrožena, da se bova prizadela.

Na zemlji spoznanja slednjič,
enako šibka,
žejna bližine,
oplajava drug drugega.

Stopinje

*

Po tvojih stopinjah hodim oče,
po vaših stopinjah predniki,
po svetlobi in sencah,
izrazih oči in dotikih rok,
po vaši besedi in melodiji,
ki valovi v moji duši,
po stopinjah, zapisanih v skrivnosti nevronov.

Moj glas se napaja
v odzvenu besed vaših življenj,
tam v galaksiji zavedanja.

Matija Remše

Voda, rožice in marsikaj vmes

Mohorjeva za zdravje

Iz vode vse živo izhaja in brez vode ni življenja. So kraji, ki so z vodo (pre)bogati, in so spet drugi, kjer je skoraj ni. Na splošno za današnji čas človeštva velja, da z vodo ravnamo kakor z okoljem, zelo potratno, nerazumno in neodgovorno. Utegne se zgoditi, da bo navsezadnje na svetu čiste vode resnično samo še za lek, če se naš odnos do te dobrine ne spremeni. V svojem času pa jo je župnik Kneipp praktično uporabljal kot zdravilno sredstvo. Da na svetu za vsako bolezen rožica rase, vemo Slovenci že od rane mladosti iz Vandotovega Kekca, če že ne od drugod. Mohorjane in množico drugih Slovencev je v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja o tem prepričal cistercijan in zeliščar p. Simon Ašič iz Stične. Tako upravičim prvi dve besedi iz naslova.

Tisto »marsikaj vmes« je naše človeško življenje. Zgodbo o njem sta zapisala dr. Eman Pertl in njegova soproga profesorica Miša Krašovic Pertl in je izšla kot redna knjiga za ude pri Založniškem podjetju Mohorjeva družba v Celju (danes bi rekli v redni zbirki Celjske Mohorjeve družbe) z letnico 1967 in naslovom *Naše življenje*. Takrat sta bila urednika dr. Stanko Cajnkar in Jože Dolenc. Opremil jo je Stane Kregar z ženskim obrazom »en face« na levi in moškim v profil na desni naslovnice v svojem značilnem razdrobljenem slogu, ki kaže na množico dopolnjujočih se pa tudi nasprotujočih si detajlov med dvema človeškima osebama različnega spola. Ta dvojnost v hrepenenju drugega po drugem, ki sega iz globin človeške narave na njeno vseobsežno površje od davnine in podedovana iz preostale narave kot božji dar in znamenje, podoba medosebnosti v izvoru življenja kot takega in v izvoru življenja vsake rojene osebe, je pač tisto osrednje, okrog česar se ljudje vrtimo od rojstva do smrti. Čeprav je knjiga v svojem prvem delu tako



rekoč učbenik za spolno vzgojo, gre res za zgodbo o življenju od rojstva do smrti, še bolje za nešteto zgodb, ki sta jih avtorja srečala v svoji dolgoletni zdravniški praksi in ki praktično osvetljujejo vsa teoretična vprašanja, skrita za njimi, in spoznanja, ki sledijo iz njih. »Da bi se v dokaj zapleteni spolni vzgoji kolikor se le da približala resnici, da se ne bi izgubljala v posploševanju in pretiravanju z navajanjem navidezno izjemnih življenjskih primerov, se nisva ustavila že kje v razvojnih letih ali že kmalu v obdobju po prvih letih zakonskega sožitja, marveč sva poskusila razčleniti in pojasniti vsa važnejša vprašanja dolge razvojne poti življenja v dvoje od mladih dni do pozne starosti. Pri tem sva upoštevala predvsem domače razmere in se zato raje nisva ogledovala po tujih vzgledih, marveč nakazujeva dejanske okoliščine, v katerih naš človek, vse doslej prepuščen večinoma srečnemu ali nesrečnemu naključju, doživlja svojo življenjsko pot,« zapišeta avtorja v svojem uvodu.

Res je, da je od izida knjige, bilo je v letu moje mature na šubički v Ljubljani, minilo že pol stoletja in da je danes mladina mnogo bolj seznanjena s skrivnostmi telesnega življenja nasploh in še posebej s »tehničnimi« vidiki spolnosti, ki je via fakti postala v teh petdesetih letih že skoraj brezosebna. Morda bi med Slovenci naredila še več dobrega, kot ga je s svojimi več kot štirideset tisoč izvodi naklade, če je ne bi nekateri poverjeniki v pretirani sramežljivosti pustili ležati v predalih svojih župnijskih pisarn.

In neko jutro sneg zapade
in neko noč pojemajoč
umrje zadnji vzklik naslade -
in vse bo proč ... (Pavel Golia)

Prav zato jemljem to knjigo s police z določeno nostalgijo in jo danes pozorneje prebiram predvsem v njenem tretjem delu, ki govori o podarjeni in zreli starosti. Mnoge zunanje okoliščine družbenega in medosebnega življenja so se spremenile, mnoge notranje pa ostajajo podobne, če že ne enake. Še danes se da iz knjige česa naučiti.

Urednik Finžgar je k sodelovanju v družinski reviji *Mladika* privabil dr. Antona Breclja, primorskega zdravnika, ki je leta 1901 končal študij medicine v Gradcu. Že kot gimnazijec in študent je sodeloval v katoliškem gibanju, se zanimal za filozofijo in verska vprašanja, objavljal v različnih revijah in bil član različnih društev, pozneje tudi zarjan. Znanstvo z J. E. Krekom ga je prebudilo v socialno skrbnost. Bil je pobudnik gradnje vrste hiš na Livadi (del Gorice), ki so pozneje postale last delavcev. Dolga leta je bil zasebni zdravnik za otroške in notranje bolezni v Gorici. Leta 1930 je izšla pri Mohorjevi njegova knjiga *O zdravju in boleznih*.

Sam piše o njej: »Tekom svojega dolgoletnega zdravniškega poslovanja sem dodobra spoznal potrebe našega ljudstva v zdravstvenem pogledu. Dasi je naš preprosti narod nadarjen in zelo dovzeten za napredek in je tudi dejansko napredoval v marsikaterem pogledu, se mi vendar zdi, da je v zdravstvenih zadevah nekako zaostal. Ne po svoji krivdi, saj sprejema naš narod z vso hvaležnostjo vsako pobudo.

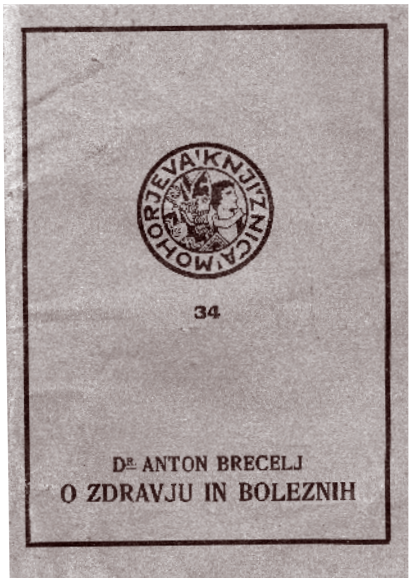
Krivda je na naši, zdravniški strani. Že zdavnaj so strokovnjaki podali slovenskemu ljudstvu poljudno pisane, a izvrstne knjige o kmetijstvu, živinoreji, sadjarstvu, vinarstvu, živalstvu, rastlinstvu, celo o pravoznanstvu, da ne omenjam lepe zbirke

knjig o duševnih potrebah in zahtevah. Le o zdravstvu je pri nas pisanega razmeroma premalo, dasi je zdravje naše najboljše zemsko dobro, ki je potrebno najskrbnejše pažnje in nege.

Zato sem se rad odzval vabilu urednika družinskega lista *Mladike*, naj pišem o najnujnejših zdravstvenih zadevah, saj se zavedam dolžnosti, da po svojih skromnih močeh prispevam k zdravstveni prosveti slovenskega naroda.

Zatrjujejo mi, da so bili moji sestavki, priobčeni v *Mladiki*, sprejeti z umevanjem in priznanjem in da so mnogi bralci izrazili željo, naj jih Mohorjeva družba izda zbrane v posebni knjižici.

Tako je nastala ta zbirka, ki vsebuje večinoma v *Mladiki* priobčene razprave z nebistvenimi izpremembami in dodatki.«



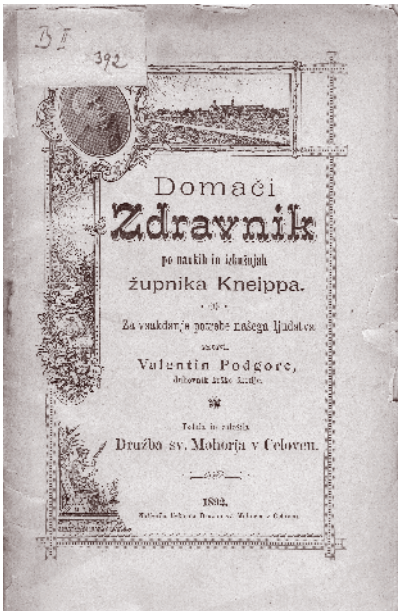
Knjižica je kar knjiga s 368 strani pa dodanim kazalom in stvarnim kazalom. S širokim zamahom in v berljivem slogu piše dr. Brecelj o nadlogah, kot so prehlad, prebavne motnje, boleči zobje, gliste, kužne bolezni in prisadi, alkoholizem in jetika. Obravnava dedne bolezni. Odgovarja na vprašanje o življenjskih temeljih družine. Kakšni so odnosi med zdravniki in bolniki. O nevrasteniji in živcih. O zdravem odnosu do »brata osla« (tako je sv. Frančišek poimenoval svoje telo), o zdravju v kmečkih domovih, o prehrani, shranjevanju in pripravljanju hraniv (živil), pa o prvi pomoči v nezgodah in domači lekarni. (Mimogrede: kar škoda se mi zdi, da se v rabi nista ohranila izraza sladkornine za ogljikove hidrate in podmehurnica za prostato.)

Vredno si jo je ogledati, ker je vzorčni primer mohorske skrbi za ljudsko telesno zdravje, ki odseva v množici koledarskih člankov, pa člankov v Pratiki in v mnogih, tudi najnovejših knjigah domačih in tujih avtorjev, ki jih v tem prispevku ne bom omenjal. »Mens sana in corpore sano!«

Zdaj pa še na začetek in konec, k vodi in rastlinam.

Na prehodu iz predprejšnjega v prejšnje stoletje je med Slovenci veliko pozornosti vzbudila knjiga *Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa*. Podnaslov pravi, da jo je za vsakdanje potrebe našega ljudstva sestavil Valentin Podgorc, duhovnik krške škofije (znano in zaslužno ime iz zgodovine Celovške Mohorjeve). Izšla je v Celovcu leta 1892. Leta 1924 je izšel na Prevaljah, kjer je bila tedaj Mohorjeva, že šesti popravljeni in pomnoženi natis. Knjiga ima dva uvoda, Podgorčevega in Kneippovega. Podgorc zapiše takole: »Ker me to zdravljenje veseli, zato sem tudi rad sprejel poziv odbora Mohorjeve družbe, naj pripravim Kneippovo knjigo našim ljudem. Tale knjižica je preprost, skrčen prevod ali posnetek Kneippove knjige *Moje vodozdravstvo*; in kar

je razen tega še imenitnega, izposodil sem si iz njegovega dela *Tako bi naj živeli*. Kdor ima tole slovensko knjižico, najde v njej vse, kar je imenitnega in važnega v tem oziru, in ni mu treba biti žal, ako omenjenih dveh knjig ne zna čitati. /.../ Da pa je bilo naši družbi sploh mogoče podati to koristno knjižico kot družbeno knjigo svojim udom, zato se moramo prisrčno zahvaliti velečastitemu gospodu župniku Kneippu samemu in njegovemu založniku, ki sta oba drage volje dovolila, da sme družba izdati to knjigo v slovenskem jeziku.«



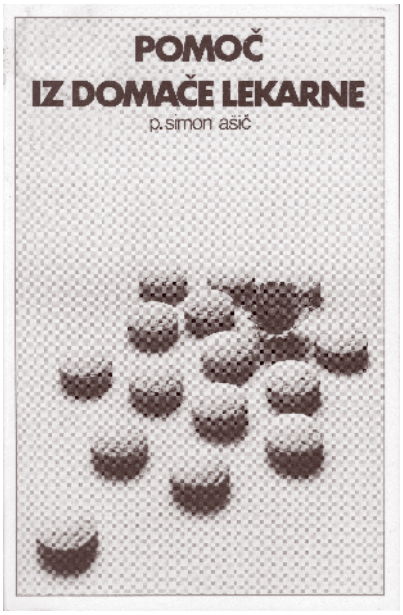
Sebastian Kneipp pa v svojem uvodu razloži, kako je bil od študijskih naporov (šolan tkalec je na vsak način želel postati duhovnik) že tako izčrpan, da so zdravniki nad njim obupali, sam pa se je po nasvetih neke knjižice, ki mu je slučajno prišla v roke, začel najprej neuspešno, po pol leta in omilitvi nekaterih postopkov pa uspešno zdraviti. Tako je dosegel svoj cilj in postal župnik v Worishofenu na Bavarskem. Če se je kdo zatekel k njemu z zdravstvenimi težavami, mu je svetoval. Ker so nasveti koristili, se je glas o njem raznesel daleč naokrog in množično so začeli prihajati vsakršne pomoči potrebni. Kneipp je svoja spoznanja dopolnjeval in sistematiziral ter izdal v obeh knjigah, iz katerih je povzemal Podgorc.

170 strani ilustrirane knjige z dodanima stvarnim kazalom in kazalom je razdeljenih v štiri dele. Naslov prvega je: *Česa je treba k zdravju in kako se zdravje ohrani* in obsega splošne preventivne nasvete o načinu življenja, prehranjevanja, oblačenja, prebivanja itd. Drugi del obravnava načine zdravljenja z vodo (utrjevanje, obkladki, kopeli, sopara, polivi, ovitki, pitje vode). Tretji del je seznam lekarniških pripravkov in zdravil, četrti del pa obsega seznam bolezni po abecednem redu. Čisto ob koncu je še nauk za starše.

Podobno kot s Kneippovo knjigo se je v zadnjih dveh desetletjih dvajsetega stoletja dogajalo s knjigami p. Simona Ašiča *Pomoč iz domače lekarne*. Prvi del je izšel leta 1984 v redni zbirki z naklado 36.000 izvodov. Spominjam se, kako je profesorica Marta Silvester, sestra frančiškanskega p. Mirka Silvestra, prinesla v uredništvo na Poljansko tipkopis. Pozneje sva p. Ašiča med pripravo knjige obiskala v Stični, saj mi je za barvno prilogo izročil debele stare nemške priročnike z risbami rastlin. Seveda pri tem ni pozabil ob mizi kratko odtelovaditi v dokaz svoje čilosti in gibčnosti. Sam sem naivno mislil, da bo v okviru botaničnega oddelka fakultete za biologijo v Ljubljani moč dobiti barvne fotografije vseh v knjigi omenjenih rastlin, pa mi je dr. Wraber razložil, da kakšnega centralnega javnega tovrstnega arhiva ni. Knjige p. Ašiča so

v tiskarni razdrli, da so lahko risbe verno reproducirali, potem pa smo jih odnesli v restavratorsko delavnico v NUK, kjer so jih znova sestavili.

Nils Orthaber, zdaj že pokojni, je pripravil opremo z osamljeno rožico sredi množice aspirinov. Nekateri so godrnjali, drugi pa so, tako kot opremljevalec, avtor in jaz, videli v opremi simboliko odnosa med uradno medicino in domačim zdravilstvom.



Knjiga je dosegla nesluten uspeh in presenetila najbolj tiste odbornike, ki so svetovali, naj jo raje prepustimo v zalaganje kakšnemu farmacevtskemu ali zeliščarskemu društvu. Tako sem lahko na ovitek drugega dela, ki je izšel leta 1987 prav tako v redni zbirki in v opremi Julijana Miklavčiča, tokrat že kar takoj v nakladi 60.000 izvodov, zapisal: »Velja pregovor: Dobro blago se hvali samo. To nam je pokazala prva knjiga stiškega priorja p. Simona *Pomoč iz domače lekarne*. Več ponatisov, kljub visoki nakladi redne zbirke, skupaj 90.000 izvodov in nenehno povpraševanje po njej še sedaj, pričujejo, da je zadela v živo. Mnogi so p. Simona obiskali osebno in dobili od njega še dodatne nasvete.



Izid drugega dela v letošnji redni zbirki je izraz volje odbora Mohorjeve družbe, da ustreže željam in potrebam mohorjanov pa tudi drugih, ki želijo iz bogate zakladnice narave s pomočjo sistematičnega in z izkušnjami podprtega znanja ohraniti svoje zdravje, znova pridobiti izgubljeno, ali pa samo lajšati neizbežne tegobe življenja v telesu. Naj koristi!«

Leta 1989 je spet v redni zbirki izšel še Ašičev *Priročnik za nabiranje zdravilnih rastlin*, ki ga je pripravil že 83 let star po dveh infarktih in ob mučni astmi. V uvodu dodaja hudomušen nasvet: »Da ne bomo šli prehitro v krtovo deželo, pijmo čaj KRRT, čajno mešanico iz kopriv, regrata, rmana in trpotca. Kopriva krepi kri in dviga hemoglobin, regrat vodi notranjo presnovo, rman

odlično vpliva na želodec in sosedne organe, trpotec izboljšuje prekrvavitev v telesu. Te štiri rastline lahko zastopajo vsa zelišča, pa tudi dobimo jih lahko povsod.«



Recepte in priročnik je leta 1995 Mohorjeva po avtorjevi smrti (25. avgusta 1992) natisnila v enotni opremi Mihaele Svetek (portret p. Simona s šopkom travniških rožic v rokah) in z enotnim naslovom *Domača lekarna p. Simona Ašiča* 1. in 2. del. Istega leta je Vojan Tihomir Arhar pripravil še patrov življenjepis *Med molitvijo in zdravilnimi rastlinami/Življenje in delo p. Simona Ašiča*.

Iz njega izvemo, da so prve tri knjige izšle v skupni nakladi več kot 220.000 izvodov. Mislim, da je to, za slovenske razmere rekordno število, razmeroma lahko razložiti. Vsak človek je raje zdrav kot bolan. Če se že mora zdraviti in če je to mogoče, se raje zdravi z naravnimi pomagali. In če že mora glede teh komu verjeti in zaupati, bo raje zaupal bavarskemu župniku ali cistercijanskemu menihu, ki sta to, kar trdita in učita, preizkusila tudi na samem sebi.

Je pa značilno, da oba zdravilca opozarjata tudi na zdrav način življenja; da je človek del narave in mora to svojo povezanost z njo priznati ter jo upoštevati v svojem ravnanju. Narava določa, kaj je prav in kaj narobe, ne človek. Če je že pozabil na vsakega boga, naj bi človek gledal vsaj v naravo in jo upošteval. Ravnal naj bi s seboj kot s celovitim bitjem. Na svoj način je to rdeča nit vseh predstavljenih knjig.

Ali je morda to tudi Ariadnina nit v sodobnem labirintu življenja? Je ta romantična misel sploh še primerna? V času digitalizacije in obvladovanja neskončnih količin informacij, ki omogoča tudi neskončno manipulacijo in ob čedalje več resničnosti tudi več navideznosti in laži. V času splošne brezbrižnosti do sočloveka, v času odkrivanja osnovnih delcev in v času fine biomehanike, ki posega v samo strukturo dvojne vijačnice? V času globalnega onesnaženja. V času nebrzdanega pohlepa peščice na eni strani in nečloveške revščine množic na drugi. V času, v katerem naj bi bilo vse kupljivo? V času, ko se človeku dozdeva, da mu je prav vse na voljo. Ko ima v rokah moč nad lastnostmi vsega živega in tudi samega sebe. In ko hkrati v zaverovanosti vase spregleda dejstvo, da je samemu sebi in vsem drugim živim vrstam absolutni smrtonosec, kar je že dokazal z uporabo svoje moči nad atomom, in bo, Bog ne daj, morda prav kmalu tudi z uporabo svoje moči nad genom. Ali nas zgodovina ni naučila, kako je s človekom, ki je odgovoren le samemu sebi? Vprašanja tipajo v črnogledo smer. Seveda pa obstaja tudi cela vrsta drugih, ki se obračajo v njej nasprotno. ■



Dr. Kozma Ahačič

»Slovnice ne moreš pisati, če do jezika nimaš nekega čustvenega odnosa«

Pogovarjala se je
Cvetka Rezar

Foto: osebni arhiv

~ POGOVOR ~

Izr. prof. dr. Kozma Ahačič je priznani slovenski jezikoslovec in literarni zgodovinar. Po diplomi iz latinščine in slovenščine je doktoriral iz misli o jeziku in književnosti pri slovenskih protestantskih piscih na Slovenskem v 16. stoletju. Zaposlen je na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, predava pa tudi na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Ob znanstvenoraziskovalnem delu je tudi pesnik, scenarist, prevajalec in libretist. Pri Mohorjevi je leta 2011 izšla njegova pesniška zbirka Ti si čarovnica, jaz sem grobar. *V zadnjem času pa sta odmevni zlasti njegovi novi slovnici* Kratkoslovnica *in* Slovnica na kvadrat.



Dr. Ahačič, zaposleni ste na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Vaša raziskovalna področja so …

Osnovno področje mojega raziskovanja je jezik v 16. stoletju. V moji sekciji na Inštitutu namreč izdelujemo zgodovinski Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. Hkrati se raziskovalno ukvarjam z zgodovino slovničarstva in rabe jezika na Slovenskem. Sem tudi urednik spletnega portala Fran.si, ki pokriva širši spekter slovarjev, od zgodovinskih do narečnih, terminoloških, etimoloških in seveda najbolj aktualnih slovarjev sodobnega slovenskega jezika.

Ste idejni oče in urednik portala Fran.si, ki med najrazličnejšimi obiskovalci velja za izredno uporabnega, priljubljenega. Kakšni so odzivi?

Odzivi so za zdaj zelo dobri in otipljivi. Na dan imamo več kot 30.000 obiskovalcev. Stran se je zelo dobro prijela. Uporabljajo jo tako rekoč povsod po svetu, od najmlajših do najstarejših. Z njo smo na Inštitutu dejansko uspeli ljudem zelo približati naše delo. Še posebej nas veseli, da se ljudje odzivajo, da tudi pošiljajo najrazličnejše predloge in pripombe – vse to namreč Fran omogoča. Hkrati sta zelo obiskani tudi jezikovna in terminološka svetovalnica, v katerih ljudje postavljajo vprašanja, na katera ne najdejo odgovora v priročnikih. In tu na Inštitutu pripravljamo zanje strokovno utemeljene odgovore. Fran je torej zelo živ.

Objavljate številne razprave tako v strokovnih in znanstvenih kot tudi poljudnih publikacijah. Katera raziskovalna področja vas tudi sicer najbolj zanimajo, pritegnejo?

Najrajši imam slovnice. Zato sem tudi pred dvema letoma s sodelavci pripravil spletno stran Slovenske slovnice in pravopisi, kjer so v obliki pdf dostopne vse slovenske slovnice, hkrati pa tudi podatki o njih – kdaj so izšle, kako so zgrajene, kakšna je njihova zgodovinska vloga, po kom se je avtor določene slovnice zgledoval …

Vaše strokovno delo je v zadnjem času usmerjeno tudi v raziskovanje vloge jezikovnega pouka slovenščine na osnovnih in srednjih šolah. Kje vidite potrebne premike v učnih načrtih, da bi bila jezikovna ozaveščenost in pismenost med mladimi boljša?

Zadnja resna sprememba učnih načrtov se je odvila leta 1998 in takrat je bil narejen nek logičen korak od pretežno v slovnico usmerjenega pouka k pouku, ki naj bi bil usmerjen v besedilo. Vmes je v naš svet močno posegel in-

ternet, pojavila so se družbena omrežja, nove oblike komunikacije. S tem so se spremenila tudi naša besedila. In verjetno je nastopil čas, ko bodo učenci po eni strani pri jezikovnem pouku potrebovali neko zelo kakovostno in utrjeno osnovno poznavanje slovničnih in pravopisnih zakonitosti, hkrati pa bo treba dati še večji poudarek spoznavanju namena tvorjenja naših besedil, okoliščin, v katerih besedila nastajajo, in pa seveda zvrstnosti, ki je na Slovenskem žal zelo slabo raziskana, hkrati pa za mlade generacije, ki vedno bolj tudi zapisujejo svoj pogovorni jezik, zelo aktualna.

Mislim, da je ključen problem trenutnega pouka slovenščine ravno to, da se je zabrisala ta meja, da ni vsem jasno, kako ločiti pomembne stvari od manj pomembnih.

Kje vidite možnost, da bi bila slovenščina bolj priljubljena? Kaj storiti, da bi imeli učenci do materinščine pozitivnejši odnos?

Mislim, da sta najvažnejši jasnost in uporabnost. Ni problematično, če od učencev zahtevamo veliko, vendar mora biti to znanje, glede katerega ne učitelji ne stroka ne bodo imeli pomislekov. Dobro moramo tudi definirati, kaj so bistveni in kaj manj bistveni deli snovi. Mislim, da je ključen problem trenutnega pouka slovenščine ravno to, da se je zabrisala ta meja, da ni vsem jasno, kako ločiti pomembne stvari od manj pomembnih. Bi pa poudaril, da se, kar se tiče nepriljubljenosti slovenščine v osnovnih in srednjih šolah, včasih iz tega dela tudi mit. Dejstvo je, da je na mnogih šolah slovenščina zelo priljubljena in da je to zelo odvisno tudi od učiteljev. Hkrati vedno bolj opažamo, da za dober pouk slovenščine niso ključni učni načrti, kajti učnih načrtov niti vsi ne berejo, ampak najbolj usmerjajo pouk slovenščine učbeniki slovenščine. Na njih pa je zelo težko neposredno vplivati. Tudi zato bi učbeniki morali biti pripomoček, ne usmeritev. In do tega spoznanja bomo morali skupaj z založbami pripeljati učitelje. Skratka, rešitev ni enostavna. Delovati bo treba na več ravneh, vendar se pozitivni premiki že kažejo. Konec koncev so tudi rezultati raziskave pismenosti že pokazali nek korak naprej.

Narečje je srce, knjižni jezik je razum.

Kaj menite glede odnosa do narečij? V šolah se še vedno dogaja, da učitelji pogosto ne znajo na primeren način pokazati učencem, da je narečje najpristnejša oblika materinščine.

V resnici je zvrstnost in njena obravnava v šolah velik problem, in sicer zato, ker niti strokovnjakom ni povsem jasno, kako je s to stvarjo v slovenščini. Še vedno slonimo na teoretični podlagi, ki jo je pred štiridesetimi leti zasnoval Jože Toporišič. Že takrat so nekateri takšni razdelitvi oporekali. Danes pa so se razmere do te mere spremenile, da bi nujno potrebovali nek nov opis. Ne kritike, ampak opis. Kar se tiče narečij, se po mojem mnenju v šolah premalo poudarja, da je narečje (oziroma pri nekaterih mestni govor) zvrst slovenščine, ki nam je najbližje. To je slovenščina, v kateri se sporazumevamo na najvišji možni čustveni ravni. Z njo zrastemo. Da pa je po drugi strani knjižni jezik nek dogovor, na podlagi katerega se lahko ljudje, ki uporabljamo slovenščino, sporazumevamo in razumemo tudi v najbolj

prefinjenih odtenkih. Ravno zato je gojenje narečij zelo pomembno tudi za naš odnos do knjižnega jezika. Narečje je slovenščina, vendar neka druga raven slovenščine. Narečje je srce, knjižni jezik je razum.

V zadnjem času je vaše ime zelo aktualno. Ste namreč avtor dveh novih sodobnih slovnic slovenskega jezika – *Kratkoslovnice* in *Slovnice na kvadrat*. Kako bi ju opredelili? Sta morda nadomestilo Toporišičeve?

Rekel bi, da sta še dve slovnici. Na Slovenskem smo namreč že od slovnice Antona Janežiča, predvsem od njene izdaje iz leta 1864, navajeni, da se sklicujemo na eno samo slovnico. To ni dobro. Vsak narod potrebuje akademsko slovnico, kot je Toporišičeva, hkrati pa potrebuje tudi različne slovnice za različne naslovnike. Moji dve slovnici sta slovnici, narejeni z mislijo na osnovnošolce ali na tiste odrasle, ki potrebujejo najosnovnejši pregled zakonitosti slovenskega jezika, in pa z mislijo na srednješolce oz. tiste odrasle, ki želijo slovenski jezik dobro poznati, se pa z njim ne ukvarjajo profesionalno. Slovnica za profesionalce je žal še vedno samo ena, to je Toporišičeva. Dejstvo pa je, da je nastala že pred 41 leti in zato seveda ne opisuje jezika, kakor ga uporabljamo danes. Tu bi opozoril še na eno stvar. Pri slovnici moramo ločevati dvoje. Eno je njena teoretična podlaga, tako je denimo Toporišičeva slovnica strukturalistična, in ta teoretična podlaga se lahko seveda iz slovnice v slovnico spreminja. Druga raven pa je gradivo slovnice, torej opis določenega stanja v jeziku, in to je pri vsaki slovnici v resnici bistveno. Zato je seveda vsak slovnični opis dobrodošel in tudi zato je dobro imeti več takšnih slovničnih opisov.

Ostajate pri svojih slovnicah na strukturalistični ravni?

Ne, na teoretični ravni gre pri obeh slovnicah za nekakšen korak nazaj k tradicionalnemu slovničarstvu, kar je tudi logično, saj gre za slovnici, ki nista namenjeni strokovnjakom in pri katerih je nek poglobljenejši teoretični okvir pravzaprav odveč. Seveda pa to ne pomeni, da se predvsem v *Slovnici na kvadrat* ne dotikam tudi zapletenejših teoretičnih vprašanj, vendar so ta vprašanja obdelana kot zanimivosti, ne v jedrnem delu slovnice.

Slovnici prinašata v slovenski prostor nekaj novega. Zdi se, da predstavljata prelom tradicije slovenskih šolskih slovnic. Kaj je njuna novost?

Ne gre za kak poseben prelom. Gre predvsem za korak proti ljudem. Želel sem narediti slovnici, ki bi bili bralcu čim bolj prijazni in pri branju katerih bi lahko dejansko uživali. Zelo me zaboli vsakič, ko govorim z ljudmi in pri besedi slovnica ali otrpnejo ali povedo, da je to nekaj, kar njim ni blizu. Tega je na Slovenskem preveč in to ni dobro. Slovnica je namreč opis jezika in jezik je stvar, ki je nam ljudem nekaj zelo lastnega, nekaj, kar uporabljamo vsak dan, in nekaj, česar ne moremo sovražiti, saj bi sicer sovražili sami sebe.

Želel sem narediti slovnici, ki bi bili bralcu čim bolj prijazni in pri branju katerih bi lahko dejansko uživali.

Jezikoslovni stroki in slovničarjem se pogosto očita, da premalo upoštevajo živ jezik. V kakšnem odnosu sta vaši slovnici do živega slovenskega jezika?

Mislim, da so ti očitki neutemeljeni, izhajajo pa predvsem iz tega, da priročniki na Slovenskem ne izhajajo dovolj pogosto. Vsi sodobni slovenski jezikoslovci, in to lahko res utemeljeno rečem, vsi, ki se ukvarjajo s sodobnim slovenskim jezikom, dejansko raziskujejo živ jezik, raziskujejo je-

zik na podlagi jezikovnih korpusov in drugih realnih virov. Res pa je, da je jezikovno gradivo starih priročnikov staro in da v resnici opisujejo jezik, kot je bil, ne jezika, kot je. Res je tudi, da so nekateri jezikoslovci nekdaj radi kovali nove besede ali obujali že izumrle.

Podobno se avtorjem šolskih učbenikov očita, da so premalo povezani s šolsko prakso. Kako ste konkretne šolske jezikovne težave vključevali v ti slovnici?

Avtorji novejših šolskih učbenikov so brez izjeme tudi šolski učitelji, tako da neka povezava s šolsko prakso obstaja. Kar se tiče prakse pri meni, mi je zagotovo koristilo, da sem že kot študent poučeval latinščino na Gimnaziji Škofja Loka. Pri pisanju priročnikov za mlade je namreč nek občutek za dojemanje učencev in dijakov nujen. Hkrati pa je v vmesnem času zelo napredovalo tudi opazovanje jezika osnovnošolcev in srednješolcev. Dobili smo denimo korpus Šolar. To je korpus šolskih besedil, ki so jih napisali osnovno- in srednješolci in popravili njihovi učitelji. Tako lahko spremljamo, kakšen je pisni jezik mladih, kadar pišejo v knjižnem jeziku, in v čem so najbolj negotovi.

Bolj ko bomo uporabljali slovnico, raje jo bomo imeli. In to me seveda zelo veseli.

Kakšne ugotovitve prinaša ta korpus glede jezikovne ozaveščenosti osnovno- in srednješolcev?

Splošna ugotovitev je, da imamo nekatere jezikovno zelo spretne učence in dijake, da pa je, vsaj kadar pišejo eseje o različnih književnih delih, njihovo besedišče še precej omejeno. Tu bi se dalo marsikaj narediti. Sicer pa menim, da knjižni jezik mladih ni tako slab, kot nekateri radi sodijo. Zavedati se moramo namreč, da jezik, ki ga mladi uporabljajo na družbenih omrežjih ali v medsebojni komunikaciji, ni knjižni jezik, ampak je nekakšen zapis njihovega pogovornega jezika ali slenga. Sodobna družbena omrežja namreč na nek način nadomeščajo tisto, kar je bil nekdaj pogovor. In če vzporejamo ta jezik z dejanskimi pisnimi izdelki, nam to lahko da napačen vtis.

Komu sta vaši slovnici poleg že omenjenih osnovnošolcev in srednješolcev še namenjeni?

V mislih sem imel vse, ki se z jezikom ne ukvarjajo neprofesionalno. Seveda tudi za profesionalce ni prepovedana, vendar jim ne bo ne vem kako koristila. Primerna ni pravzaprav samo za tiste, ki se učijo slovenščine kot drugega ali tujega jezika, kajti zasnovana je tako, da predpostavlja, da uporabnik slovnice knjižni jezik do neke mere že zna.

Kakšna pričakovanja imate glede odziva in sprejemanja pri naslovnikih, tako osnovnošolcih in srednješolcih kot učiteljih?

Pred samim izidom nisem imel nobenega občutka. Vsak tak projekt je v resnici zelo negotov. Po izidu pa menim, da se bosta slovnici dobro prijeli. Izvodi prvega natisa so že razprodani. V pripravi je dotis s kar lepo nakladо, tako da gre očitno za priročnika, ki so si ju ljudje želeli. Bolj ko bomo uporabljali slovnico, raje jo bomo imeli. In to me seveda zelo veseli.

Vendar pa sta to predvsem priročnika, ne učbenika?

Gre za slovnico. In slovnica ni bila nikoli učbenik, slovnica je vedno priročnik.

Kakšne odzive, kritike pa dobivate po njunem izidu?

Tudi na tej ravni sem presenečen. Doslej je bila namreč na Slovenskem navada, da se slovnice samo kritizira. Sam pa v zadnjih dneh prejemam izključno pohvale. Res je, da je še prezgodaj soditi, kajti ni bilo še časa za

kake resne kritike, resne analize. Morebitne pomanjkljivosti bodo zagotovo prišle na dan, vsaka slovnica se brusi tudi v obliki popravljenih izdaj.

Vaši slovnici sta po videzu privlačni, v razlagah preprosti, nazorni in jasni ter nasploh zelo pregledni. Lahko pričakujemo, da bosta v učencih prebudili večje veselje do poznavanja materinščine?

To je bila moja osnovna želja. Bi pa še enkrat poudaril, slovenščina ni na splošno nepriljubljen predmet. Tu so razmere od učitelja do učitelja zelo različne. Res je, da so morda ravno učitelji slovenščine pred zelo težko in zelo odgovorno nalogo, vendar pa jo nekateri opravljajo zelo dobro in na nekaterih šolah je dejansko slovenščina med najbolj priljubljenimi predmeti. Za nek splošen boljši odnos do slovenščine pa bomo morali seveda vlagati trud, in to ne zgolj v prihodnih letih, ampak nenehno, zdržema. Mogoče bi ob tem dodal, da ljudje ravno vse, kar je povezano z njihovim maternim jezikom, zelo radi kritizirajo po celem svetu, saj imajo občutek, da je jezik predmet, ki ga najbolj poznajo. V jezik se namreč rodimo, v matematiko ali geografijo ali biologijo pa ne.

Mislim, da je najvažneje, da Slovenci ohranimo zavedanje o tem, da splošna raba slovenščine na vseh ravneh ni nekaj samoumevnega, da se slovenščina dejansko popolnoma polnofunkcionalno rabi šele od osamosvojitve, prej je na primer v vojski in diplomaciji na uradni ravni ni bilo. Če tega ne bomo pozabili, potem se nam glede slovenščine ni treba bati.

Ob vašem strokovnem in znanstvenoraziskovalnem področju ne smemo pozabiti na vaše umetniško delo in na vaše literarno ustvarjanje. Že v osnovni šoli ste začeli pisati poezijo in takrat (1991) izdali tudi prvo pesniško zbirko. Potem ste pesmi objavljali v različnih revijah in publikacijah. Pri Mohorjevi ste leta 2011 izdali pesniško zbirko *Ti si čarovnica, jaz sem grobar*. Kaj vam pomeni pesniško ustvarjanje? Je to sprostitev duha ob zahtevnem znanstvenoraziskovalnem delu?

To je bil vedno nek ventil. V zadnjih letih je žal časa za ta ventil vse manj, vendar upam, da ga bom lahko čim prej spet odprl. Same službene obveznosti se namreč prepletajo z življenjem v družini, kjer imamo trenutno zelo živahno, glede na to, da z ženo vzgajava dva osnovnošolca. Je pa seveda tudi to neka vrsta poezije.

Se področji znanstvenoraziskovalnega dela in literarnega ustvarjanja dopolnjujeta ali sta povsem ločeni?

Gre za precej ločeni področji, seveda pa se ti, če imaš rad svoje delo, tudi ob znanstvenem raziskovanju sprožajo določeni občutki, le da jih v znanstvenem jeziku ne moreš in tudi ne smeš ubesediti – in tu potem odigra svojo vlogo literatura.

Dobro poznate zgodovinski razvoj slovenščine. Kako pa doživljate slovenščino danes in odnos do nje, zlasti v javni rabi? Smo Slovenci dovolj ponosni nanjo oz. zakaj smo sploh lahko ponosni?

Mislim, da je najvažneje, da Slovenci ohranimo zavedanje o tem, da splošna raba slovenščine na vseh ravneh ni nekaj samoumevne-

ga, da se slovenščina dejansko popolnoma polnofunkcionalno rabi šele od osamosvojitve, prej je na primer v vojski in diplomaciji na uradni ravni ni bilo. Če tega ne bomo pozabili, potem se nam glede slovenščine ni treba bati. Večkrat se sliši, da mladi uporabljajo slabšo slovenščino, slabši jezik. Kot zgodovinar jezikovne rabe bi opozoril, da je to nekaj običajnega. Jezik se namreč z leti spreminja. Sicer relativno neopazno, vendar se spreminja. Zato se zdi starejšim generacijam jezik mlajših vedno nekoliko drugačen, kot je bil jezik njihove mladosti, in ljudje to drugačnost že od nekdaj, in to ne samo v slovenščini, ampak skoraj povsod po svetu, doživljajo kot premik na slabše. Ko kdaj poslušamo denimo kakega Slovenca, ki je živel v tujini, govoriti slovensko, rade starejše generacije rečejo, da govori lepšo slovenščino, kot jo govorimo mi Slovenci. V resnici ne govori lepše slovenščine, ampak starejšo.

Paziti moramo, da bomo dobro razvijali slovenščino kot jezik znanosti in da bomo ob angleščini znali tudi dovolj drugih tujih jezikov.

Kaj menite o tujih jezikovnih vplivih? So danes res toliko močnejši kot v preteklosti?

Vplivi niso nič večji, kot so bili v 16. stoletju. Že v 16. stoletju imamo vrsto besed, ki so jih avtorji prevzemali iz nemščine ali iz latinščine. Je pa res, da so vplivi drugačni. Paziti moramo, da bomo dobro razvijali slovenščino kot jezik znanosti in da bomo ob angleščini znali tudi dovolj drugih tujih jezikov. Ne vsi vse, ampak Slovenci kot celota čim več različnih. To je ključno tudi za dober razvoj slovenskega jezika.

Menite, da se na splošno Slovenci čutimo dovolj svobodne v slovenščini? Tudi dovolj sproščene v njeni rabi? Težave imamo predvsem v rabi knjižnega jezika. Kaj nam lahko pri tem pomaga?

Mislim, da ste uporabili ravno pravo besedo. K sproščenosti nam lahko pomaga samo to, da se sprostimo. Mnogi, ki se iskreno borijo za rabo lepše slovenščine, za rabo kvalitetnejše slovenščine, se ne zavedajo, da je lahko učinek takšnega opozarjanja tudi obraten; da ljudje v knjižnem jeziku ravno zaradi takšnega boja niso več sproščeni in ga zato raje ne uporabljajo. Tu moramo iskati neko srednjo pot, hkrati pa se moramo zavedati, da je v preteklosti knjižni jezik rabilo mnogo manj ljudi, kot ga rabi danes, in da danes elita govori v prav tako izčiščenem jeziku, kot je govorila nekdaj. Da pa ne moremo pričakovati od vseh ljudi, da bodo, kadar želijo uporabljati knjižno slovenščino, uporabljali njen res najvišji register.

Ste tudi soavtor odmevne razstave Narodne in univerzitetne knjižnice *Poljub z jezikom: slovnice in slovarji slovenskega jezika od začetkov do danes*, ki kroži po Sloveniji. Zakaj tako »strasten«, morda celo nekoliko izzivalen naslov?

Ker rad izzivam. Je pa ta naslov tudi zelo resničen. Slovnica je dejansko poljub z jezikom. Slovnice ne moreš pisati, če do jezika nimaš nekega čustvenega odnosa. Za slovničarje vemo, da jezik ali ljubijo ali sovražijo. V vsakem primeru pa niso do njega brezbrižni.

Slovnica je dejansko poljub z jezikom. Slovnice ne moreš pisati, če do jezika nimaš nekega čustvenega odnosa.

Dr. Ignacij Voje

Migracije v slovenske dežele v času turških vpadov



II. del



Podobno kot drugod v slovenskih deželah je bila kritična situacija tudi na **Štajerskem**, posebno v jugovzhodnih predelih te pokrajine. Zaradi turških vpadov je bilo veliko vasi opustošenih. Ugotovljeno je, da begunci s turškega teritorija v 16. stoletju niso naselili tako obsežnega in celovitega zemljišča kot ob kranjsko-hrvaški meji. Drugačen odnos kot na Kranjskem so imeli do uskokov štajerski stanovi in vojaški poveljniki varaždinskega okrožja. Niso jim nudili nobene pomoči, ker so jih obravnavali kot turške pristaše. Šele v drugi polovici 16. stoletja se je njihov odnos do uskokov spremenil in so celo začeli podpirati njihove naselitve. Značilno je bilo, da so bile naselbine, v katerih so uskoki uživali določene urbarialne olajšave, raztresene po vsej deželi. Zato ni čudno, da niso mogle te eksotične oaze priseljenega prebivalstva obdržati etničnih posebnosti sredi drugačne narodnostne sestave.

Uskoki, ki so prišli na Štajersko, so ustanovili več naselij. V Veržeju ob Muri se je leta 1552 naselil neki Ivan Margetić in nakupil več zemljišč. Majhnih prask ob meji se je na čelu svoje čete redno udeleževal. Več uskokov je dobilo od štajerskih stanov Strelski dvorec pri Ptuju (Schützenhof, pozneje Aichhof). Stanovi so mnogo srbskih prebegov naselili tudi v Skokah in Dobrovcih pri Mariboru. Prve družine, ki so tam dobile zemljišče, se v listinah imenujejo: Aleksić, Duičin, Vukmir. Pozneje je bilo v Skokah šest zadrug. Skozi stoletja se je uskoška na-





selbina popolnoma poslovenila, vendar se sledovi prvotnih prebivalcev niso popolnoma izbrisali. Pesnik in pisatelj Davorin Trstenjak, ki je bil leta 1844 kaplan v Slivnici, je opazil, da se prebivalci vasi Skoke in Dobrovci precej razlikujejo od drugih domačinov. Njihovo telo je sloko, lasje črni, poteze obraza drugačne od drugih Pohorcev. Napisal je: »Družinska imena Radolič, Markolič, Milovčič so kazala na njihovo srbsko-hrvatsko pokolenje in ime Dobrovci me je spominjalo na jugoslovanske zadruge. Ime Skoki in Skokljani pa me je že takrat nagibalo na misel, da morajo biti ti ljudje uskoki.«

Ko je naselbina v Skokah precej narasla, se je nekaj srbskih uskokov naselilo v bližnji Ragosi, kjer so imeli sedem zemljišč. Štajerski glavar Ivan Ungnad je nekaterim uskokom leta 1557 nakazal zemljišča na posestvih nekdanje kartuzije, Žičkega samostana pri Konjicah. Tam so ustanovili vas Šeršovica.

V zvezi z boji s Turki je v Posavju prihajalo do naraščajočega priseljevanja ubežnikov s turške strani. Priseljenci so postopoma zapolnjevali vrzeli, nastale po zredčenju prebivalsta v drugi polovici 15. stoletja. V brežiškem urbarju iz leta 1498 najdemo le tu in tam kakšnega Cvitkovića, Ibana, Turka ali Vogrića. Naslednji brežiški urbar iz leta 1525 prikazuje zvečan priliv življa iz hrvaške strani. Priselci so bili Bezjaki, Kotolarići, Krabati, Peterkovići, Turki, Veranići, sploh pogosto ljudje s priimki na -ić, posebno v brežiškem spodnjem uradu ob hrvaški meji.

Iz posameznih imenjskih cenitev iz leta 1542 pa v brestaniškem zemljiškem gospostvu lahko ugotovimo, da je kar šestina družin imela uskoške priimke, zlasti v Pesjem in Gornjem Lenartu. Če pritegnemo še krški urbar iz leta 1570, spoznamo, da je bila v krškem hribovskem uradu že petina prišlekov, v nižinskem pa še več. Tu je bilo 11 od 14 krajev skoraj povsem naseljenih s prišleki.

Razen uskokov, ki so dobili zatočišče v Žumberku in majhnem delu Bele krajine in ki so zaradi dobljenih privilegijev in sprejetja vojaških obveznosti ostali kolonizacijski element posebne vrste, se uskoki na južnem Štajerskem in na drugih področjih slovenskih dežel hitro asimilirajo z domorodnimi Slovenci. Ker niso bili naseljeni kompaktno, so postopoma izgubili privilegije. Spomin na te naseljence iz časa turških vpadov se je ohranil v rodbinskih imenih – patronimikih, ki pogosto označujejo, od kod so prišli njihovi predniki. Poleg pristnih srbsko-hrvatskih priimkov: Krištofić, Marković, Milošević so na celotnem jugovzhodnem Štajerskem razširjena naslednja rodbinska imena: Hrovat, Horvat, Hrovatin, potem Skok, Šmigovec (= Uskok), Smuk, Lah, Vlašić, Lasić (po velarizaciji: Vasić), Serbak, Srbik in Bezjak, Bizjak, Vizjak. Ime Bezjak (Wosiak = Božjak) pomeni isto kot Hrvat, Dalmatinec, Bošnjak, štajerskim Slovencem pa še posebej prebivalce hrvaškega Zagorja.

Selitve beguncev s turškega ozemlja so zajele tudi **Notranjsko in Kras**, vendar se tu srečamo z določenimi specifičnostmi. Vzrokov za opustelost



ne smemo iskati le v turških vpadih, temveč tudi v habsburško-beneški vojni (1509–1522), epidemijah, slabih letinah in begu vaškega prebivalstva s Krasa v primorska mesta. Opustelost je bila torej posledica splošne gospodarske krize zaradi specifičnih lastnosti skope kraške zemlje. Turki so z vpadi to krizo samo pospešili in poglobili. Poleg pravih »pustot« (ganz ödt), ki se nikdar niso regenerirale, so se pojavile t. i. »travniške kmetije« (herbadiaweis, arwadiaweis) ali, kot pravijo viri, da so »kot puste« (ödtweis). Čeprav te travniške kmetije krajše ali daljše obdobje niso bile naseljene, so jih sosedje ali celotna vaška skupnost izkoriščali za pašo ali na njih kosili seno. Prav te travniške kmetije naj bi bile ugodne za naselitev uskokov. V urbarju gospostva Prem je podatek, da je v vasi Gornji Zemon prejel nek Hrvat 14 kmetij za travo in pašo. Prav tako je v Vipavski dolini in na obronkih kraških goličav naselilo več uskoških družin. Na to nas opozarjajo priimki: Vičiči, Matijašiči, Lukežiči, Arčoni itd. V imenu Merljak se v današnji pokvarjeni obliki verjetno skriva prvotna beseda Morlak, ki je posebno v dalmatinskem primorju običajno označevala turške begunce.



Rekolonizacija, ki se je na kraškem področju skušala izvajati s pomočjo uskokov, je pravzaprav propadla. Ker je bilo še konec 16. stoletja na Krasu in na Primorskem veliko nenaseljene zemlje, je deželna oblast, ki ni imela zaupanja do uskokov, ki so se nastanili ob hrvaško-turški meji in v Žumberku, razmišljala, da bi uskoke preselila na Kras in celo v Furlanijo. Ker so se nesoglasja zgladila, do te preselitve ni prišlo. V času prvih uskoških naselitev ob kranjsko-hrvaški meji so le posamezne uskoške rodbine poiskale zavetišče na Krasu in v Istri. Zaradi neugodnih razmer so mnogi pozneje zapuščali svoja nova prebivališča in se v nadi, da bodo v Beli krajini dobili plodnejšo zemljo, vrnili nazaj.

Ideji premestitve uskokov s kranjsko-hrvaške meje na Kras okrog Loža in Postojne so se uprli deželni stanovi tudi zaradi tega, ker bi bile glavne prometne poti proti Trstu, Reki in Benetkah zaradi uskokov preveč ogrožene. Število uskoških priseljencev je ostalo na Krasu in Notranjskem v 16. stoletju omejeno na relativno majhne skupine okoli Prema, Postojne in Senožeč. Pretežen del populacijske obnove izhaja iz domorodnega prebivalstva, ki se je v času najtežjih turških vpadov izselilo v varnejše predele. Ko je bilo nevarnosti konec, so se spet vračali v rodno vas. Za podkrepitev te teze so zanimivi podatki in primerjava med priimki podložnikov komornega gospostva Lož leta 1528 in seznamom podložnikov istega gospostva, nastalim sedem let pozneje. Po urbarju iz leta 1528 je imelo 70 % tedanjih loških podložnikov priimke ali stalne vzdevke. Če jih primerjamo s stanjem leta 1536, ugotovimo, da je v tem najbolj opustelem gospostvu preživelo turško nevarnost leta 1528 kar dve tretjini (63,4 %) vseh priimkov. Ne le hribovske in zakotne vasi, ampak tudi naselja v dolini blizu cest so ohranili večino starega prebivalstva.





Uskoke srečamo tudi po večjih in manjših obmorskih mestih v Istri. Tja jih je gnala želja za lahkim zaslužkom kot tudi trgovska žilica. V **Trstu** je prebivalo večje število uskokov, ki so jih mestni očetje zaradi kraje in ropov izgnali z mestnega teritorija. Raztepli so se po bližnji okolici in imeli v kraških jamah svoja zakloniščа, kamor so skrivali naropano blago. Posebno veliko se jih je nastanilo na Opčinah, od koder so napadali Tržačane in se jim na ta način maščevali za izgon. Ohranjeno je tudi poročilo iz leta 1601, da so uskoki napadli Milje in plenili prebivalce. Od tržaške okolice so plenili vse do Gorice ter naropano blago in živino prodajali v furlanske trdnjave. Uskoški napadalci so se zadrževali ob važnih poteh na Krasu, v Pivki in Istri. Ko so se leta 1603 tržaški trgovci pritožili, da so jih blizu Postojne napadli uskoki in jim odvzeli vse žito, ki so ga tovorili za Trst, je kranjski vicedom ukazal vsem gospostvom med Postojno in morjem, naj strogo pazijo, da bodo poti zavarovane.

Kolonizacijski element, ki so ga posamično naseljevali na nenaseljena področja ali na dominikalno posest, so predstavljali tudi **ujeti turški vojaki** oziroma **zajeto prebivalstvo** na turškem ozemlju. Del ujetnikov je postal lastnina kranjskih fevdalcev, ki so sodelovali v turških vojnah. Običajno so jih uporabljali kot delovno silo na pretežno dominikalnem delu posestva. V zapuščinskih inventarjih kranjskih fevdalcev so se ohranili zanimivi podatki o turških ujetnikih. Tu najdemo spiske z njihovimi imeni. Grof Wolf Engelbert Auerspeg je zapustil po smrti leta 1558 v gradu Žužemberg večje število turških ujetnikov. Navedeni so naslednji ujetniki: Mustafa-aga, Elles iz Travnika, Mehmed-aga, Vilina Muratović, Glus Ura, Vavaiko, Jusuf Alban, Memija in Jakob Jud. Stotnik haramija Gašper Križanič je vodil register turških ujetnikov, ki jih je imel na svojem posestvu v Pustem Gradcu pri Vinici. Na žalost se ta register ni ohranil. Turške ujetnike je imel na posestvu Pobrežje ob Kolpi Jurij Lenković, kranjski deželni glavar in vrhovni poveljnik Vojne krajine. V spisku turških ujetnikov žumberškega uskoškega glavarja grofa Rudolfa Paradajserja iz leta 1647 naletimo na naslednja imena: Ivan Jordan, Mile Mileušić, Mileta Mumisović, Memia N., Jusuf von »Petsch«. Nastanjeni so bili na posestvu Poganice pri Novem mestu. Grof Jurij Sigismund Paradajser je vodil poseben zvezek, v katerega je zapisoval vse izdatke za vzdrževanje turških ujetnikov, ki so bili nastanjeni na njegovem posestvu Ruperč vrh. Ker ni mogel nositi stroškov za njihovo vzdrževanje, jih je prodal.

Na podlagi nekaterih tipičnih islamskih patronimikov, ki so se ohranili na področju južne Štajerske, v Prekmurju in drugod po Sloveniji, lahko sklepamo, da so bili nosilci teh imen islamizirani turški ujetniki, kolonizirani v slovenskih deželah. Možno je, da priimki Hasan, Hasanmali (od Hsan-Ali, ali mali Hasan), Beg, Mustafa, Turk, Oman, Stupan, Jančar Šalamun (od Sulejman?), Predikaka (od Predik aga) označujejo versko – islamsko ali pa državljansko pripadnost nosilca priimka.





Podoben način vojskovanja, kot so ga prinesli Osmanski Turki na Balkan, so prevzemali tudi krščanski vojaki na svojih pohodih in vpadih skozi kraje, ki so bili pod turško oblastjo. Seveda so pri tem trpeli predvsem domačini, muslimansko in krščansko prebivalstvo. Tako so postopali senjski uskoki na svojih pohodih v Liko, Bosno in Hercegovino v 16. in 17. stoletju. Tako so ravnali tudi Benečani v vojnah v 17. in 18. stoletju na istih področjih. Enako so se obnašali pri vpadih na bosenski teritorij kranjski fevdalci, ki so služili v Vojni krajini. Na teh pohodih so lovili kot sužnje najraje otroke, predvsem žene in dekleta. Za njih so pri trgovanju dosegli boljšo cenitev. Prodajali pa so jih na trgih sužnjev v Italiji.

Lastniki kupljenih ujetnikov so poskrbeli, da jih pokristjanijo. V reških matičnih knjigah (16. in 17. stoletje) je zabeleženih več primerov krstov turških otrok. Ta pojav lahko zasledimo tudi v matičnih knjigah nadškofijske cerkve sv. Nikolaja v Ljubljani od konca 16. do konca 17. stoletja, torej v času protireformacije. Od leta 1594 do 1692 je v matičnih knjigah zabeleženo 25 takšnih primerov. V Mariboru pa so v letih od 1684 do 1695 krstili v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika 16 turških ujetnikov. Obred krsta turških ujetnikov je bil opravljen zelo slovesno. V matrikah se običajno navaja novo krščansko ime turškega ujetnika, ime krstitelja in botra. Le pri nekaterih ujetnikih se omenjajo podatki o poreklu, prejšnjem muslimanskem imenu in starših. Ko je ljubljanski kanonik Tomaž Hren, poznejši ljubljanski škof, v letu 1594 v cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani krstil dva turška ujetnika, sta prejela ime Kristijan in Kristina. V krstno matrico pa je krstitelj zapisal, da je dekle, ki so ga v Gračacu v Liki zajeli senjski uskoki, kupil za 16 forintov, kot sam pravi, za rešitev svoje duše. Deklica se je imenovala Chunea, pri krstu pa je dobila ime Kristina. Takrat je imela 10 let. Roditelja sta se imenovala Demerhar aga in Selima, imela je še sestri Saciro in Sisero.

Prav tako imamo več dokazov, da so se turški ujetniki, predvsem žene in otroci, po opravljenem krstu normalno vključili v novo družbo, dosegli so vse pravice in status meščana. To dokazuje naslednji primer. Decembra 1651 je poslal grof Engelbert Auerspeg nekega sedemnajstletnega turškega dečka v jezuitski kolegij v Ljubljani v t. i. »parvam sholam«. Tega dečka je krstil na novega leta dan 1652 sam škof in mu dal ime Wolfgan Leopold.

Pretežna homogenost slovenskega etničnega ozemlja, ki se je oblikovala v 15. stoletju, se je od srede 16. stoletja začela rahljati zaradi migracijskih tokov, ki so prihajali s teritorija, zasedenega od osmanskih Turkov. Val migracij torej ni obšel slovenskih dežel, toda ni zapustil takšnih sledi kot v drugih južnoslovanskih pokrajinah. Naselitev uskokov ni pomenila izgube narodnostnega ozemlja, z izjemo področja Žumberak. Slovenci smo bili sposobni večino teh migrantov asimilirati. Spomin na te priseljence s turškega ozemlja se je ohranil v rodbinskih imenih, zunanjemu videzu in običajih. Glede na dosedanje izkušnje je pretiran strah pred begunci povsem odveč. ■

Dr. Edvard Kovač

Upor z mišljenjem in besedo

Nastop ob devetdesetletnici ustanovitve Francoskega centra PEN

Francoski pisatelji, pesniki in esejisti iz Kluba PEN so v skladu s svojim imenom *Poètes, Essayistes, Nouvellistes* praznovali svojo obletnico z branjem poezije in z okroglimi mizami, kjer so poleg pogovora o življenju in velikih delih svojih članov eno izmed srečanj posvetili tudi vprašanju odmevnosti francoske literature zunaj Francije, oziroma še veliko širšemu vprašanju: kako je tudi širša francoska kultura odmevala po posameznih deželah. Med latinskoameriškimi pesnicami, afriškimi pisatelji in literati iz Bližnjega vzhoda smo se znašli tudi pisci iz Evrope. Častni predsednik francoskega PEN-a, pesnik, esejist in filozof Sylvestre Clancier ni želel, da bi udeleženci podali neko enciklopedično znanje in tudi ne zgodovinsko strokovno analizo teh vplivov, ampak da bi vsak nastopajoči razkril, kako on doživlja odnos do francoske literature in jezika iz občutja svojega naroda.

Tako sem imel priložnost razkriti svoj pogled na odmevnost francoske misli in jezika na slovensko omiko in kulturno ustvarjalnost.

Pred nekaj leti je Francoski inštitut v Ljubljani napravil anketo z vprašanjem: kaj pomeni nekemu Slovencu govoriti po francosko, ali kot so se duhovito izrazili – »jezikati po francosko«? Že takrat sem zapisal, da sta francosko mišljenje in jezik zame govorica, s katero se človek upira vsakršnemu nasilju, pa naj bo to družbeno ali idejno. Zato so bili tudi francoski vplivi na Slovenskem nosilci novih duhovnih tokov, ki so se hkrati zoperstavljali zagledanosti vase in nas osvobajali predsodkov ter v nas prebujali lastne ustvarjalne moči.

Če se spomnimo, so tudi srednjeveški duhovni vplivi pljusknili na Slovensko in prav samostani so bili s svojimi rokopisi tisti, preko katerih smo stopali v evropsko univerzalno misel ter znanje, v način razmišljanja in umetnost diskusije, kar je tudi porodilo evropsko univerzo. To je bil upor zoper ujetost v domače okolje in odklon defetizmu, ki se je kazal na eni strani v umnem poljedelstvu in na drugi strani v za tisti čas bogatih rokopisnih oddelkih ali skriptorijih. Tako so me v Franciji opozorili na tako imenovane »Ljubljanske rokopise«. Gre za najstarejše znane Konstitucije cistercijanov, ki so prišle iz kostanjeviškega samostana in jih zdaj hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici, ki jim je posodila tudi uradno ime.

Seveda pa se je povezava med francoskimi izobraženci in intelektualci na Slovenskem poglobila v času humanizma in renesanse, saj je bila usta-

novljena znamenita »Academia Operosorum Labacensium«, katere člani so si po Evropi izmenjevali učene razprave. Žiga Zois si je npr. dopisoval z znamenitim francoskim naravoslovcem v Toulousu, ustanoviteljem naravoslovnega muzeja, ki zelo uspešno deluje še danes. To je bil upor zoper neznanje. Nekoliko pozneje so posledice francoske revolucije pripeljale vsaj za nekaj časa na slovenska tla ne samo Napoleonove vojake, ampak tudi njegov civilni kodeks, ki je med porajajočim se slovenskim izobraženstvom prebujal demokratične misli. Zanimivo je, da Slovenci o tistem času ne govorimo kot o obdobju francoske okupacije, ampak o času francoske administracije. Prav ta nam je dala zametek slovenskega visokega šolstva, časopisja, predvsem pa urejene uprave. Zaradi nje so nam tudi Francozi izbrali Ljubljano kot glavno mesto, kajti naš kraj se je zaradi svoje zemljepisne lege ponujal kot odlično administrativno središče. Morda je bila v ozadju izkušnja Bonapartovega duhovnega očeta Paulusa, ki je za upravno središče Korzike prav tako izbral mesto, ki je bilo po velikosti in zgodovinski pomembnosti veliko manjše od drugih urbanih središč, toda njegova središčna geografska lega je iz njega naredila uspešno glavno mesto »Otoka lepote«, to je bil kraj Corte.

Literarni in umetnostni zgodovinarji so veliko bolje poklicani, da predstavijo kulturne tokove, ki so vplivali na ustvarjalnost slovenske kulture. To so bile osebnosti od Andreja Smoleta, preko Otona Zupančiča in Edvarda Kocbeka, Antona Ocvirka pa vse tja do sodobnega Kajetana Koviča in zdaj tudi Borisa A. Novaka ter Miha Pintariča, ki objavljata svoja dela tudi v francoščini. Gotovo bi bile zelo zanimive študije o tem, kakšno izrazno možnost jim daje francoski jezik, ko vanj prevajajo slovensko poezijo ali tudi pišejo neposredno v Molierjevem jeziku, še bolj pa, kako potem francoščina vpliva na gibljivost, na bogastvo in odtenke slovenskih pesniških besed. V katero koli smer gredo takšne posamezne raziskave in teorije, v vsakem primeru gre tudi za upor zoper zlaganosti, za boj z vase zagledanostjo in za ljubkovanje jezika, iz katerega želimo izvleči ter v njem prebuditi nove izrazne možnosti.

Toda naj mi bo dovoljeno, da se nekoliko ustavim ob mislecih in mojstrih francoske besede, ki so vplivali ne samo na obzorje slovenske poezije, ampak so tudi širili horizont slovenske misli.

Kakor koli ocenjujemo slovenski predvojni kulturni prostor, moramo priznati, da so bili v njem precejšni sledovi kulturnega boja iz začetkov prejšnjega stoletja. Prav francoski duh pa je širil osebnostne svobodne poglede na družbeno življenje in se upiral ideološkim razlagam. Takratni vodilni literarni kritik Josip Vidmar je slovel po svoji svobodoljubnosti in uporu zoper ideološka razumevanja literature. Še bolj pa je bil francoski vpliv močan na takratno mlado katoliško inteligenco, ki se je okoli društva Zarja, nato pa znotraj križarskega gibanja s francoskim personalistom Emmanuelom Mounierjem in njegovo revijo *Esprit* prebijala iz takratnega večinskega slovenskega katolištva, ki je bil pred vojno še vedno pod vlivom jožefinizma in janzenizma. Ponotranjena religiozna zavest naj bi

uveljavila duhovnost, ki bi bila sposobna tudi družbenemu in političnemu življenju priznati avtonomijo, torej uveljaviti zdravo laičnost ter sprejeti samostojne osebnosti, ki bi se pognale v zgodovinski vrvež socialnih sprememb. Zanimivo je, da je Edvard Kocbek tudi po vojni prejemal in prebiral *Esprit*. Predvojni slovenski personalizem je pomenil tisto svobodo duha, ki se ni samo upirala neki oazi evropskega konservatizma, ampak je hkrati pomenila tudi polet mladostnega duha, ki je mlado generacijo peljal k diskusijam evropske inteligence.

Zaradi revolucije, ki že pregovorno »žre svoje otroke«, je bilo to gibanje po vojni ukinjeno. Tudi obljuba, da bodo lahko v novi državi obdržali svoj kulturni program s svojo revijo, ni držala. Tako sta se eksistencialistična in personalistična misel odvijali skoraj v ilegali, saj ju niso smeli nikjer predavati. Izjema sta bila dva misleca, ki sta študirala in bivala v Parizu, in sicer Dušan Pirjevec na Filozofski fakulteti in Janez Janžekovič na Teološki.

Nasploh lahko rečemo, da so bili v povojnem času francoski misleci tisti, preko katerih se je razvijal nek intelektualni odpor zoper enoumje. Ker ni bilo mogoče tiskati prevodov njihovih knjig, le tu in tam kakšen članek, so nekateri avtorji izhajali v privatnih ciklostiranih izdajah, npr. Theilard de Chardin. Je pa zanimivo, da se je mlada nemarksistična levica navduševala nad Jeanom Paulom Sartrom, vendar je po pričevanju esejista Marjana Rožanca gojila Marcelovo razumevanje Sartrovih tez. Na drugi strani pa tudi Gabriel Marcel ni mogel iziti v monografijah, ampak so izhajali le posamezni članki, podobno tudi dela Maurice Blondela in še to v težko dostopnih stanovskih revijah, kot je *Nova pot*.

Vendar intelektualno razmišljanje v Sloveniji ni zamrlo. Ko je bilo obdobje stalinizma končano in je praška pomlad naznanjala, da bi socializem utegnil tudi na Vzhodu dobiti človeški obraz, se je na eni strani uveljavilo branje francoskega psihoanalitika Jacquesa Lacana in tudi francoskega politologa Luisa Althursserja ter na drugi strani začetki prevodov Emmanuela Mounierja, Simone Weill in pozneje tudi Emmanuela Levinasa. Znova je bil miselno rehabilitiran pesnik in mislec Edvard Kocbek, prijatelj Francoskega centra PEN, posebno pa še pesnika in misleca Pierra Emmanuela. Prav svetovni kongres pisateljev Mednarodnega PEN-a na Bledu leta 1965 je neustavljivo znova vzpostavil tesen stik med slovensko in francosko literaturo. Začele so izhajati antologije francoskih pesnikov na eni strani in na drugi tudi prevodi slovenske poezije v francoščino. Delo člana Francoskega centra Marca Alyna je bilo pri prevajanju in predstavitvi slovenskih pesnikov v francoščino odločilno. Spominjam se, kako je z navdušenjem bral poezijo Srečka Kosovela v dvorani Kulturnega centra Georges Pompidou. Ta izjemni francoski pesnik, ki mi je pomagal pri prevodih poezije kakšnih desetih slovenskih pesnikov, tudi pesnitev Tomaža Šalamuna, prihaja letošnjega maja pri svojih 80 letih znova na Bled.

Tudi *Nova revija*, ki so jo slovenski razumniki ustanovili po letu 1980, je poleg miselne analize in aplikacij Heideggerjeve ontološke razlike ve-

nomer prinašala še francoske avtorje in literaturo, predvsem tako imenovane »filozofe razlike«, kot so Jacques Derrida in Michel Foucault, tudi misleca Reneja Girarda, hkrati pa objavljala izjemno prevodno poezijo, saj je nosila lep podnaslov: *Revija za mišljenje in pesništvo*. Prav tako pa je personalistična *Revija 2000* vztrajala na spoštovanju osebe, na misli, ki je rojevala nove demokratične pobude.

Ta zavezanost literaturi, ki naj usmerja mišljenje naroda in ki se je sklicevala na tradicijo francoske literature in mišljenja, je z drugimi vplivi dosegla vrhunec v »Pisateljski ustavi«, ki so jo pisatelji napisali kot prvo slovensko demokratično ustavo. Pozneje so jo pravniki le nekoliko dopolnili in jo ima Republika Slovenija še danes.

Naj omenim, da tudi pravno mednarodno priznanje Slovenije kot samostojne države ni šlo mimo francoskega povezovanja etike in prava, ki je slovenskemu občutju še posebej blizu. Prav zaradi tega slovenska javnost zelo težko sprejema odločitev sodišč, ki pa večinoma temeljijo na proceduralnem pravu. Predsednik znamenite mednarodne Arbitrarne komisije, ki je odločila, da ima Slovenija pravico do samostojnosti, je bil francoski pravnik in politik, ki je v Franciji uveljavil prepoved smrtne kazni, Robert Badanter. Ni slučaj, da je potem postal tudi reden gost Pravne fakultete v Ljubljani.

Vpliv družbenih sprememb in nastajanje nove mentalitete je seveda zelo zapleten pojav in pri tem vedno sodeluje mnogo dejavnikov. Moje razmišljanje in prikaz nista hotela biti ne vseobsegajoča in še manj izključujoča. Toda prav v nastopu, ki sem ga imel v središču Pariza, le kakšen lučaj proč od pariške županije, v Francoskem centru PEN, sem francoske pisatelje opozoril, da je odmevnost francoskega jezika večja, kot si zamišljajo. Tudi danes, ko se uveljavlja komunikacijska angleščina, ki je daleč od lepote Shakespearovega jezika, v trenutku, ko mladi komunicirajo v tako imenovani novi svetovni »Lingua franca«, ali jeziku, ki mu pravijo tudi »globich«, se ohranjanje »francofonije« po svetu znova kaže kot odpor, in sicer kot odklanjanje prevlade novega uniformiranega jezik, kot protest zoper evrokratsko latovščino in tudi kot zahteva, da so naši odnosi globlji, zahtevnejši ter osebnostno bogatejši, ne samo funkcionalni in pragmatični. Razumljivo je, da gre razvoj vsakega jezika v smeri večje ekonomike, tako je tudi s slovenščino v njeni sporočilni vlogi. Znanje in uporaba francoščine pa bo vedno povezana tudi z zahtevo po pluralnosti uradnih jezikov ter s tem tudi s pobudami za dejansko demokratičnost. Prav ohranjanje in razvijanje francoščine, ki zaradi svojih jezikovnih posebnosti, torej zaradi svoje strukture, sintakse, besednega zaklada in jasnih pojmov, ne sprejema okrajšave stavkov in besed, omogoča še naprej bogastvo misli, izrazov in osebnih odnosov. V tej luči nas lahko uporaba francoščine tudi jezikovno osveži, nam pomaga, da kljubujemo novim ideologijam, in nas popelje v nova obzorja naše ustvarjalnosti znotraj našega lastnega jezika. Ne morem drugače, kakor da potrdim Dunajčanu Ludwiku Wittgensteinu: »Meje mojega jezika, so meje mojega sveta.« ▪

Dr. Matija Ogrin

Premišljevanje Odrešenikovega trpljenja in duhovnost Jezusovih svetih ran

Baročna duhovnost je vernega kristjana nagovorila globoko in celovito zato, ker je ob njegovem umu nagovarjala tudi njegove čute. To načelo velja – z raznimi posebnostmi – tako za ignacijansko kakor za frančiškansko in kapucinsko duhovnost zgodnjega novega veka. Posebej vidno nastopa ta duhovna usmeritev v baročni duhovnosti postnega in velikonočnega časa – v premišljevanju o skrivnostih Jezusovega trpljenja. Pasijonske pobožnosti, križev pot, svete štenge in druge premišljevalne molitvene oblike so poudarjale vidne, čutno zaznavne in predstavljive elemente Jezusovega pasijona, da je kristjan ob čutni presunjenosti mogel kontemplirati globine božjega usmiljenja in občutiti klic k osebnemu, vsakodnevnemu spreobrnjenju.

Jedrnat, okrajšan in strnjen izraz te duhovnosti so številne molitve k Jezusu v čast njegovih peterih svetih ran. Te molitve so se v raznih oblikah zelo razširile in priljubile. Reči smemo, da je bila duhovnost Jezusovih svetih ran, četudi povzeta v kratkih molitvah in vzklikih, eno od jeder tradicijske slovenske ljudske duhovnosti. To se izraža tudi v dejstvu, da je v starejši slovenščini prešla v številne frazeme, kakor »Za pet ran Božjih te prosim!« ipd.

Tu objavljamo eno starejših oblik te pobožnosti iz *Bratovskih bukvic sv. roženkranca* Matije Kastelca (1678). Ob njej lahko doživimo, da je bil slovenski barok duhovno globok in v svojem izrazu tudi izjemno estetski.

Pèrporozhenîe u' S. Rane Chriſtuſove.

Zheſhzhene bodite od mojga ſerzá te globoke Rane Chriſtusove, u' tajſte jeſt skrijem uſé moje miſsli, beſſeide inu dianîe, tudi mojo duſho inu tellú, inu uſe ludy tega Chriſtianstva. Amen.

O moj lubesnivi JESUS, u to odperto Rano tvojga ſerza poloshym moje zaglivu, inu shaloſtnu ſerce, de tamkai bode potroſhtanu: mojo duſho, inu moj duh sklenem s' tvoym S. Duhom, de s' nym bodem oshivlen, mojo volo, tvoij voli zhés dam, de takú tvoj vèzhnu oſtanem. Amen.

O miloſtvi Goſpúd, jeſt tebe proſſim, sa volo tvojh pèt kèrvavih Ran, katere si prejel na snaminîu S. Krisha; vari moyh pèt pozhutku, mojga slabiga shivota, inu dai meni tvojo gnado, inu veliko milost de jest ne umèrjem, pres prave grèvinge inu pokure, pres zhiſte ſpuvidi inu obilnih potrèbnih ſols zhès moje grehe, inu pres zartaniga S. Reſshniga Teleſſa. Amen.



Matija Kastelec, *Bratovske bvqvice S. Roshenkranza*, Ljubljana 1678

Romana Bider

Križev pot in Vseposvojitev

Ob izidu *Križevega pota žrtev Hude jame*, ki ga je oblikovalo štiriindvajset avtorjev meditacij in ilustracij, ob njih pa tudi celjski škof msgr. dr. Stanislav Lipovšek s spremno besedo, se nam odpira razmislek o pobudi Vseposvojitve. Znotraj nje se namreč povezujemo varuhi spomina na žrtve zla druge svetovne vojne in časa po njej na Slovenskem, ki še danes ne počivajo v miru in kažejo na nezaceljene rane naše polpretekle zgodovine. Ob tem križevem potu se je pokazalo, da za sodelovanje v pobudi ni ključnega pomena konfesionalnost. Avtorji, ki so se pogumno spustili v soustvarjanje z negotovim končnim izidom, so zelo različni. Vsem pa je skupen dominanten gen za človečnost.



Jožef Muhovič, *Angel*, 2014–2015

Varuhi spomina se trudimo čim bolj osebno posvečati žrtvam vojnega in povojnega zla. Takšne so tudi meditacije, ki so ob tem nastale. Vlečemo paralelo med Kristusovo potjo na Golgoto z vsemi postajami križevega pota in križevim potom žrtev, ki so na grozljiv način trpele in umrle v Hudi jami. Izkopavanja njihovih posmrtnih ostankov še vedno potekajo. Nazadnje smo na tiskovni konferenci slišali, da je bilo do zdaj izkopanih 1.420 trupel. To je toliko, kot je ljudi v polni Gallusovi dvorani Cankarjevega doma. Tisti, ki ste bili v Hudi jami, veste, da je hoditi po njenih rovih srhljivo tudi v mirnem času. Če se še tako trudimo, si ne moremo predstavljati, kaj so tam ljudje doživljali pred svojo smrtjo. Seveda bi bilo narobe, če bi podcenjevali to, kar se zdaj dogaja, torej pokop na Dobravi, vendar lahko ugotovimo, da *duh časa* ni potočil niti ene solze za njimi. Četudi je del teh žrtev, verjetno večja polovica, fizično sicer pokopanih, to vzdušja pri nas ne spreminja. Te žrtve ostajajo še naprej oklevetane. Ni jim vrnjena človeška čast in pravica do dobrega imena. Torej, četudi bi bile narejene vse natančne DNK analize, če bi bilo vse sortirano, če bi bilo vse po željah svojcev, kar žal ni, bi bil *duh časa* še vedno zaledenel v preteklosti. Očitno je treba narediti še nekaj drugega. Tako smo se varuhi spomina odločili za to, da posebej mislimo in molimo za vse te žrtve, pa tudi za vse, ki so na tak ali drugačen način povezani z njimi.

Avtorji so s svojimi zapisi in ilustracijami izkazali poseben pogum. *Duh časa* jim gotovo ne bo ploskal, ne bo jim čestital. Kvečjemu bodo dobili kakšno črno piko in kakšna vrata se jim lahko zaradi tega pred nosom zaprejo. Zgodbe, ki jim

sledimo od postaje do postaje, so zelo osebne. Avtorji premišljevanj so nekako posodili glas trpinom, ki so tam umrli. Govorijo namesto teh žrtev, namesto strica, namesto noseče matere, ki je bila obsojena na smrt, namesto babice ..., govorijo, kar žrtve ne morejo povedati. Govorijo pa tudi z današnjega vidika, z vso težo sedemdeset- in večletne zgodovine, ki jih je pustila zamrznjene v totalitarnem režimu, nje in seveda njihove svojce, ki so morali vse krivice in vso žalost vzeti nase. In še danes ne upajo govoriti o tem. Četudi avtorjem ne bo čestital *duh čas*, se jim lahko dobro zdi, ker bodo morda potolažili kakšno žalostno



Jožef Muhovič, *E-pokopališče*, 2016

dušo ali pomirili trpeče srce, da bo vedelo, da ni sámo, da nas je več, da nastaja neko občestvo – občestvo žrtev, ki so ostale v Hudi jami, občestvo nas, ki nam ni vseeno zanje, in občestvo bralcev, gledalcev in poslušalcev tega križevega pota, ki je dosegljiv tudi v zvočni obliki na spletni strani www.vseposvojitev.si. Vse to je sicer nekaj žalostnega, pretresljivega, vendar na nek način zdravilnega.

To, za kar si prizadeva pobuda Vseposvojitev, odpira prostor, da lahko vsi ljudje začnemo govoriti o teh stvareh. Da jih ne pometamo pod preprogo, da se ne norčujemo iz Pričevalcev, da nam ni vseeno za vse te ljudi, ki so vse življenje drugo- in tretjerazredni, in da poskušamo polagati vso to grozno stvar, ki bremeni Slovence, tudi v Božje roke. Mislim, da imamo tu kristjani ne samo priložnost nekaj narediti, ampak da je to kar naša dolžnost. Križev pot se namreč ne konča s smrtjo, ampak se konča z vstajenjem. In če v to verjamemo, je naša dolžnost iskati, kaj pomeni vstajenje za nas. Kaj to pomeni za nas ob koncu časov, je eno, drugo pa je, kaj to pomeni za nas danes. To je stvar naše vere. In če to vero imamo, potem lahko pripravimo goro, da se premakne.

Ideja pobude je, da bi vsak izmed ljudi dobre volje postal varuh spomina na eno izmed žrtev, ki je umrla med drugo svetovno vojno ali po njej. Za osnovo imamo seznam žrtev, ki ga je sestavil in ga ureja Inštitut za novejšo zgodovino. Na spletni strani lahko po lastnem ali po naključnem izboru postanemo varuh spomina na eno žrtev. To pomeni, da to osebo vzamemo za svojo, da mislimo nanjo in molimo zanjo kot za svoje pokojne svojce, starše, sorodnike. Na e-pokopališču jim lahko prižgemo svečko v spomin in jim tudi kaj napišemo. Na tiho nedeljo je pobuda praznovala svoj tretji rojstni dan. Do zdaj se nas je nabralo 1.355. V primerjavi s številom žrtev, ki jih je blizu 100.000, vemo, da nas je zelo malo. Vendar smo v skladu z logiko soli in kvasa zadovoljni in veseli, da nas je vsaj toliko, in s tem pričujemo, da sta v nas pogum in vera.

Iz spremne besede msgr. dr. Stanislava Lipovška v *Križevem potu žrtev Hude jame*

Nikoli ne smemo pozabiti pozdravnih besed, ki jih je izrekel takratni papež, zdaj že sv. Janez Pavel II., 17. maja 1996 ob prihodu na brniško letališče, ko je vzkliknil: »Bog blagoslovi predrago Slovenijo, to čudovito deželo, posejano s številnimi zvoniki, cerkvami in kapelicami, deželo, pokrito z zelenimi gozdovi in bistrimi rekami ...« Zares, to je resnično »raj pod Triglavom«, kot ugotavlja naš pisatelj. Toda ta lepa dežela ni pokrita le z belimi cerkvami, ampak žal tudi z mnogimi, premnogimi odkritimi in še neodkritimi grobišči in morišči, ki so žalostna sled naše polpretekle zgodovine. Minilo je že več kot sedemdeset let od teh grozljivih časov in mi še vedno nismo uspeli premagati zapovedanega molka in preseči tega žalostnega obdobja naše zgodovine. Mnogi evropski narodi so to storili. Mi pa žal še nismo prestopili praga osnovnega zakona civilizacije, ki mrtvim daje pravico do imena in dostojnega groba; čeprav se, upam, vsi zavedamo, da narod, ki ne sprejema in ni spravljen s svojo preteklostjo, nima varne in srečne sedanjosti in ne svetle prihodnosti.

Veseli smo in pozdravljamo vsa znamenja in vse pobude, ki kažejo, da se v tej smeri vendarle nekaj dogaja. Novo obdobje se je začelo leta 2009 z odprtjem Hude jame in njenega grozljivega sporočila. Hvaležni smo vsem posameznikom, državnim in cerkvenim ustanovam, civilni družbi in vsem, ki dejavno sodelujejo v tem procesu.

Novo upanje budi pobuda za cerkveni pogreb žrtev medvojnega in povojnega nasilja, ki je bil 3. oktobra 2016 simbolično izveden v Hudi jami, 27. oktobra 2016 pa v Mariboru. Bog daj, da bi se začeto dogajanje nadaljevalo.

Celjska škofija je v tem procesu še posebej nagovorjena, saj so v Celju in okolici ter na področju naše škofije številna odkrita in še neodkrita grobišča in morišča, ki vpijejo po dokončni rešitvi tega žalostnega obdobja naše zgodovine. Dobro vemo, da je to res križev pot našega naroda in je tu najvažnejša molitev. Zato se v imenu celjske škofije in tudi Cerkve na Slovenskem zahvaljujem za vse tovrstne pobude, zlasti za molitev za spravo, obžalovanje in odpuščanje, ki je najmočnejše znamenje na tej poti. Molitev nas tudi najgloblje povezuje z žrtvami in njihovimi svojci, ki so z očenašem v srcu in na ustnicah hodili po tem križevem potu našega naroda. ■

Dr. Igor Škamperle

Huxley, Bartol ter izzivi sodobne družbe

Nekaj misli ob nadvse primerni izbiri romanov Krasni novi svet *in* Alamut *za letošnji maturitetni esej. V obeh delih gre za problem manipulacije človeka in lažno idejo ustvarjanja navideznega raja v danem družbenem sistemu, ki je nasprotje človekove osebne svobode.*

Evropa in svetovne države nasploh doživljajo v zadnjem času tako intenzivno in vsestransko preobrazbo, kakor verjetno še nikoli v zgodovini. Vsaj ne tako naglo, zgoščeno in … razvidno. Da, tudi razvidnost, t. i. transparentnost in vsaj načelna informativna dostopnost so lastnosti, ki zaznamujejo sodobni svet. Velikokrat nastopajo celo kot apriorni kriterij, zahteva in potreba, ki že sam na sebi potrjuje, da imamo opraviti s sodobnim načinom življenja, ki odgovarja duhu časa in pričakovanju uporabnikov. Ni slučaj, da je francoski mislec Baudrillard, ki je utelešal svojevrstno zmes filozofa-literata, družboslovca in psihologa, značilno za mišljenjsko držo sodobnega intelektualca, enega svojih zadnjih esejev naslovil *Pakt lucidnosti ali inteligenca zla*.[1]

Avtor, znan po zelo radikalnih kritičnih ocenah sodobne družbe, v katerih se izogiba moralnim sodbam, opozarja pa na učinke in konkretne, tudi duhovno eksistenčne posledice nove tehnologije in stila življenja, ki ga vsiljuje, govori o pojmu »integralne realnosti«, ki želi zajeti »vse«. Gre za nagib, ki nam ga spontano, vendar lažno vsiljujejo tehnološka sredstva, s katerimi želimo zajeti – v informativni, razvidni obliki – celotno resničnost. Objekti in njihovi simboli ne napotujejo več na nekaj »drugega«, ki je nedostopno, presežno ali transcendentno, na robu izrekljivega, lahko tudi pojmovno nedojemljivo, ampak je vse že prisotno, integrirano v spletno ali kakšno drugačno, znakovno opredeljeno realnost. Preprosto povedano: ni več ničesar, o čemer se »ne da nič reči«. Takšne realnosti ni več. Kakšno brado ima Bog? Preprosto, šli bomo na Google in se pozanimali. V tem smislu sodobni misleci govorijo, da virtualnost požira fizično, stvarno realnost. Baudrillard je pisal o smrti simbolnega sveta, ki ga nadomešča znakovna govorica, še pogosteje pa tehnika signalov. Domišljija, ki jo hrani in vzdržuje simbolni svet, upada oziroma ji ne verjamemo več, nadomešča pa jo virtualni svet podob-signalov, informacij in znakov, ki se postavljajo kot tu in zdaj prisotni realni svet. Ta zdrs simbolnega v signalno in znakovno obliko komunikacije se kaže tudi v izginjanju tistega, kar ohranja doumnost, ki ni v celoti razvidno in doumljivo, v zgubi občutka za simbolne pomene naravnih bitij, kot so živali, cvet, drevo, gozd, tudi gora, jama, voda, ogenj, praznina, tišina in podobne sesta-

[1] Baudrillard, Jean, *Le pacte de lucidité ou l'intelligence du mal*, Paris 2004. V slovenščini imamo njegovo delo *Simulaker in simulacija. Popoln zločin. Kako je televizija ubila realnost*, Študentska založba, Ljubljana 1999.

ESEJ

vine človekovega duhovnega sveta. Primarne elemente nadomešča mrežna konstrukcija realnosti, ki je povsem virtualna, brez nanašanja na naravni svet.

Neposredna posledica omenjenih nagibov je usmerjenost v »zdaj«. Vrednost ima le tisto, kar se zdaj odvija, vse drugo nima prave teže, niti ne značaja resničnosti. Iz sodobnega horizonta družbene in osebno doživete realnosti se vedno bolj brišeta tako preteklost, kakor upanje in pričakovanje prihodnosti. Tudi v tem pogledu imamo opraviti, kot smo rekli prej, s svojevrstnim brisanjem stvarnega, fizičnega sveta, ki ga temeljno zaznamuje, vsaj v zavesti človeškega bivanja, odvijajoči se, kronološko naravnani časovni trak, na katerem imata tako zgodovinska preteklost, kakor domišljijska, pričakovana in načrtovana prihodnost pomembno, če ne celo temeljno vlogo. A prav s tem, ko idejni resničnosti preteklosti in prihodnosti vse bolj izginjata iz človekove zavesti, se nam – razvidno, vsem na očeh – tali dejanski, stvarni doživeti svet. Naš stvarni, izkušeni in doživeti čas, oziroma dogodki, ki ga zaznamujejo in podajajo vsebino, nimajo časa, da bi se umestili. Zgodovinski čas dogodka zgublja svojo vlogo in kontekst, ki je za njegovo razumevanje bistven. Psihološki čas občutenja nima časa, da bi pridobil ustrezne izraze, se primerno ozavestil in s tem pridobil tisto obliko, ki skrbi za njegovo trajnost in univerzalnost. Subjektivni čas presoje in morebitne odločitve zgublja za to potrebno refleksivno distanco, ker nas signalna razvidnost trenutnega »zdaj-a« prestavlja naprej, zaradi česar smo podvrženi nenehnemu premeščanju, novim signalom ali sporočilom. Oglaševalno reklamna komunikacija, ki je dejansko postala samoumevna, v mnogih pogledih pa celo prevladujoča oblika družbene komunikacije, ukinja simbolno vrednost predmetov in na neposreden način uteleša tisto, kar danes označujemo kot implozijo realnosti, deregulacijo in vedno bolj prisotno fraktalno identiteto.

Implozija realnosti pomeni, da se realnost polni in narašča (eksplozija navznoter), zaradi virtualnih znakovnih elementov, ne da bi mogli izstopiti iz te »razvidne« mreže, to pa zato ne, ker smo prekinili simbolno vez z naravnimi bitji sveta in stvarmi ali oblikami, ki omogočajo prehod »čez« in vzdržujejo vez s presežnim, duhovnim, svetim in božjim. Vse, kar je, je ta svet, zajet v informativno in virtualno mrežo; človek nima več simbolnih posrednikov, ampak smo z informacijo in predmeti soočeni neposredno. Celo umetnost, ta ob religiji in znanosti velika komplementarna zakladnica, nima več moči, da bi nas prestavila »drugam«; da bi nam dala videti in razumeti globino in skrivnosti človeka ter nas s tem spomnila na njegovo lepoto, posebnost in bistvo. Živimo v najbolj bogatem obdobju človeškega bivanja na tej zemlji, a hkrati verjetno še nikoli tako osiromašeni miselnih zmožnosti, da bi potovali kam drugam, omejeni na čisto in golo imanenco. Ta zdajšnji svet je vse, kar je; ni več ničesar, o čemer se ne bi dalo nič reči. Ohraniti realnost sveta in z njo človeško mesto in vlogo v njej, ki je bila vedno manj, a tudi nekaj več od sveta, je danes izziv. Človek je sposoben ustvarjati stvari, je zapisal Umberto Galimberti, italijanski sociolog in psiholog, kritičen do sodobnega razvoja družbe, ni pa zmožen celovite nege in razumevanja sebe.[2]

[2] Galimberti, Umberto, *Psiche e techne,* Feltrinelli, Milano 1999.

Čeprav so nekateri sociologi, na primer Ulrich Beck, oblikovali pojem *ukronia*, ki je nekakšen časovni ekvivalent prostorski oznaki zamišljenega idealnega kraja, *utopiji*, kar bi pomenilo, da gre za neko izvenčasno stanje, iztrgano iz časovnega zgodovinskega konteksta, pa je treba opozoriti, da smo danes priče neke vrste bežanju ali uhajanju naprej![3] Realni čas »zdaj-a« razteleša, dematerializira tako preteklost kakor tudi prihodnost, spodnaša pa tudi živo prisotni, sočasni dogodek in ga spreminja v informacijsko podobo. Po eni strani smo priče pravi beatifikaciji zdajšnjega trenutka, kar imenitno ponazarja priljubljena navada t. i. selfijev, to je fotografsko slikanje samega sebe, po drugi strani pa se ta in druge podobne oblike ikon lastnega sebe, na primer na Facebooku ali drugje, sproti pretapljajo v signale in podobe brez konteksta, kot znamenja na razpršenem fraktalnem horizontu, ki je sicer prežet z avtopoetiko, a nima smeri in ostaja brez pravega smisla. Iluzija in resničnost se prepletata in ju ni več mogoče jasno razlikovati, celotna planetarna civilizacija pa se zdi kakor ujeta v nad determinirani model, ki ga danes malone usodno določuje, kakor o tem piše nemški filozof Peter Sloterdijk, neka globalna mobilizacija; to je pospešeno razvojno naprezanje na vseh ravneh, kar se izraža tudi ali predvsem v časovno pospešeni usmeritvi, ki jo razumemo kot znak napredka.[4]

[3] Beck je pojem ukronije razvil in opisal v knjigi *Kaj je globalizacija?*, Krtina, Ljubljana 2003.

Razumljivo je, da so ljudje v takšni družbeni strukturi, ko smo nenehno na preži, da bi polno izkoristili svoj zdajšnji trenutek in česa ne bi zamudili; ko smo vse močneje iztrgani iz konkretnega krajevnega, narodnega in kulturno jezikovnega bivalnega prostora, ki smo ga včasih razumeli kot svojo domovino, danes pa smo podrejeni t. i. deteritorializaciji, mnogim bivalnim vplivom in svojevrstni poligamiji krajev; ko nas prežema t. i. ukronizacija življenja, ki nas zavezuje le k »zdaj-u« in odpisuje vrednost zgodovinskega spomina, kakor tudi bolj zavzeto in odgovorno načrtovanje prihodnosti; ko nas informativno spletna mreža prepričuje, da živimo v tvegani družbi z negotovo prihodnostjo in je edina vredna investicija skrbna poraba in nega lastne individualnosti; razumljivo je, da so ljudje v takšni družbi in miselni paradigmi kar najbolj podvrženi možnim manipulacijam, vrednostno ideološkemu vodenju in zlorabam.

[4] Med prevedenimi deli Petra Sloterdijka glej njegov esej *Evrotaoizem*, pa njegovo obsežno študijo *Spremeniti moraš svoje življenje*, Slovenska matica, Ljubljana 2013.

Prav na tej točki sta oba romana, Huxleyjev *Krasni novi svet* in Bartolov *Alamut*, ki sta izšla v desetletju pred drugo svetovno vojno, s svojimi idejami pa sta jasno pokazala in skoraj preroško napovedala mnoge nagibe sodobnih svetovnih družb, neverjetno blizu nevarnostim in izzivu, ki jih zaznavamo v sodobnem svetu. Izbira komisije, ki je ta dva romana izbrala za letošnji maturitetni esej, se zdi nadvse posrečena. V jedru izziva, ki ga izpostavljata obe deli, vsako na svoj način, kakor tudi v jedru mišljenjskega napora, ki ga danes pred vsakega od nas postavlja sodobni tehnološki razvoj ter politično-ekonomska družba, pa so etično-moralna in duhovna vprašanja, ki zadevajo človekovo osebno svobodo, možnost iskanja resnice, naše dostojanstvo in nenapisano, a na neki način temeljno potrebo in pravico vsakega človeškega bitja po viru, ki nam zagotavlja smisel eksistence in vero v presežnost posvetnosti, ker le na takšen način duhovna zavest človeku zagotavlja notranji mir, ljubezenski odnos do drugega, predanost in odrešenje. ■

ESEJ

Nika Zgojznik

Manipulacija kot sredstvo za dosego višjih ciljev

Maturitetno branje

Cilj vsakega velikega voditelja je razširiti svojo miselnost, jo uvesti v življenja ljudi, ki je do tedaj niso poznali, podjarmiti si čim večje ozemlje in s tem pridobiti na svojo stran tudi tiste, ki bi lahko v nasprotnem primeru delovali proti njemu. Način, kako se voditelj loti uresničevanja svojega poslanstva, pa ga definira kot moralnega ali nemoralnega. Bartol v romanu *Alamut* in Huxley v delu *Krasni novi svet* zelo očitno poudarita tematiko manipulacije in njeno problematiko. Celotno vladanje Hasana Ibn Sabe temelji na tem, da z bajkami, spretnim manipuliranjem, izkoriščanjem manj izobraženih in konec koncev tudi manj poduhovljenih pride do podjarmljenja množic. Na drugi strani pa so tu voditelji družbe v Svetovni državi, ki delajo za to, da ljudi že v osnovi spremenijo in sprogramirajo v vdane delčke velike množice. Ne moremo trditi, da njihovi taktiki nista uspešni, z gotovostjo pa ju lahko označimo za neetični. K temu pripomore dejstvo, da ljudje, s katerimi se poigravajo, niso deležni samo pranja možganov, temveč tudi velikih izgub, ki v nekaterih primerih pripeljejo celo do smrti. Ko pa je za uresničitev cilja treba posegati po življenju, je vprašanje, ali je cilj zares tako pomemben, da v celoti opravičuje sredstvo, popolnoma na mestu.

Seiduna je resnična zgodovinska osebnost, prirejena za Bartolovo pisanje romana. Resnični poglavar Alamuta se je rodil leta 1030 v šiitski perzijski družini. Bil je zavzet privrženec izmailskega nauka, zato je postal potujoči misijonar, dai, ki je spreobračal ljudi in jih vpeljeval v muslimansko vejo izmailstva. Poleg želje po širjenju izmailskega nauka pa ga je gnalo tudi sovraštvo do Seldžukov, ki so takrat vladali njegovi domovini. Leta 1074 se je v Isfahanu spoprijateljil z matematikom in zvezdoslovcem Omarjem Hajamom in z velikim vezirjem Nizamom al Mulkom. Zaradi sporov z vezirjem in sultanom je bil dosmrtno izgnan iz države. Pobegnil je v Egipt, a je tudi tam poskrbel, da je moral zaradi novih sovražnikov nazaj v imperij. Od tam je pred Seldžuki leta 1090 pobegnil na Alamut, ki ga je s privrženci izmailstva odkupil. Življenje resničnega Hasana se z življenjem lika romana sklada z izjemo tega, da si je v romanu Hasan utrdbo junaško prisvojil. S tem je izgled velikega voditelja, ki bo izmailcem prinesel pravico, še toliko bolj izoblikovan. Po trdnjavi se širijo legende o njegovem obstoju. Delčki njegovega življenja, ki jih učitelji predstavljajo učencem, njegovo moč samo

še krepijo. Ker se na Alamutu skoraj nikoli ne pokaže stanovalcem, se zavija v tančico skrivnosti in dopusti, da ga imajo fedaiji za božanstvo.

Po istem principu deluje družba v Svetovni državi. Forda, iznajditelja tekočega traku, slavijo po božje, fraza »O, Bog!« je celo zamenjana z »O, Ford!«. Prav tako imajo poseben kultni odnos do sedmih velikih voditeljev, ki pa jih skoraj nikoli ne srečajo. To je posledica prenatalnega prilagajanja ljudi na zunanje dejavnike, predvsem pa hipnopedičnega pranja možganov, ki predstavnikom posameznih kast vcepljajo miselnost, kakršno naj bi imeli za nemoteno delovanje družbe.

Hasan prav tako želi ustvariti novo družbo. Zaveda se, da medli ljudje, ki verujejo v nekaj višjega samo iz lastnega ugodja, nimajo vere, zaradi katere bi bili pripravljeni ubijati. Fanatične privržence ustvarja z zelo strogim vzgajanjem na dvoru. Hrana in pijača sta omejeni, delovni dan mladeničev je do minute natančno načrtovan. Čustvovati praktično ne smejo, prepovedani so jim telesni užitki, na žensko ni dovoljeno niti pomisliti, kaj šele, da bi se s katero spuščali v neprimerne odnose, saj bi bili za to kaznovani s smrtjo. V takem okolju so fedaiji popolnoma podvrženi osredotočanju na bitko in na cilje, za katere menijo, da so vzrok njihovega prihoda na Alamut, za katerega so se odločili sami. Prebivalci Svetovne države pa se kljub navidezni demokraciji v svojem bistvu za svet, v katerem živijo, niso odločili sami. Med odraščanjem prek hipnopedničnih izrekov izvedo, da je družba, v kateri živijo, popolna, da so kot njen del neizmerno srečni, da vsak obstaja za drugega, predvsem pa da so zagrizeni pripadniki svoje kaste in da je biti del le-te veliko bolje kot biti del katere koli druge nižje ali višje kaste. Ne spreminja se že ustvarjenih in izoblikovanih posameznikov, temveč ljudi v biološkem in psihološkem smislu. Z izkoriščanjem biološkega znanja in tehnologije posledično zlorabljajo ljudi.

Seiduna pa v svoj prid izkorišča vero, osebne želje in načrte mladih fedaijev. Zaveda se, da so dečki neizkušeni, ranljivi, izjemno poslušni in posledično vodljivi kot konji na vajetih. Njihova vera je neomajna, želijo jo braniti in širiti. O njej se učijo, berejo, poslušajo lekcije svojih učiteljev. Daiji pa jim ne večajo samo vere v Alaha, temveč tudi v Seiduno, češ da je božji poslanec, ki ima ključe vrat v raj in oblast nad vsem, kar živi. Fedaiji so zaslepljeni z vsemi veličastnimi zgodbami o svojem velikem vodji, z vero, fanatizmom, željo po boju in pravici, da nihče od njih niti ne pomisli na to, da bi lahko bile zgodbe o starcu z gore izmišljene.

Da bi Seiduna njihovo vero vanj zares utrdil, pošlje trojico v raj. Ibn Tahir, Sulejman in Jusuf so blaženi zaradi dejstva, da so prišli v stik s samim Hasanom Ibn Sabo, zato njegova povelja poslušajo in ubogajo, pogoltnejo kroglico hašiša in se znajdejo v vrtovih Alamuta. Pod vplivom droge jim temu ni bilo težko verjeti. Celo Ibn Tahir, ki je bil najpametnejši izmed treh, podleže prevari. Zaljubi se v Mirjam, ji kuje pesmi in si pusti verjeti, da ga ljubi tudi ona. Popolnoma normalno je, da so si fantje po prihodu iz raja ponovno želeli tja. Hrepeneli so po rajskih hurijah, njihovi ljubezni, hrani in pijači, najhujša pa je bila žgoča želja po kroglici, ki so jo dobili pred

prihodom v raj. Prav tako je želja po somi ljudem krasnega novega sveta predstavljala najhujše trpljenje. Vedno, kadar so se znašli v situaciji, ki je bila vsaj malce stresna, so vzeli gram droge, pustili skrbi za sabo, odplavali v nov svet in se po vrnitvi počutili bolje kot prej. Droga predstavlja tisto, kar ljudem preprečuje razmišljanje s svojo glavo, rast osebnosti skozi premagovanje notranjih konfliktov in ovir, ki jih srečujejo v vsakodnevnem življenju. Dela jih vodljive in lahek plen manipulatorjev, tega pa se vodstvo države zelo dobro zaveda, zato somo predpisuje vsem svojim državljanom.

Isti učinek pa ima na mladeniče srečanje z rajskimi deklicami. Pri urjenju jim je bila odvzeta vsaka možnost medsebojnih odnosov, čutne ljubezni, ki bi je bili deležni zunaj grajskih zidov. Dejstvo, da pred obiskom na to niso smeli niti pomisliti, tam pa so jo doživeli v tako veliki meri, jih je zaznamovalo za vekomaj. Vse bi dali, da bi se ponovno vrnili tja, to pa jim lahko omogoči samo smrt. Le-ta postane njihov edini cilj v življenju. Ker jih voditelji puščajo čakati v ujetosti s svojimi mislimi in spomini, se njihova čustvena in čutna kriza samo poglabljata. Komaj čakajo, da bodo od svojih nadrejenih dobili novo nalogo, ki bi jim lahko prinesla smrt, s tem pa postajajo vodljivi.

To pa je lastnost ljudi, ki jih je Hasan želel ustvariti za svoje namene, za širjenje vere, predvsem pa za uresničitev dolgoletne želje po maščevanju velikemu vezirju Nizamu al Mulku. Asasini so bili ustvarjeni, njegov načrt je bilo treba le še izpeljati. Ko dá Ibn Tahirju ukaz, naj gre na dvor velikega vezirja Nizama al Mulka in izvede atentat nanj, to fedai z največjim veseljem stori. Za na pot mu poleg drugih pripomočkov pripravi tudi kroglice hašiša, ki Tahirja še toliko bolj ženejo na cilj. Zaveda se, da ga po izvršeni nalogi čaka neizbežna smrt, po kateri hrepeni s celotnim bitjem. Ker je spreten, brez težav zastrupi vezirja. A smrti ne dočaka. Vezir njegov napad obrne v svoj prid, tako kot je prej to storil Seiduna. Ibn Tahirju razkrije celotno resnico starca z gore, njegove načrte in ukano z rajem. V svojem napadalcu vzbudi sovraštvo, jezo, razočaranje, čustva, ki so tako močna, da ve, da bi bil Ibn Tahir zaradi njih sposoben Hasana ubiti. S spretnim besedičenjem ga ovije okrog prsta, zmanipulira in pošlje na grad, da bi Hasana ubil. Ibn Tahirju tega ne uspe storiti. V navalu čustev pozabi, kako moder je Hasan, kako mogočen je in kako majhen je v primerjavi z njim on sam.

A čeprav se je vrnil na Alamut z namenom ubiti velikega vodjo izmailcev, ga ne doleti nikakršna kazen. Odkriti dialog s Hasanom, v katerem mu voditelj razloži ozadje svojih namenov in doktrine, Ibn Tahirja presune, popolnoma spremeni in preoblikuje v novega človeka. Idejno se povzpne na Al Araf, zid, ki ločuje pekel od nebes. Na njem so tisti, ki niso niti dovolj dobri za v nebesa niti dovolj slabi, da bi si zaslužili pekel, imajo pa pogled nad obojim, a sami ostajajo zunaj obeh svetov. Ibn Tahir postane Hasanov duhovni sin in se kot Avani odpravi v Indijo po poti iskanja zrelosti, znanja in resnice.

Bernard Marx, ki se upre voditeljem Svetovne države, na žalost nima nobene možnosti, da bi lahko svoja spoznanja o napačnosti sveta še razvijal. Tudi on sam podleže razlogom, zaradi katerih je najverjetneje nastala

ureditev kast – občutku pomembnosti, ugodja, mogočnosti in veličine. Iz tega ne more zrasti in svoje mnenje o tem, kako družba ljudi tlači v kalupe in jih s tem uničuje, ne zna ubesediti. Postane eden izmed tistih, ki jih je doslej obsojal, postane eden izmed manipulatorjev.

V nasprotju z njima dekleta v vrtovih verjamejo, da jih je enostavno doletela neverjetna sreča, in ne pridejo do spoznanja, da so žrtve pohlepa. V življenju nimajo drugega cilja kot ugajati vsem okrog njih, biti lepe in srečne. Živijo klišejsko življenje, lepotičijo se dneve in noči, učijo se pesnjenja in pisanja, predvsem pa dvorjenja, ne da bi pomislile, kdo so kot osebnosti. Zaprta so za obzidji utrdbe, vedno le v družbi druga druge in učiteljev, a se svoje ujetosti zaradi razkošja, ki so ga deležne, ne zavedajo.

Edina med njimi, ki ima stik s Seiduno in misli, da mu nekaj pomeni, je Mirjam. Posluša ga, uboga vse njegove ukaze, čeprav ima večkrat pomisleke o njegovih idejah. Ko ji Hasan zaupa svoj načrt s fedaiji, je začudena, predvsem pa ranjena. Dejstvo, da ji je naložil nalogo, naj se posveti Ibn Tahirju, ji dá vedeti, da je Hasanovo vedenje do nje razumela popolnoma narobe. Ko se s fantom sreča v raju, se med njima spletejo vezi globoke naklonjenosti. Do Ibn Tahirja začuti odgovornost, ki jo žene v trenutku, ko ji Hasan pove, kakšna usoda ga čaka. Skuša ga pregovoriti, da se Tahirja usmili, a ostaja neomajen. Ko Mirjam ugotovi, da je bila ves ta čas le orodje za uresničitev Hasanovega velikega načrta, je psihično tako ranjena, da ne vidi drugega izhoda kot samomor. Prav tako je smrt edini izhod, ki ga vidi John Divjak. Družba, v kateri se znajde, ga omejuje, preprečuje mu biti to, kar je, kar bi vsi ljudje v resnici morali biti. Zagovarja posameznika kot celoto in ne odobrava preprečevanja možnosti izbire do tistega, česar si kdo želi. Ko mu že uspe ubežati strahotam, katerim je bil v Londonu priča, pa ga novinarji, torej sodobna družba, porinejo do roba, s katerega je skok edina rešitev, ki jo zase v tistem trenutku John lahko najde.

V vseh primerih velikih vladarjev, ne le v primeru Hasana in velikih sedmih voditeljev Svetovne države, je prišlo do zlorabe neomejene moči, ki so si jo pridobili. Do oblasti so morda prišli po pravični poti, kar se tiče politike in volitev, skoraj z gotovostjo pa lahko trdim, da je k prevladi pripomoglo spretno manipuliranje z neizkušenimi ljudmi, ki so bili tako obupani, da so bili pripravljeni verjeti vsemu in vsakomur, ki bi jim lahko dal nekaj, kar bi jim dalo novo upanje. Njihovo delovanje ni bilo v prid ljudstva, temveč je za njim stala osebna želja, ki je bila lahko plod otroških travm, rasne nestrpnosti ali enostavno neverjetnega pohlepa, ki je samo rasel in rasel, tako kot njihova moč. S tem manipulacije v resnici niso uporabljali za kaj večjega in višjega, temveč za vsakodnevno trmo in željo po lastnem ugodju, kar pa njihovo delovanje še toliko bolj očrni. A ko pride do ljudstva, ki jim slepo sledi, so jim vsa vrata odprta in vse resnično je dovoljeno.

Ali bomo, če bo v prihodnosti ponovno prišlo do primera, podobnega Hasanu Ibn Sabi, Hitlerju, Mussoliniju ali dinastiji Jong Un, in bomo vanj vključeni, sposobni uvideti namene manipulatorjev in preprečiti, da bi bili samo orodje v še enem velikem kolesju sistema? Upam, da. ▪

Dr. Aleš Maver

Je Putinu vendarle uspelo?

Veste, Ukrajinci so zelo nesrečni ljudje. **Bil je prvi pravi dan mojega bivanja v Ukrajini in dejansko mi ta preprosta ugotovitev, ki je bila nedvomno izrečena iskreno, še vedno odzvanja v ušesih. Kako naj bi ob njej sploh mislil na kaj drugega?**

Seveda, zlate kijevske čebule kozaškega baroka so morda še bolj sijoče kot pred tremi leti in človek se čudi, od kod energija in navsezadnje finančna sredstva, da je bilo obnovljenih toliko cerkva in postavljenih toliko spomenikov. Mihajlivski sobor z zlatim zvonikom, kot je povsod poimenovan, po razstrelitvi v tridesetih letih, denimo, čisto iz nič. A kaj to pomeni, če ne prinaša zadovoljstva? Na neki način je bilo moje romanje, na katerega sem se odpravil s takšnimi pričakovanji, pokvarjeno že prvo jutro. Sicer sem se ravnokar spomnil, da niti o sebi ne bi mogel zelo velikokrat reči, da sem res srečen. Skoraj ne mine dan, da mi, če že ne na jeziku, vsaj v duhu vstane kosmata kletvica, ker stvari ne gredo, kot sem si zamislil. Stokam zaradi napornega dela, zaradi pomanjkanja časa, zaradi prelomljenih obljub (predvsem tistih, ki sem jih v trenutku slabosti dal sam), zaradi v blatu obtičale politike. Toda nasploh sem precejkrat vsaj zadovoljen, v Kijevu in Lvivu pa sem bil sploh. Celo brez tega ima govorjenje o celotnem narodu kot nesrečnem že v izhodišču povsem drugačno razsežnost.

In čeprav je k temu vtisu mogoče prispevalo precej kislo vreme v Kijevu, se mi je dejansko zdelo, da utegne biti nekaj na tem. Predvsem me je v oči bodla razlika z ozračjem med mojim zadnjim obiskom poleti 2014. Kajpak je bilo takrat nekaj olajševalnih okoliščin. Bil je vrhunec poletja, od padca avtoritarnega proruskega Janukovičevega režima je minilo komaj pet mesecev in moj tedanji obisk je sovpadel s slovesnim praznovanjem obletnice krsta kneza Volodomirja Velikega leta 988. Tri leta pozneje po drugi strani ne manjka razlogov za skrb.

Danes se zdi, da je kremeljski samodržec Vladimir Putin, ki mu je ukrajinsko ljudstvo pozimi leta 2013 in 2014 prekrižalo imperialistične geopolitične fantazije, v marsičem vseeno zmagovalec. Evromajdanska evforija se je že zdavnaj izpela. Na dnevni red so se vrnili medsebojni obračuni med politiki iz proevropskega tabora, ki so pokopali že oranžno revolucijo pred dobrim desetletjem. In če nas je leta 2014 nekoliko tolažilo velikansko zaupanje, ki ga je zaradi svoje pogumne drže med majdanskim gibanjem med ljudmi v Ukrajini užival »čokoladni kralj« Petro Porošenko, se je vendarle pokazalo, da je dediščino demokratične revolucije v deželi, katere največja težava so poleg močnih sosedov oligarhi, zelo tvegano predati enemu izmed njih. In tako ne preseneča vodstvo »stare dame« proevropskega tabo-

ra v Ukrajini, Julije Timošenko, v anketah. Četudi kot »plinska princesa« niti sama ni brez tajkunskega pedigreja, s Porošenkom pa jo povezuje dolga zgodovina medsebojnih prerivanj. Seveda postaja zaradi neugodnih trendov predsednik nervozen, zaradi česar posega po zelo znanih prijemih iz Kučmovih in Janukovičevih časov, uporabi organov pregona; na njihovem čelu je še en veteran proevropskega bloka, nekdanji socialist in politični zapornik Jurij Lucenko. V času, ko sem bil v Ukrajini, sta bila v središču zanimanja omenjenih organov krog nekdanjega gruzijskega predsednika in guvernerja okrožja Odesa ob Črnem morju Mikeila Saakašvilija (če bo šlo tako naprej, si bo po Gruziji in Ukrajini moral še enkrat iskati novo domovino) in dolgoletni lvivski župan Andrij Sadovij, predsednik stranke Samopomoč. Slednja je že lani izstopila iz vladajoče koalicije. Porošenko, podobno kot oligarhi v politiki pred njim, vsekakor ni izpolnil niti upanja, da se bo zaradi tega, ker ima sam več kot dovolj za kruh in mleko, zmanjšala gostota ljudi z lepljivimi prsti v njegovi neposredni okolici. Zgodilo se je bolj to, da se je Dnipropetrovsku (oziroma sedanjem Dnipru), Kijevu in Donjecku težišče moči premaknilo v bližino njegove domače Vinice, iz katere prihaja večina ljudi na pomembnih položajih.

Da ni prišlo do resnega preloma z dediščino oligarhov, je seveda voda na Putinov mlin. Sam ruski predsednik je k takemu dogajanju najbolj prispeval z vzdrževanjem konflikta na vzhodu države. Vojna za Donbas se vleče že tretje leto, pomorila je vsaj že deset tisoč ljudi, številke razseljenih gredo že v milijone. Ukrajino spopad bremeni vsaj iz treh razlogov, če odmislimo nesmiselne človeške tragedije, ki so njegova poglavitna posledica. Žre ogromna finančna sredstva, nujno potrebna za obnovo opustošenega gospodarstva, s čimer se krepi vtis, da je življenje po majdanu pravzaprav na vsakdanji ravni bolj neznosno kot prej. Nujnost poenotenja okrog cilja vnovične pridobitve ozemlja na vzhodu preprečuje tudi odstranjevanje korenin stanja, v katerem se je država znašla zaradi dveh desetletij in več trajajočega gospodarjenja oligarhov. In končno je za politike boj za Donbas dobrodošel izgovor, zakaj se ne more nič premakniti. Kot ve povedati marsikateri sogovornik, je vojna navsezadnje, kot zmeraj, dober posel, od katerega ima korist tudi prenekateri politik nove Ukrajine.

Seveda ne gre misliti, da zaradi vsega naštetega v Ukrajini zmaguje nostalgija za starim stanjem, za časi Janukoviča, Kučme ali celo Sovjetske zveze. Ne, vojna v Donbasu vsaj ljudem v zahodnem in srednjem delu države nazorno kaže, kje so izvori ukrajinske tragedije 20. stoletja. Če Ukrajincev, kot to še vedno zatrjuje, po kakšnem naključju prej dejansko ne bi bilo, jih je Vladimir Putin s svojim neprikritim velikoruskim imperializmom nedvomno dokončno ustvaril. Kot se je pokazalo že med majdanskim gibanjem s pogromom nad Leninovimi spomeniki, so se v boju za demokratično državo Ukrajinci hkrati sklenili otresti spon sovjetske in boljševiške dediščine, ki jim je pod črto sicer prinesla neke vrste nacionalno združitev po letu 1945, a jih je hkrati zasužnjila. Obsežna »dekomunizacija«, ki je povzročila pravi cunami preimenovanj ulic, trgov in celo mest, tako ni le

trenutna populistična kaprica vladajoče politike, marveč je izraz širše želje po nadomestitvi zamujenega leta 1991. Posamezni koraki so bili sicer v to smer storjeni že prej in ena glavnih ulic v Kijevu je že pred leti iz Ulice Kominterne postala Ulica Simona Petljure, enega ključnih voditeljev kratkotrajne samostojne Ukrajine po prvi svetovni vojni.

A če vojna v nekaterih točkah nedvomno krepi ukrajinsko voljo po samobitnosti, se njeno nadaljevanje v nedogled kaže kot nočna mora in nekaj, kar bo ohromilo vsak poskus poleta Ukrajine. Če bi bili nasprotnik res le separatisti na vzhodu, bi upanje na konec konflikta morda še utegnilo kje tleti. V položaju, ko je velika Rusija v vsakem trenutku pripravljena poseči v dogajanje separatistom v prid (kar je že večkrat učinkovito storila), takega upanja ni. Ukrajina si torej ni sposobna sama izboriti reintegracije zasedenega vzhoda. Pot do nje vodi zgolj preko zamenjave sedanjega kremeljskega carja z razumnejšo in manj megalomansko osebo, česar pa ni na vidiku. Zato bo slejkoprej dozorelo in že dozoreva spoznanje, da je pomembneje prenoviti in ohraniti Ukrajino brez Donbasa kakor vztrajati v iluziji enotne največje evropske države. Celo povrnjeni Donbas bi namreč s svojimi sovjetoidnimi atavizmi utegnil biti stalni »trojanski konj« in cokla za prihodnost države. Drugo vprašanje je, seveda, kaj sploh je zanj alternativa. Priključitev Rusiji se bo namreč podobno kot v krimskem primeru nujno iztekla v to, da bodo pokrajine, ki so se nedavno tega utapljale v utvari, da so gospodarsko najrazvitejši del Ukrajine, pristale na ravni bednih ruskih provinc. Problema, kaj pravzaprav z upornimi deli sosede, se po malem zavedajo celo v Kremlju, a ker je vladajoča ideologija nacionalboljševiški imperializem, so na novo pridobljeni kvadratni kilometri trenutno še pomembnejši od zdrave pameti. Zdi se, da bi jim bila najljubša dva scenarija, bodisi vključitev Donbasa nazaj v na papirju federalizirano Ukrajino, kjer bi služil kot stalno rusko gnilo jajce in zavora evropske prihodnosti države, bodisi ohranjanje zamrznjenega konflikta, ki bi dejansko blokiral veliko sosedo pri vseh pomembnejših korakih.

Prav zaradi tega bi ukrajinski izstop iz vojne pravzaprav pomenil prekrižanje ruskih načrtov. Da do njega zlepa ne bo prišlo, je posledica različnih dejavnikov. Najprej noben ukrajinski voditelj nima tolikšne avtoritete, da bi se lahko *de facto* odrekel tolikšnemu kosu ukrajinske zemlje. Obenem bi kaj takega zvenelo kot vabilo Putinu, naj si kot samozvani poglavar vseh Rusov sveta vzame še kak kos Ukrajine ali kakšne druge dežele, morda celo Latvije ali Estonije. Nujno je torej, da zahodne države nadaljujejo politiko nepriznavanja ruskih aneksij in sankcij. Samo slednje, najsi bodo še tako neučinkovite, so namreč pripomogle, da fronta danes ni kje zahodno od Donbasa in da slednji in Krim še nista povezana s koridorjem.

Prav zahodna pomoč je tisto, kar je za Ukrajino (še vedno) življenjskega pomena. Njene težave so, tudi zaradi vojne, pač tolikšne, da jih brez podpore od zunaj ni sposobna rešiti. Če se je zdelo, da so se v bistvenih zahodnih prestolnicah ob evromajdanskem gibanju tega zavedali, se je zanimanje za velikanko na vzhodu že zdavnaj ohladilo. Nizozemska koalicija skrajnih

desničarjev in skrajnih levičarjev je lani na referendumu zrušila pridružitveni sporazum z Evropsko unijo, domala tistega, zaradi katerega so ljudje na Majdanu umirali, spet z obilno Putinovo pomočjo pa zahodne Evropejce iz razumljivih razlogov veliko bolj skrbi nerazvozljivi sirski klobčič, ki ga je obilno rusko posredovanje še bolj zapletlo. Mnoge vlade vse bolj poslušajo tarnanje svojih gospodarstvenikov, ki se jim smilijo milijarde iz Rusije, za katere so menda prikrajšani zaradi podpore neki nepomembni Ukrajini, čudni signali zadnje čase prihajajo iz Bele hiše, čeprav se zdi, da Trump še ne ve natanko, kje Ukrajina sploh je. Položaj dodatno zapleta že leta trajajoče malikovanje povprečnega nacionalboljševika na ruskem tronu, ki se mu vdajajo tako na krščanski desnici kot na skrajni levici. Prvi se kljub vsem zdravorazumskim argumentom v razočaranju zaradi dekadentnih zahodnih trendov kot rešilne bilke oklepajo povsem nerealistične podobe ruskega predsednika kot nekakšnega »krščanskega leva« in ščita krščanskih vrednot, drugi ujčkajo predstavo o Rusiji kot prvi deželi socializma. Končno je še papež Frančišek storil nenavadno potezo, povozil pomisleke ukrajinskih grkokatoliških škofov in vernikov, ki so vendarle del njegove črede, in v havanski izjavi s patriarhom Kirilom podpisal zanje prenekatero težko prebavljivo formulacijo. Morda je to storil zaradi preprostega hlastanja po rekordih in zgodovinskih mejnikih, čeravno se zdi, da gre za del širše strategije vračanja h konservativni zunanji politiki Pavla VI., kjer se natanko ve, koga je dovoljeno drezati, koga pa ne, papeževa siceršnja spontanost gor ali dol.

Lepo se v ta širši evropski in svetovni kontekst vključuje brezbrižnost večine slovenske javnosti do Ukrajine, ki zna občasno pri ljudeh različnih nazorskih usmeritev prerasti v čisto neprikrito putinoljubje. Ne bo prvič, da bom opozoril na absurdnost takšne drže Slovencev. Če kdo, bi morali rusko-ukrajinski odnos in ukrajinske zagate z njim razumeti ravno mi. Razmerje med ukrajinščino in ruščino je namreč na moč podobno tistemu, ki je v teh zemljepisnih širinah med slovenščino in nemščino vladalo še pred sto leti, medtem ko se na Koroškem z njegovimi posledicami soočajo še dandanašnji. Jasno, vsak kleni Slovenec si bo o sebi mislil, da ga primerjati z nekim Ukrajincem tam Bogu za hrbtom pa res ne gre, saj nimata ničesar skupnega. In se bo raje istovetil z mogočnim Rusom, tudi zaradi tega, ker za razliko od nekaterih zgodovinsko prav tako rusoljubno usmerjenih slovanskih narodov pač nikoli ni zares okusil ruske ali bolje sovjetske pete.

O tem sem premišljeval, ko sem se sprehajal po Kijevu. Nemara je bila sreča, da se je moje drugo popotovanje po (trenutno še) zgolj največji evropski državi končalo čisto na zahodu, v Lvivu. Čeprav niti tam ni bilo moč skriti številnih težav in preizkušenj, ki še čakajo ukrajinsko družbo, in čeprav še zdaj ne morem prav verjeti, da asistent na tamkajšnji univerzi zasluži petindevetdeset evro neto na mesec, me je bivanje v tem srcu ukrajinstva vseeno razvedrilo. Tam, v nekdanji prestolnici habsburške Galicije, je tudi bližina med Slovenijo in Ukrajino najotipljivejša. ■

Dr. Manca Košir

IFIGENIJA SIMONOVIĆ: Z žilami, polnimi bivanja

Ifigenija Simonović (rojena 24. marca 1953 v Ljubljani), prej Zagoričnik, z rojstnim imenom Eva Batič, diplomirana iz slavistike in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze, je pesnica, esejistka, piska radijskih iger in pravljic, prevajalka – naj omenim le njen prevod za prestižno zbirko Lirika pesnice Carol Ann Duffy *Grejem njene bisere* – in lončarka, ki zadnja leta namesto keramike slika po stolih in klopeh, vse pa zaznamuje z zvenečimi močnimi besedami. Milo lepimi slovenskimi besedami, ki pojejo v njenih »žilah, polnih bivanja«, kot je žareče ženske označil R. M. Rilke. Po vrnitvi iz Londona leta 2003, kjer je s pokojnim možem, odličnim novinarjem in urednikom Veselkom Simonovićem, bivala skoraj četrt stoletja, je dejavna članica Društva slovenskih pisateljev in Slovenskega centra PEN. V začetku letošnjega marca je bila na občnem zboru izvoljena za njegovo predsednico.

Borka za človeške pravice že vse odraslo življenje deluje kot humanitarka in pomaga ljudem, kjer le more in kolikor zmore. V Londonu je gostila in prehranila številne mlade umetnike in vsa leta omogočala bivanje gostom iz domovine, v Sloveniji pomaga invalidnim, bolnim in starim ljudem, da o prepisovanju zaporniške poezije Vitomila Zupana, ki jo je uredila in sama izdala v sedmih knjigah, pripravila spremljajočo razstavo ter izdala še zbirko *Pesmi s prostosti* za povrh, niti ne govorim. Ifigenija je človek za druge. Skromna, preprosta in tiha, pa vendarle glasna, ko se je treba zavzeti za pravice prezrtih. Svoj glas je Pred kratkim, denimo, odmevno dvignila za prekarno samozaposlene v kulturi, na PEN-u se zavzema za izgnane pisatelje in begunce.

Ne mara slišati, da je druga ženska v dolgoletni zgodovini slovenskega PEN-a, ki je bila izvoljena za predsednico po legendarni pisateljici Miri Mihelič. Njej spol pač ni pomembna kategorija, temveč vedno znova umetniška kakovost in človeško delovanje za dobro. Tudi tega, da je leta 2009 dobila kot prva ženska Rožančevo nagrado za najboljšo zbirko esejev *Konci in kraji*, ji ni prijetno slišati. A če ne bi bila ženska, pa nagrade mogoče ne bi dobila? bi znala reči. Ne, ne bi, trdim poznavalka njenega izjemnega opusa, ki je nekaj povsem posebnega, svojstvenega tudi zato, ker je spisan iskreno, globoko iz ženskega telesa in duše. Kot piše na hrbtni strani ene njenih zadnjih pesniških zbirk (Ifigenija je že v osnovni šoli pisala pesmi, prve je objavila leta 1968, 1972 je izšla njena prva pesniška zbirka *Postopna razbremenitev*. Do zdaj jih lahko naštejem vsaj deset!) *Hodiš, hodiva*: To je »pretresljiva zbirka pesmi, ki praskajo besede, jih lomijo v ostrem ritmu, rišejo originalne podobe in pojejo metafore, kakršnih še ni bilo. Jezik sika in boža, od biti nabrekel. Zbirka je posvečena njemu, ki je hodil tako, da so se pesnici snuli verzi ljubezni, pečateni s smrtnim poljubom. Ženska pisava par excellence!«

Ali kot je zapisal za *Konce in kraje* predsednik Slovenskega društva pisateljev Ivo Svetina: »Pisava Ifigenije Simonović se ne navdušuje nad lastnim stilom, veščino oblikovanja všečnih stavkov in visokoletečih globokoumnih misli; je stvarna, preprosta,

a hkrati tako ›zaresna‹, da se bralec sooča z dejstvom, kot da je pred njim knjiga zapisov, ki nočejo biti literatura, ampak kar se le da natančni zapisi utripanja avtoričine duše, a tudi telesa, tudi telesa. In prav ta ›nonšalanca‹, s katero Ifigenija presega umetelnost pisave, je tisto, kar je tako žensko, tako prvinsko, tako pretresljivo, da mora, trdno sem prepričan, še tako neobčutljivega bralca, zlasti bralca!, prekriti s srhom, to pričo nehotenega vznemirjenja, pretresenosti.

Malokateri slovenski literarni delavec, delavka bi zmogel svoje mesto sredi sveta opisati tako neusmiljeno, kruto, pretresljivo, kot je to storila Ifigenija Simonović v svoji *Krajih in koncih*, in sicer, da se počuti, kot da je kurjač na prekooceanki: ›Premog mečem v peč. Delam. Kolikor morem dobro. Včasih stopim na krov, zadiham, se spet vrnem v trup.‹ Saj premog, s katerim Ifigenija hrani požrešno peč prekooceanke, na kateri plujemo neznano kam, so njene misli, želje, upanja, hrepenenja, ljubezni, smrti … vse v besedah, ki jim je mati.«

Tako zmore le polnokrvna pesnica, trdi Svetina: »Od Sapfe, matere lirske poezije, se pisava, literatura, nenehno greje in opija v ženskem naročju. In še globlje. Emily Dickinson in Sylvia Plath, Jeane Austin in Margueritte Duras, Georges Sand in Elfride Jelinek, Lily Novy in Ifigenija Simonović: zbor ženskih glasov, simfonija, ki očara vsakega bralca, zlasti bralca!«

Naj bo v tem malem portretu velike Ifigenije Simonović vsaj ena njena pesem. Podpisani ena najljubših. Tale o nevidni srajci:

Nevidna srajca
je vsakomur na kožo pisana
od rojstva
pa do konca dni.

Čipke vsak
po svoji meri
na robove sebe
šiva
dneve in noči.



Ifigenija Simonović (foto: osebni arhiv)

Čipke, ki jih šiva Ifigenija, so včasih videti stkane iz grobe domače niti, a kar jih je že prišila »po svoji meri na robove sebe«, kažejo srajco ene najpomembnejših ustvarjalnih osebnosti sodobne slovenske kulturne krajine. Revni Afričani pravijo, da je dober zdravnik tisti, ki je dober človek in zna zdraviti. Da nekaj znamo, je samo za povrh. Temeljno je, da stojimo v risu etične globine in pokončnosti, ki dela človeka za dostojanstveno človeško bitje. Če je pri tem nenehoma tako ustvarjalen, kot je v različnih jezikih in pisavah Ifigenija Simonović, nekoč Zagoričnik, z rojstnim imenom Eva Batič, gre za presežek, ki se mu lahko samo poklonimo.

Ta mali portret je moj poklon osebnosti, ki jo globoko spoštujem in cenim kot le redko koga. Bogu hvala zanjo! ■

Franjo Zore

1204 DNI TEME

Izid: **april 2017**
Izdala in založila: **Celjska Mohorjeva družba**
Uredila: **Alenka Veber**

Mesto Flossenbürg, ali bolje rečeno, velika raztegnjena bavarska vas, leži tik ob češki meji, severovzhodno od mesta Nürnberg. V tej vasi prebivajo ljudje v večjih in manjših hišah kot povsod drugod, vsak s svojimi opravki. Svet je zelo kamnit in poraščen s smrekovimi gozdovi. Odprtih je več manjših, pa tudi zelo velikih kamnolomov, kjer se lomi in obdeluje kamenje v različne namene. Dnevno se izvozi po več vagonov takšnega različnega težkega materiala. V mesto vodi predvsem v ta namen zgrajena enotirna železnica, brez postaje ali kolodvora, ker potniški vlaki ne vozijo, ali pa zelo poredkoma, saj je speljana tja tudi široka cesta. Okoliški ljudje so povečini kmetje. Zanje je poskrbljeno tudi v duhovnem pogledu, saj sta na sredi trga kar dve lepi cerkvi.

Vendar me je takrat bolj kot vse zanimal veliki koncentracijski *lager*,[1] ki leži par minut hoda od vasi, ter ogromen kamnolom. Tu je delalo približno dva tisoč lačnih zapornikov dan za dnem, brez upanja, brez tolažilne besede. Taborišče samo je pomaknjeno od vasi le toliko, da je skrito in da je bilo tako tudi življenje in trpljenje njegovih prebivalcev prikrito vsemu ostalemu svetu. Ležalo je v izsekanem gozdu, ki ga je obdajal z vseh strani, razen na vhodni strani. Na ravnini, ki je merila približno pol hektarja, je stala velikanska zidana kuhinja s kletmi na eni in z enako veliko kopalnico in pralnico s prostori za dezinfekcijo na drugi strani. Desno proti jugu je bila velika bolnica (revir), za njo pa veliki *aresti*[2] z bunkerji in vlažnimi kletmi. Nekoliko niže proti vhodu je stala manjša stavba z velikim dimnikom – to je bil krematorij, kjer je gorelo dan in noč. Poleg je bilo tudi manjše strelišče. Naokoli so bila razna skladišča in shrambe za svinjsko peso, zelje in vso zalogo, kakršno imamo pri nas shranjeno za živino.

Med kuhinjo in kopalnico je bil velik, raven prostor, ki je služil za štetje taboriščnikov, imenovan *Appellplatz*. Vsak dan po trikrat je bilo štetje, in če ni bilo kaj v redu, smo stali tamkaj po cele ure, v snegu, dežju ali vetru, dokler se ni stvar razjasnila. V smeri sever–jug pa je stalo mnogo lesenih barak (blokov), kakšnih 25 jih je stalo na v strmino ležečih etažah z velikimi kamnitimi obzidji, oddaljenimi 20–30 m drug od drugega. Široke stopnice so vodile do vrha, kjer sta stali dve veliki baraki, v katerih se je redilo več sto zajcev pasme angora. Za ograjo pa je bila v bližini gruča lesenih stavb iz brun, narejenih kot pri nas planinske koče. Te so služile za stanovanja oficirjem in vojaštvu SS. Zidana je bila le mala konjušnica in avtogaraže, kakor tudi kuhinja in magazini. Mnogo je bilo teh ljudi, ki so bili,

[1] *Pog.* koncentracijsko taborišče (op. ur.)

[2] *Pog.* zapor (op. ur.)

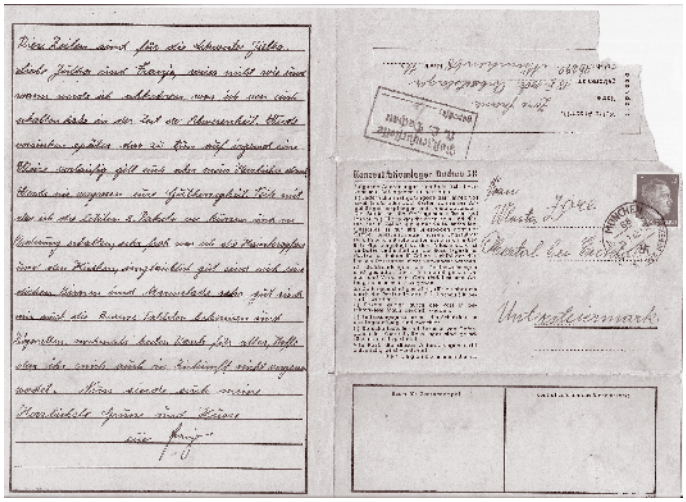
z redkimi izjemami, strašne surovine, pravcate pošasti v človeški podobi. Ljudi pa je bilo takrat vseh skupaj nekaj čez tisoč.

***

Bil je lep, sončen dan, 18. avgusta leta 1942. Ne spominjam se več točno, nekako okoli dvajset ljudi nas je bilo novih, ki smo prišli prejšnji večer in prespali tisto prvo noč na tako imenovanem transportnem bloku, blizu bloka ruskih ujetnikov. Zelo slabega sem se počutil, bil sem docela zdelan in na dušo mi je pritiskala neka teža. Kljub praznemu želodcu nisem imel niti apetita do tisto malo hrane, ki smo jo prejeli. Mislil sem na dom, na ženo in otroke, na staro mater, sestre in vse bližnje. Mislil sem na Maribor in na strašne dogodke v zaporih, v katerih sem presedel zadnjih sedem mesecev in videl ter okusil nepopisno gorje.

Še vedno mi je v ušesih zvenelo: »Tudi Hameršek in Emil sta bila aretirana ...«

Tako mi je bila namreč žena na hitro zašepetala v veži mariborskih zaporov pri zadnjem obisku. Bal sem se, da ne bi prišlo do kakšnih novih razkritij, saj bi me potem prav gotovo odvedli nazaj v Maribor. Nepopisno težko mi je bilo pri srcu, ko sem pomislil, kako daleč sem od rodnega kraja in ali bom še kdaj videl svojo dobro Vlasto, še kdaj poljubljal otročičke, še kdaj oral in sejal po svojih njivah?! O, strašne misli.



Pismo ženi Vlasti julija 1943

Odvedli so nas do pisarne, da tam uredimo vse potrebno. Bal sem se, da pride na vrsto spet kakšno zasliševanje, vendar smo v prvi pisarni kar lepo uredili. Od tam so nas vodili do druge, kjer pa je šlo zelo počasi. Stali smo zunaj, sonce je pripekalo, da me je močno žejalo, toda kako priti do vode, ko pa se nisi smel oddaljiti niti za korak, četudi je bilo vse dobro ograjeno. Začel sem razmišljati vse po vrsti, vse svoje življenje, posebno dogodke po aretaciji. Bolj in bolj mi je stiskalo srce in živci so popuščali. Najbolj sem se bal, da ne bi pod hudim pritiskom izdal kakšnega imena, škodoval s tem svojim prijateljem in onečastil sam sebe z izdajalcem.

Sonce se je dvigalo. Šlo je že na poldan in mi še vedno nismo bili na vrsti. Za trenutek so mi pohitele misli prav do sonca in sem se vprašal, je li to sonce, ki pripeka danes, da me žeja, da ne morem več stati in ki mi dela tako težko srce, isto, kot me je včasih grelo doma pri raznem kmečkem delu ali ko sva z ženo zadovoljna pregledovala njive in krasne pridelke na njih. O, kje sem pa danes, tako daleč, daleč proč od vseh, ki jih ljubim, izgnan iz domovine zato, ker sem Slovenec. Bog ve, kaj me še vse čaka. Tu ne bo obiska, ne bom videl svoje žene ali sestre, ne bo niti skorjice

domačega kruha, tudi upanja nimam, da bi se še kdaj povrnil v domovino. Joj, kako to peče, kako grize v duši!

Predramil sem se iz tistih misli, ker me je prijatelj Ramšak, ki je stal poleg mene in s katerim sva skupaj prišla iz Maribora in se prav dobro razumela, opozoril: »Si slišal?«

»Kaj pa je?« sem vprašal in medtem tudi sam slišal pok vojaške puške ter za njim še enega.

Vsi smo obstali, nemi in potrti še bolj. Par minut zatem pa se je po lagerju in okolici, kjer koli so delali heftlingi,[3] zaslišal glas tekačev in stražarjev: »Hinlegen! Hinlegen!«[4]

Kaj neki to pomeni, smo se spogledovali in molče izpraševali drug drugega, ko medtem proti nam hiteči stražar zopet zadirčno zavpije: »Hinlegen!!«[5]

Na mestih, kjer smo stali, smo popadali po tleh in se ulegli z glavo prav do tal, kakor smo to videli pri sosednji baraki neko drugo skupino. Kaj naj bi to pomenilo? Nihče ni vedel. Ležal sem prav blizu svojega prijatelja. Ni si upal govoriti, le pokazal mi je, ko sem se ozrl, par kratni migljaj s kazalcem desne roke, kakor je to potrebno pri streljanju. Takoj sem ga razumel, vse mi je bilo jasno in sem vzdihnil: »O, moj Bog, tudi tu morijo na isti način, kot v Mariboru!«

Nikakor mi ni šlo v glavo, saj naj bi bili semkaj poslani le za delo, da nas uporabijo na svoj način, sedaj pa čujem kaj takega in to takoj prvi dan! Zaslutil sem, da res menda ne bom več videl svojega doma in dragih.

Dobre četrt ure smo tako ležali, nakar so isti tekači oznanili: »Aufstehen!«[6]

Kmalu smo izvedeli, da so nekomu vzeli življenje in ob takih slučajih so morali vsi zaporniki leči na tla, dokler ni komisija ugotovila smrti. Zakaj in kako je bil ustreljen, tega pa nismo zvedeli.

Čez kakšne pol ure je prišel k nam Slovenec, doma nekje iz Slovenskih goric, prijazen in vljuden tridesetletnik. Povedal je, da je bil poslan k nam za tolmača. Res so bili kar kmalu klicani prvi, ki so stali blizu vrat, v pisarno, nato še v drugo in tretjo. Niso se pritoževali, zato sem si mislil – mogoče pa le ne bo hudega. Vsi so že bili na vrsti, ostal sem le še jaz, ko je tolmač odšel, češ da se bom že sam pogovoril, saj po njegovem mnenju dovolj razumem in znam nemški. Takoj sem bil poklican in brez posebnosti opravil v vseh pisarnah, v tretji pa me je kar zabolelo pri srcu, ko je oficir poudaril, da bom dal dovolj točne podatke o sebi, ženi, komu bom pisal ter kam naj sporočijo mojo slučajno smrt.

Omenim naj še to, da smo imeli vsi s seboj tudi civilne obleke z namenom, da jih oddamo v velikem magazinu. Ko sem se kot poslednji vrnil v skupino, smo takoj odšli, da oddamo še to. Ker je bilo naročeno oddati popolnoma vse, sem res spravil vse, kar sem imel, v žepe, le sliko moje Vlaste sem skrival v roki. Ko sem bil na vrsti in je magaciner[7] zapisoval posamezne kose obleke, kakor tudi vso drobnarijo, sem kar naravnost povedal, da jo želim obdržati. Skladiščnik je bil dober dečko, heftling seveda, in mi je vljudno dopovedal, da sploh ne smem ničesar obdržati. Vdal sem se in čeprav s težkim srcem, sliko spravil v žep suknjiča, misleč – oh, Vlasta moja, saj te najbrž ne bom videl nikoli več.

Ko smo opravili v vseh pisarnah in bili tako že vezani na taboriščni red in disciplino, smo se vračali skupno nazaj v našo barako. Spotoma sem videl razne priga-

[3] *Nem.* jetnik, arestant (op. ur.)

[4] Lezi! Lezi! (op. ur.)

[5] Lezi!! (op. ur.)

[6] Vstani! (op. ur.)

[7] *Nar.* skladiščnik (op. ur.)

njače pri posameznih skupinah in skupinicah, kako so vztrajno priganjali in vpili: »Los, los, aufgehere!«[8]

To je bilo slišati stalno, med korakanjem pa: »Links, links!«[9]

Kakor vedno, mi je zvenelo vse to po ušesih. Vse to me je spravljalo v žalost. Videl sem zdelane, povsem zgarane ljudi, ki niso bili zmožni več niti naglo hoditi, kaj šele tekati z bremeni ali hitro opravljati česar koli, kar so zahtevali priganjači. Ti so imeli v rokah debele palice, drugi debele gumijaste cevi ali pa toporišče od krampa ali lopate, s katerim so mahali po revežih, kamor je priletelo. Srce me je bolelo, ko sem vse to gledal in smilili so se mi ljudje, ki so bili že krvavi od udarcev. Torej čaka to tudi mene!? Dokler bom korajžen, zdrav in sposoben, bo mogoče še šlo, a ko pojenjajo moči, kaj potem?

Zelo sem se čudil, ko sem med priganjači opazil ljudi v enakih oblekah, povsem podobne nam, le da niso bili tako suhi in mršavi, na rokavu leve roke pa je imel vsak napis: »Capo«. Po večini so tudi imeli, kot sem opazil šele kasneje, na levi strani bluze pod številko, zelen znak, kar je pomenilo znak za kriminalca. To so bili navadno sami lopovi, najgrši in največji zločinci in taki torej bodo priganjali mene, ki sem vedno živel pošteno in z lastnimi rokami pripravljal zase in za družino vsega, kar smo rabili za svoj obstoj?! Pomagal sem kjer koli in kolikor sem le mogel, se bal greha in vse stavil na svoje poštenje in ponos. Bil sem rodoljub, zavedajoč se svojih svetih idej in ciljev v borbi za obstanek slovenskega naroda.

Ko sem mislil na vse to, mi je bilo strašno, vendar če sem z mislimi grebel globlje, zaupajoč v moč Najvišjega, sem menil, da bom prestal vse. Prosil sem Očeta pomoči in milosti ter se tako potolažil.

Le ko sem z mislimi znova zadel na ženine besede pri zadnjem obisku »tudi ta dva sta bila aretirana«, nisem vedel, kako se bo vse to izteklo. Kako se bosta onadva zagovarjala? Bosta dovolj močna, da preneseta vse udarce in trpljenje zasliševanja, ali me bosta zapletla v še hujše zanke? Računal sem na njuno psihično moč, pretehtal njun značaj, a vendar nisem prišel do zaključka, ki bi me pomiril. Kar se tiče izobrazbe, bi še šlo, saj sta bila oba nenadkriljiva, eden kot trgovec, drugi kot učitelj, le po fizični plati nisem bil prepričan. Jaz sem bil v življenju sicer skromen, toda vztrajen, žilav in vajen trde péti. Kot tak sem prenesel vse udarce, vse trpljenje, ne da bi kogar koli omenil z besedico. Onima dvema pa je bilo v življenju lepše postlano, njuna pot je bila gladka, nista bila vajena trdote življenja, zato sem se bal, da ne bosta vzdržala. Vse to me je še kako grizlo in peklo.

Prišli smo do barake transportnega bloka, kjer smo dobili za obed pol litra zelja in štiri krompirje. Vsi so hlastno použili vse, meni pa je polovica ostala. Dal sem prijatelju, ki se je sicer branil, češ da moram jesti, a je naposled sprejel ponujeno. Ta prijatelj je bil res dober in zvest, kar mi je bilo takrat v veliko uteho. Ko smo po obedu nekaj časa sedeli zamišljeni vsak zase, me je opozoril na moji krvavi nogi. Ko sem si ju pobliže ogledal, sem opazil, da mi v stopalu obe močno krvavita. Iz lesa izdolbeni čevlji, kot nekakšni čolnički, so me tisto malo časa, kar sem jih imel na nogah, močno ožulili, saj so se pri vsakem koraku zajedali od spodaj v gleženj, vendar tega med svojim turobnim premišljevanjem sploh nisem občutil. ■

[8] Gremo, gremo, semkaj! (op. ur.)

[9] Levo, levo! (op. ur.)

Elisabeth Lukas

Osnove logoterapije

Izid: **maj 2017**
Izdala in založila: **Celjska Mohorjeva družba**
Prevedel: **Jože Stabej**
Uredila: **Tadeja Petrovčič Jerina**

Najpogostejše terapevtske napake:

1. Terapevt kaže več zanimanja za pacientove motnje kakor pa za njegova nedotaknjena življenjska področja.
2. Preveč tragično jemlje »usodne« dogodke v pacientovem življenju.
3. Izreka negativne prognoze, ki niso mišljene kot svarilo.
4. Postavi diagnozo, ne da bi jo pojasnil glede na njen praktični pomen.
5. V napačnem trenutku molči.
6. Izraža neprevidne razlage in negotove domneve.

Nekaj primerov k posameznim točkam

ad 1)

Če se terapevt prednostno zanima za vsakokratne motnje svojega pacienta, se ima ta še ostreje za bolnega človeka. Preti velika nevarnost, da pacient zaradi te ocene, češ da »ni normalen«, ustvari še več duševnih motenj.

> *Ali bivanjsko zavrtemu človeku dandanes še lahko damo smisel? Veseli smo lahko že, če ga današnjemu človeku ne vzamemo, in sicer z redukcionistično indoktrinacijo.* (Frankl)

Recimo, da neka mati poišče psihologa, ker njen otrok nerad dela domače naloge, sama pa ima še druga vprašanja o vzgoji. Psiholog se pozanima o otrokovi zgodovini že od rojstva in išče pozornost zbujajoče dogodke, ki naj bi povzročili bolezen. Ko mati poroča, da je otrok kot dojenček veliko kričal, zdravnik pomenljivo prikima. Posebno ga zanima otrokov padec, ko je imel štiri leta. In kakor hitro zasliši, da je tu in tam prišlo do prepira z drugimi otroki v družini, si to zelo vneto zapiše. S tem zapelje mater, da ima svojega otroka za »problematičen primer«. Nazadnje bo odšla domov s še bolj zaskrbljenim ali celo z odklonilnim stališčem do otroka, kot je prišla.

Seveda lahko obstajajo povezave med podatki iz anamneze in trenutnim stanjem z domačimi nalogami v družini, vendar jih je treba previdno raziskati. Predvsem – v smislu »izmenične diagnoze« – je pomembno, da vprašujemo tudi po otrokovih pozitivnih zasnovah, po harmoničnih urah v družini in še čem podobnem. Samo ugotavljanje negativnega v življenjepisu je izrazito življenju sovražno in nesmiselno zbiranje podatkov, ki duševno pobija, ker v svoji enostranskosti spravlja na površje samo pomanjkljivosti in uničuje upanje.

AD 2)

Če se pacientove usodne danosti jemljejo tragično, se zaradi tega še bolj smili sam sebi in obtiči v pasivni vlogi »žrtve okoliščin«, to pa ohromi njegovo pripravljenost za sodelovanje pri postopku okrevanja.

> *Komaj kje je bilo več stresa kot v Auschwitzu, vendar so prav tam praktično izginile s sveta tipične psihosomatske bolezni, o katerih tako rado velja mnenje, da so pogojene s stresom.* (Frankl)

Nekdo na primer išče nasvet zaradi pomanjkljivega zaupanja vase in mimogrede omeni, da je pred leti imel prometno nesrečo, po kateri so ga gasilci morali izrezati iz razbitin avtomobila. Potem terapevt pripiše preveliko težo témi »nesreča«. Pojasni, da tak pretres še dolgo ostane živ v podzavesti, in naroči pacientu, naj se sam pri sebi še enkrat prestavi v razbitine avtomobila in podrobno opiše svoje takratne občutke. Po takem ravnanju pacient domneva, da je njegovih trenutnih težav kriva tista avtomobilska nesreča. Hkrati pa oživi strahove, ki jih je takrat občutil. Mogoče je, da bo pacient po pogovoru ponoči slabo spal, se zbujal prepoten itn. S tem je samo dosežena njegova dodatna in povsem nepotrebna negotovost, zaradi katere bo le težko kaj bolj zaupal vase.

Seveda nobena huda nesreča pri nikomur ne mine brez posledic; toda kdo pravi, da iz nje ne more zrasti pomembna sprememba, doživetje preroda? Nasprotno pa je samopomilovanje jalova podlaga, iz katere ne zraste nič.

AD 3)

Negativna napoved je nevarna, saj sproži mehanizme povratne informacije in zagrizenosti, ki priženejo napoved do uresničitve, ker prizadeti ne mobilizira več »kljubovalne moči duha«. Pesimisti imajo dejansko povod za pesimizem, saj njihovo negativno pričakovanje prikliče, kar je negativnega. Ne drži pa, da povod za pesimizem nujno rodi pesimiste. Nasprotno, pravi povod za pesimizem je pogosto prelomnica, ki vodi k zdravi kljubovalni reakciji.

> *Če je želja pregovorni oče misli, je bojazen mati dogajanja, zlasti bolezenskega dogajanja.* (Frankl)

Neki alkoholik, čigar oskrbo po ozdravitvi sem prevzela, je bil že dve leti »suh«, vendar nikakor ni mogel najti zaposlitve. Končno so mu v neki pisarni ponudili slabo plačano mesto. Zdravnik, h kateremu je redno hodil na kontrolne preglede, mu je odsvetoval, da bi privolil, in sicer z utemeljitvijo: »Če boste zavrti, boste spet začeli piti.«

Ta zdravnikova dobronamerna izjava je pacientu naredila iatrogeno škodo. Kdo bi namreč mogel zaščititi tega človeka pred vsemi nadaljnjimi zavrtostmi v življenju? Še sto in stokrat bo imel opraviti z jezo, žalostjo in zaskrbljenostjo, kakor jih pač prinaša življenje, in kaj potem? Takrat bi *moral* (po specialistovem pričakovanju!) seči po steklenici. Ne, takega pravila ne bi smeli postaviti. Vsak človek je zmožen prenašati zavrtosti, ne da bi posegel po mamilu; nekdanji alkoholik pa se mora še bolj premagati, sicer je izgubljen.

Zato sem svojemu pacientu nujno priporočila, naj sprejme tisto delovno mesto in pogumno sprejema zavrtosti, ne da bi se jih bal in ne da bi se zaradi njih niti za minuto

spogledoval z alkoholom. Potek dogodkov mi je dal prav: moški je ostal zdrav in je bil nazadnje zelo zadovoljen, da ni postal potreben socialne pomoči.

AD 4)

Karl Kraus je avtor modrega stavka: »Eno najbolj razširjenih obolenj je diagnoza.« Ta stavek velja tudi za psihoterapijo. Ko pred paciente padejo diagnoze kot »shizo-afektivna motnja« ali »mejni sindrom«, ne da bi jim bilo pojasnjeno, kaj to pomeni za njihovo prihodnost, njihove možnosti za ozdravitev itn., jih to vrže iz ravnotežja in jih zbega, zlasti zato, ker jih večinoma tarejo še hujše, neustrezne skrbi zaradi tega, česar ne razumejo. Bolnikom v tem smislu ne gre prizanašati, seveda morajo izvedeti, da so bolni. Vendar gre za to, *kako* to izvejo in *kaj* se jim pove o njihovi bolezni.

> *Moram priznati: nikakor nisem prepričan, da znanje o kaki bolezni nujno prispeva tudi k njenemu zdravljenju.* (Frankl)

Nekoč mi je sedela nasproti neka pacientka, ki je od štirih različnih terapevtov dobila štiri različne diagnoze in je nazadnje poskusila še pri meni, da bi izvedela, kaj ji pravzaprav manjka. Diagnoze, ki jih je prinesla, so bile: endogena depresija, reaktivna depresija, psihosomatsko obolenje in nevroza. V ozadju diagnoz je bil njen obup, ker so ji v kratkem času dvakrat odpovedali službo, potem pa so se razvile močna živčnost in motnje spanja. Po njenem mnenju je bilo od nje same odvisno, da ima takšno smolo, morda naj »v njeni glavi ne bi bilo vse redu«. Različne diagnoze pa tudi niso pripomogle, da bi bila kaj manj obupana.

Pomirila sem jo s pojasnilom, da so tako njena nesrečnost kakor tudi njene težave s spanjem glede na položaj povsem razumljive. Ni duševno bolna, vendar mora paziti, da njena preobčutljivost ne prestopi bregov, saj bi jo sicer res lahko prignala v nevrotično-depresivna razpoloženja.

Pacientka je potrebovala zaščito pred nevrozo v obliki spodbudnega nasveta za namerno nepozornost na dopustu (za teden dni je odletela v Egipt, kar ji je zelo dobro delo) in njenega nekoliko popravljenega odnosa do poklica – to je zadoščalo, da se je spet ustalila.

AD 5)

Terapevt, ki se skriva za neprozorno masko, zaradi katere pacient ne more razbrati ničesar, kar se skriva za njegovim čelom, ne doseže »srečanja človeka s človekom«. Če poleg tega na pacientova tesnobna vprašanja odgovarja z molkom, nasprotnimi vprašanji ali vzvratnimi namigi, dobi pacient občutek, da je nerazumljen ali zapuščen, to pa mu kvečjemu spodnaša oporo, namesto da bi mu jo okrepilo.

> *Enako škodljiv kot preveč govorjenja je lahko v danih okoliščinah molk, in sicer takrat, ko je zdravnik pri tem preveč skrivnosten …* (Frankl)

Ko je bil moj sin še majhen, sem nekoč šla z njim k splošnemu zdravniku zaradi izpuščaja, ki ga je imel na prsih. Po več urah v čakalnici sva smela vstopiti. Sina sem slekla in zdravnik si je ogledal izpuščaj. Potem se je brez komentarja usedel za pisalno mizo, napisal recept, mi ga izročil in pri tem zamrmral, da je mazilo, ki ga je predpisal, zjutraj in zvečer treba vtreti v bolno mesto na koži. To me je zjezilo, navsezadnje

sem hotela vedeti, za kaj gre pri sinovem izpuščaju, kje ga je staknil in kako kaže za ozdravitev.

Od takrat lahko dobro spremljam, kako se počuti marsikateri pacient, ki mora pri psihologu odgovoriti na veliko vprašanj, katerih smisla ne pozna, nazadnje pa je po pogovoru odslovljen, ne da bi dobil en sam namig, ki bi mu pojasnil, kako je z njim.

Terapevt je pacientu dolžen povratno informacijo, in sicer v jeziku, ki je primeren območju njegovega razumevanja. Pri tem imajo lahko prednost nazorne primere ali zgodbe, da pokažejo globlji smisel določenih navodil. Po mojih izkušnjah je od pacientov mogoče zahtevati izredno veliko in pogumno sodelujejo, če jim le na človeško prijazen način pojasnimo, zakaj od njih zahtevamo to in ono. Če pa se zavijemo v plašč molka in poslušanja, se ne smemo čuditi, če se upirajo.

AD 6)

Psihološke interpretacije so v velikem odstotku »žaloigre«, saj se mlada znanost psihoterapija ni nikjer motila bolj kakor na tem področju. Vrh tega so zgrešene interpretacije skoraj vseskozi povezane z razvrednotenji v redukcionističnem smislu. Nekaj razbijejo, ne da bi to nadomestili s čim drugim.

> *Obstajajo idioti, ki so postali idioti zato, ker jih je neki psihiater nekoč določil za take.* (Frankl)

Da pokažem, kako nesmiselne so številne psihološke hipoteze, naj navedem, kar je ameriški psiholog in preučevalec motivov Ernest Dichter objavil v neki športni reviji o trendni ugotovitvi, po kateri je čedalje več ljudi, ki raje smučajo po globokem snegu ali se odločajo za tek na smučeh, kot da bi divjali po steptanih progah. Napisal je: »Smuka po novo zapadlem globokem snegu na strmini zadovoljuje nagon po razdevičenju, ukoreninjen v človekovi podzavesti.« Pojasnjuje, da je ta nagon danes prikrajšan, ker je »na trgu« komaj kaj devic, in se je zato mogoče odzvati tam, »kjer je še mogoče biti prvi«, torej s smuko po nedotaknjenem snegu …

Ne glede na to očitno smešno trditev je treba videti tudi težnjo po razvrednotenju, ki se je drži. V hribe ne hodimo zaradi lepote planin, zaradi neskaljenega doživljanja narave, zaradi lesketanja sončnih žarkov na belih kristalih, zaradi spoštljive tišine oddaljene krajine in vzvišenega pogleda na zasnežene vrhove – ne, nič od tega! Plezamo, da izpuščamo paro skrivaj prekipevajočega nagona, zato da bo v duši obnovljeno homeostatično zadovoljstvo … Kako bedno je vendar takšno tolmačenje in kako nevredno človeka!

Zato bodimo previdni pri vseh razlagah. Nekemu pacientu, mojemu znancu, se je nekoč sanjalo o britvah in so mu toliko prigovarjali, da je dobil kastracijski kompleks; nekomu drugemu, ki je bil radijski napovedovalec, so natvezli, da si je izbral ta poklic, ker je hotel pomiriti svoje eksihibicionistične potrebe. To je tvegano terapevtsko početje, ki se lahko izrodi v iatrogeno škodo.

Kako dovzetni so ljudje za »reaktivno na negativno«, torej za telesno-duševne povratne vplive, je dokazala raziskava, ki jo je na univerzi v Essnu opravil Horst Merschein, ko je raziskoval »prenos bolezni po televiziji«. V dneh po predstavitvi katerih koli bolezenskih oblik po televiziji se v zdravniških ordinacijah kopičijo novi pacienti z natanko ustreznimi bolezenskimi simptomi – ne namišljenimi, ampak pristnimi! Če človek pomisli na moč takih miselnih vplivov, se zave, kako odgovorni so terapevtski posegi. ■

Anselm Grün

Sreče polno leto

Misli za vsak dan v letu

Izid: **maj 2017**
Izdala in založila: **Celjska Mohorjeva družba**
Prevedla: **Alenka Novak**
Uredila: **Polona Mlakar**

20. april

Nežni Bog
Bog ni le glasni ali grmeči Bog, kakršnega si je predstavljal Elija, temveč tihi, nežni, skrbni, blagi in mili Bog. Izkusim ga lahko samo, če prisluhnem navznoter, če molče, nežno in skrbno stojim pred votlino ter kakor Elija prisluškujem tišini, plašč pa mi zagrinja obraz.

Kako preobraža Bog
Bog je preroka v tem čudovitem prizoru preobrazil, iz glasnega in zagrizenega, iz trdega in morilskega človeka je ustvaril blagega in milega, prisluškujočega in nežnega človeka.

21. april

Spustiti se na dno
Tako kot Elija se moramo spustiti prav na dno svoje žalosti in potrtosti ter ju pretrpeti. Ravno kadar smo na dnu, lahko Bog po angelu preobrazi našo žalost in obup v novo moč in upanje.

Po ovinkih do Boga
Elijeva zgodba nam vliva zaupanje, da vse naše strasti nekaj pomenijo, da nas tudi prek ovinkov in stranpoti vodijo k Bogu, ki jih preobraža, ko nas vodi v zmage in poraze, uspehe in neuspehe, moč in nemoč.

22. april

Med preobrazbo ozdravimo
Ko v Svetem pismu iščemo zgodbe o preobrazbi, naletimo na zgodbe o ozdravitvah in na prizore srečanj. Vsako srečanje preobrazi, recimo Jezusovo srečanje s prvimi učenci ali z učenci iz Emavsa.

Moč srečanja, ki preobrazi
Najočitnejša postane moč srečanja, ki preobrazi v zgodbah o ozdravitvah. Razočarane in obupane srečanje z Jezusom opogumi, da začnejo verjeti vase, slepci si upajo odpreti oči in si pogledati resnico.

23. april

Preobražen v prapodobo
Preobrazba za nas pomeni, da se prebije prava podoba, da skoznjo preseva predstava, ki si jo je o nas ustvaril Bog, da postane vidna prapodoba, kakršna izhaja iz Božjih rok.

Preobražen in poveličan
Nedoumljivi Bog, med molitvijo nam podarjaš Svetega Duha, da bi nas preobražal in poveličeval. Pomagaj mi, da bi danes molil tako, da me boš popolnoma izpolnil ter preobrazil, da bo v meni zasijala tvoja veličastnost in po njej zažarela moja prvotna in pristna podoba.

24. april

Nov okus
Če svoje najgloblje hrepenenje po preobrazbi vedno znova izročamo Kristusu, ki je preobrazil vodo v vino, bo preobrazil tudi naše življenje in mu dal nov okus.

Pritrditi
Nedoumljivi Bog, zahvaljujem se ti za vse trenutke spremenjenja, ki sem jih izkusil v svojem življenju, za sleherno besedo, ki se mi razsvetli, za vsak ljubeč pogled, ki me je preobrazil, za vse trenutke, ko se mi je vse razjasnilo in sem lahko pritrdil svojemu življenju, svoji zgodbi, temu svetu, v katerega si me postavil.

25. april

Preobrazba smrti v življenje
Vstajenje je kratko malo preobrazba. Bog preobrazi smrt v življenje, temo v svetlobo, strah v zaupanje, grob v kraj angelov.

Skrivnost življenja
Dobri Bog, ni naključje, da Cerkev veliko noč praznuje v pomladnem času. Skrivnost, ki nam jo vsako leto razkrije narava, praznujemo kot skrivnost našega življenja. Kristus, velikonočno sonce, je pregnal temo. Kristus vstane od mrtvih.

26. april

Nagrobniki
Prvo znamenje vstajenja je kamen, ki je odvaljen od groba. Kamen, ki varuje grob, je prispodoba za številne kamne, ki ležejo na nas. Preprečujejo nam, da bi se naše slutnje o življenju, ki se nam vedno znova pojavljajo, uresničile. Ovirajo nas, odvračajo nas od tega, da bi vstali, se razživeli, se približali drugim.

Odvaljeni kamni
Vstali Gospod Jezus Kristus, odvalil si kamen, ki me zadržuje in ovira v življenju. Zdrobil si okove, ki me utesnjujejo. Vstal si od smrti in podarjaš mi gotovost, da lahko tudi sam s tabo vstanem iz groba svojega strahu. ▪

Andrej Rahten:
Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije
Celjska Mohorjeva družba, 2016,
339 strani

Dr. Tamara Griesser Pečar

Najnovejša knjiga dr. Andreja Rahtena obravnava čas razpada habsburške monarhije. V ospredju je eno najpomembnejših poglavij slovenske zgodovine, namreč čas Majniške deklaracije in deklaracijskega gibanja ter začetki nove države, Kraljevine SHS. Avtor nazorno predstavlja stališča slovenskih strank oz. politikov do t. i. jugoslovanskega vprašanja. Najpozneje od nastopa dr. Antona Korošca ob ponovnem zasedanju parlamenta na Dunaju 30. maja 1917, ko je v imenu Jugoslovanskega kluba v poslanski zbornici prebral Majniško deklaracijo v slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku, je postalo jasno, da je obstoj habsburške monarhije odvisen tudi od rešitve statusa južnih Slovanov. Seveda pa so obstajala še druga narodnostna nasprotja. Tako so zahtevali rešitev tudi npr. Čehi in Poljaki. Predstavnik Češke zveze, poslanec František Staněk je še pred Korošcem prebral češko državnopravno deklaracijo. Deklaraciji sta bili nezdružljivi z dualistično ureditvijo Avstro-Ogrske (od 1867), zato je ministrski predsednik Heinrich Clam-Martinic skušal vse do zadnjega trenutka preprečiti branje obeh deklaracij. Postajalo je vedno bolj neverjetno, da se bo našla rešitev narodnostnih vprašanj znotraj veljavnega ustavnega okvira habsburške monarhije. Rahten analizira različne načrte možne preureditve v okviru habsburške monarhije, ki so takrat obstajali: od trializma do federalističnega koncepta in raznih subdualističnih rešitev.

Večina Slovencev je živela v avstrijskem delu monarhije (Cislajtaniji), samo Prekmurci so bili podložniki Ogrske (Translajtanije). Hrvati pa so bili razdeljeni: kraljevina Hrvaška je bila sestavni del Ogrske, Dalmacija pa Avstrije. Bosna in Hercegovina je bila po aneksiji leta 1908 pod upravo skupnega Ministrstva za finance, ker se Avstrija in Ogrska nista uspeli dogovoriti o pripadnosti.

Avtor nudi nekoliko drugačno interpretacijo Majniške deklaracije, kot je običajna v slovenskem zgodovinopisju. Ko je novi cesar Karel I. prevzel prestol, lojalnost slovenskih politikov ni bila sporna, čeprav je bilo vedno več politikov prepričanih, da ni rešitve v sklopu dualne ureditve. Rahten prav tako prepričljivo zavrača tezo, da je Jugoslovanski klub vnesel v Majniško deklaracijo stavek o rešitvi v okviru habsburške monarhije zgolj iz taktičnih razlogov. Vse do poletja 1918 je večina slovenskih politikov podpirala rešitev jugoslovanskega vprašanja pod habsburškim žezlom, na Hrvaškem pa je bila situacija nekoliko drugačna. V času Kraljevine SHS oz. Jugoslavije so potem slovenski politiki tekmovali v zatrjevanju, da so bili od vsega začetka nasprotniki Habsburžanov.

Medtem ko so bila južnim Slovanom vrata cesarja Franca Jožefa bolj ali manj zaprta, je Anton Korošec pri novem cesarju dobil precejšen vpliv. Sploh se je Karlov stil vladanja močno razlikoval od tistega, ki je veljal v času Franca Jožefa. Slovenci so v Seidlerjevi vladi poleti 1917 dobili celo prvega ministra. To je bil Ivan Žolger, ki je bil pred vojno pogosto gost v Belvederu pri prestolonasledniku Francu Ferdinandu, ki je pripravljal preureditev monarhije – in je zaradi tega tudi izgubil

življenje. Žolger je med vojno intenzivno iskal rešitev za državnopravno preureditev habsburške monarhije. Franc Ferdinandov naslednik kot prestolonaslednik in po smrti Franca Jožefa novembra 1916 novi cesar se je zavedal nujnosti rešitve jugoslovanskega vprašanja, zaradi notranjepolitičnih razlogov – predvsem, ker je klonil pred Madžari in pristal na kronanje v Budimpešti – in tudi zaradi neuspelih mirovnih poskusov pa je bil prešibak, da bi preureditev monarhije lahko speljal že med vojno. Znašel se je, kot navaja avtor, »v precepu med nosilci starega režima [...] in med znanilci novega časa«. Ob koncu vojne pa je bilo prepozno. Iz emigracije (Švice) se je poskusil dvakrat vrniti na prestol Madžarske, vendar mu je to spodletelo.



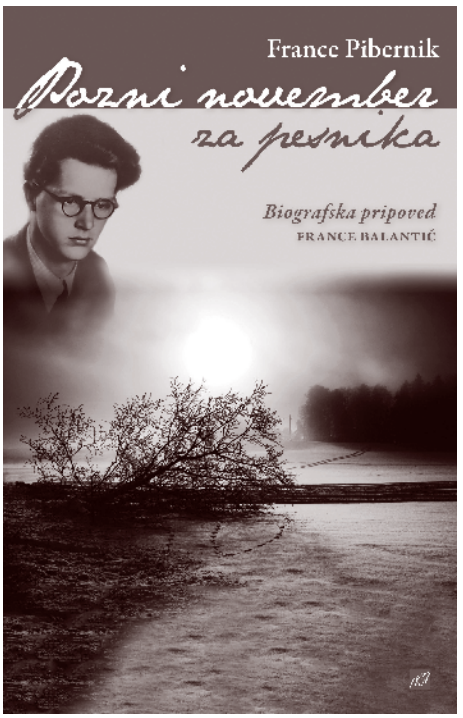
Avtor zelo nazorno prikazuje razkorak med Šusteršičevim stališčem in Krekovim ter Koroščevim. Spor med Šusteršičem in Krekom je dosegel svoj višek prav na dan, ko je cesar Karel prevzel prestol. Za večino poslancev Jugoslovanskega kluba je bila Majniška deklaracija vedno bolj zgolj minimalni program, medtem ko je bila za Šusteršiča maksimalni program. Ko je habsburška monarhija propadla, se je Šusteršič umaknil v tujino. Vendar Kraljevina Jugoslavija Slovencem ni prinesla zaželene narodne enakopravnosti. Uresničitev starega programa Zedinjene Slovenije iz leta 1848 se je ponovno oddaljila – in to ne samo zato, ker je propadel plebiscit na Koroškem in je Primorska po Rapalski pogodbi dokončno prišla pod Italijo. Slovenska politika se je ob prevratu 1918 znašla, kot navaja avtor, v spopadu dveh kron – staroavstrijske in srbske. Da se je kraljevina obdržala samo tako kratek čas, namreč do vojne oz. mednarodnopravno do konca vojne, so seveda krivi ne samo zunanjepolitični vzroki, temveč tudi, kot pravilno ocenjuje avtor, narodnostna in socialna nasprotja znotraj države.

Knjiga je izredno dragocen prispevek za razumevanje prelomnih časov slovenske zgodovine ob koncu prve svetovne vojne in razpadu habsburške monarhije, pa tudi za (ponesrečeno) priključitev Slovencev v novonastalo državo, Kraljevino SHS oz. Jugoslavijo.

France Pibernik:
Pozni november za pesnika. Biografska pripoved: France Balantič
Celjska Mohorjeva družba, 2016, 228 strani

Andrej Arko
Je pesnik precenjen?

Prvo vprašanje: kako da je ponovno izšla knjiga o kamniškem pesniku Francetu Balantiču?



Izšlo jih je namreč že precej. Če ne upoštevamo ljubljanskih knjižnih objav med drugo svetovno vojno, vendar šele po njegovi smrti, ter tistih med izseljenci v času, ko so bili pri nas na oblasti komunisti, je v samostojni Sloveniji o tem pesniku izšla še vrsta knjig, uvrščen pa je tudi v zbirko *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*. Sam France Pibernik, ki se niti nima toliko za slovstvenega zgodovinarja, ampak bolj za literarnega raziskovalca, je o njem objavil že kar nekaj del. Ali je potemtakem pesnik France Balantič precenjen?

Nekaj odgovora lahko najdemo tudi v naslovu najnovejše knjige o njem – *Pozni november za pesnika*. Pozno je namreč izšel romansirani življenjepis, ki dodatno osvetljuje Balantičevo človeško in ustvarjalno plat. November, mesec njegovega rojstva in smrti, torej zamejuje zgodbo njegovega življenja, plod podrobnih raziskav z veliko zbranega gradiva, skratka, pomembno delo, ki bi zaradi množice podatkov, večinoma dostopnih šele v zadnjih desetletjih, težko izšlo kdaj prej. Devetinosemdesetletni France Pibernik se je moral dokopati do mnogih listin ter zbrati številne spomine in pričevanja. Seveda si je pri tem lahko pomagal z odličnim vedenjem o pesniku, kakršno si je pridobil, ko je objavljal dela o njem. V marsikatero pomoč sta mu mogli biti tudi Balantičevi sestri.

Knjiga je razdeljena na tri dele. Prvi obsega pesnikovo življenje do marca 1943, torej do njegovega odhoda med vaške stražarje. V ta del so smiselno uvrščene Balantičeve pesmi oziroma njihovi odlomki, ki ponazarjajo pripoved. Tako knjiga *Pozni november za pesnika* nevsiljivo omogoča tudi bežen vpogled v Balantičevo poezijo.

V drugem delu sledimo ohranjeni korespondenci in spominskim pričevanjem, ki obsegajo grahovsko tragedijo, objave Balantičeve poezije med drugo svetovno vojno in dogajanje ob spominskem večeru o njem. Ob tem izvemo zanimivost iz njegovega zasebnega življenja, namreč poletno znanstvo in tiho ljubezen do dekleta, ki je pozneje odšlo med redovnice.

Oba dela povezuje zelo berljiva literarizirana pripoved. Seveda je treba ob tem pustiti ob strani dejstvo, da je vsaka umetniška biografija lahko dvomljiva, zlasti neavtorizirana, saj je težko dokazati, kdo vse je kje bil, kaj je počel ali govoril. Resnici na ljubo pa se je France Pibernik v glavnem ognil navajanju premih govorov. Tu in tam je mogoče naleteti na drobne nedoslednosti pri pisavi, kar na primer velja za imena, kot so Sopoćani, Žugelj, Štepanjsko naselje, Križna gora, Podskrajnik, Javorniki ipd.

Laže se je v smislu faktografske verodostojnosti zanesti na tretji del knjige,

ki dokazljivo kronološko niza usodna dogajanja v zvezi z Balantičevo poezijo v komunizmu. Zanimivo je, da France Pibernik v tem delu popiše tudi kak svoj spomin, vendar sebe brez potrebe prepusti tretji osebi. Sicer pa je čudno, da ni navedeno predlansko sramotno nagajanje nekaterih kamniških veljakov ob pobudi, da bi tamkajšnjo knjižnico poimenovali po pesniku, kar se je uresničilo šele po javnih protestih.

Zdaj še k drugemu vprašanju: ali bi bil France Balantič deležen tolikšne pozornosti, če bi ga ne spremljala tako kruta usoda?

Uveljavljeno dejstvo je, da je zrelo pesnil že kot najstnik in da njegov opus nikakor ni zanemarljiv, če pomislimo, da je živel komaj slabih dvaindvajset let. A mladi so umrli tudi njegovi vrstniki Karel Destovnik Kajuh, Ivan Hribovšek, Odon Peterka, Karel Starc, Janez Borštnar, Stane Bračko, Tone Čokan … pa o večini ni izšla nobena monografija.

Nekaj je gotovo na tem, da je France Balantič simboliziral trpljenje slovenske politične emigracije in zato dobival dodaten mučeniški obstret, na drugi strani pa še hujšo gonjo proti sebi s strani domače oblasti. Anatema se je začela že leta 1958, ko je Anton Slodnjak Franceta Balantiča uvrstil v svojo v nemščini izšlo *Zgodovino slovenske književnosti*. Deset let pozneje so Mitju Mejaku, kljub temu da je bil član zveze komunistov, preprečili, da bi prišel na trg natisnjeni izbor Balantičeve poezije. V tistem času so tudi zatrli poskus literarnega večera z Balantičevo poezijo na ljubljanski Filozofski fakulteti. Šele leta 1984 je smel Franček Bohanec s svojimi opombami natisniti razširjeni izbor Balantičevih pesmi ob Mejakovi spremni besedi. A še takrat ne brez pomislekov posameznih ideoloških skrajnežev, čeprav je Balantičeva lirika daleč od kakršne koli politične angažiranosti in kljub temu da je urednik sam bil partizan in komunist.

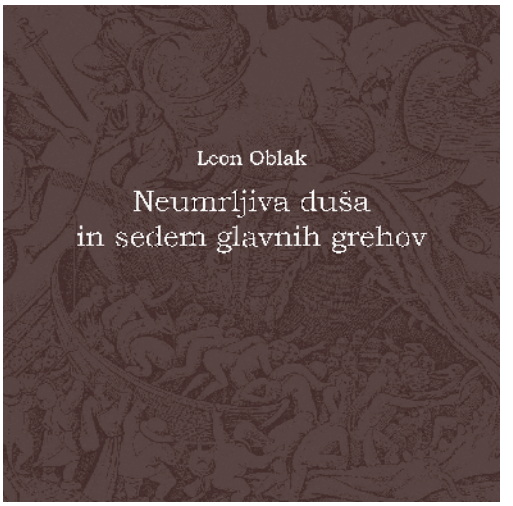
Četudi je lahko za koga Balantičeva metaforika nenavadna ter sem in tja zapletena, morda tudi nekoliko zamegljena, mu nikakor ni mogoče oporekati, da ne bi bil z elegantnim upesnjevanjem smrti, ljubezni in zemlje, pa tudi s svojo ekspresionistično mistiko zapisan med pomembnejše ustvarjalce slovenskega parnasa. Ta nadarjeni in zelo zgodaj dozoreli pesnik z vizionarskim čutom je namreč poezijo živel. Toliko bolj je upravičen Pibernikov napor, da ga je, tudi sam pesnik, zakoličil v slovensko literarno zgodovino še s pripovedjo o njegovem življenju in kronologijo dogajanja ob ideološkem odzivanju nanj v domovini. ▪

Leon Oblak:
Neumrljiva duša in sedem glavnih grehov

Ognjišče, 2017, 128 strani

Milan Knep

Ali govor o duši ne tvega zavrnitve, zlasti pri mladih, zaradi dejstva, da vse več ljudi za preprosto komunikacijo namesto besed uporablja emodžije, digitalne simbole, in z njimi izraža čustva in notranji svet? Verjetno bi Leonu Oblaku, avtorju literarnega dela *Neumrljiva duša in sedem glavnih grehov*, kdo svetoval, naj se izogiba vsakršne omembe duše, kajti kdo naj bi ta izraz sploh še razumel, predvsem pa ga mnogi nočejo več slišati, ker označuje, kot se nekaterim zdi, megleno in neoprijemljivo človekovo notranjost, o kateri naj bi ne mogli reči nič določenega



in zavezujočega, nič, kar bi naši notranji biti dajalo konsistentnost in smiseln pomen.

Zagotovo se avtor vseh teh pomislekov še kako zaveda. O tem, da pozna čutenje sodobnega človeka, med drugim pričajo tudi besedila pesmi, ki so bila nagrajena na različnih festivalih popularne glasbe. Pesnik se govora o duši vseeno ne izogiba in se ga ne sramuje, ker se hoče tudi sam spoprijeti z eno od stalnic človekovega preizpraševanja lastne biti, s témo o skrivnostni dinamiki duše, ki je nikoli ne bo mogoče preseči. Pesniku Leonu Oblaku pomeni duša neubesedljiv, a vendar realen duhovni horizont, v katerega se spušča Bog, da bi se človek, v procesu očiščevanja, lahko povzpel do Njega. V naših skritih globinah se nahajajo čustva, volja, misli, zavest in podzavest, želje in hrepenenja itd. Pesnik svoje razčlembe grešnih stanj ni navezal na nobeno od teh resničnosti, čeprav je z grehom prestreljena vsaka od njih. Kot bi hotel reči, da nobena od teh posameznosti, niti vse skupaj, ne zaobjamejo tega, kar v svoji notranji biti smo. Smo vse to in neskončno več kot to, in za tisto vse presegajoče v nas ne moremo najti boljšega izraza kot *duša*. Kajti bolj ustreznega izraza dejansko ni.

Pesnik bi se lahko glavnih grehov lotil tudi v prozi, kakršni koli že, teološko-strokovni ali poljudni. S tem bi si delo precej olajšal, saj je moral v verzificiranje krščanskega moralnega nauka vložiti nemalo truda. Toda krščanski moralni nauk ni etični kodeks, navajanje racionalnih razlogov za moralno ravnanje, temveč je dialog, a ne v smislu iskanja moralnih kompromisov in olajševalnih okoliščin, temveč odnos z Nekom, ki nas nagovarja, odnos z Besedo, ki je od začetka, pred stvarjenjem sveta. Dialog z Besedo pa presega vsak razum, vsako običajno logično sklepanje, ker gre za izročitev tistemu, ki kliče. Zato od pradavnine velja prepričanje, da je najustreznejši pogovor z Besedo lahko samo v verzih, kot v psalmih, z jezikom, ki ni v vsakdanji rabi, kajti besede, organizirane v verz, postanejo kakovostno nekaj drugega, prenehajo biti navodila o organiziranju vsakdanjosti, temveč postanejo skrivnostna vrata, odprta nebesa, skozi katera prehajajo »angeli gor in dol« (Jn 1,51).

Verzificirani grehi Leona Oblaka niso namenjeni samo ozaveščanju o naši nepopolnosti, katehetsko-didaktični osvežitvi sedmih poglavitnih grehov, tudi ne navajanju najbolj pogostih moralnih spodrsljajev, temveč imajo tudi psihološko-duhovni učinek, ker slikajo, kako se duša po grehu znajde na opustelem polju, kjer usiha, se tanjša in zmanjšuje ter trpi zaradi stopnjujoče prestrašenosti. Boj z grehom po Leonu Oblaku nima za cilj vzvišenega samozadovoljstva, da ne bi bili kakor drugi ljudje: grabežljivci, krivičniki, prešuštniki in hinavci, kakor se je hvalil farizej (Lk 18,11). Vendar pesnik razčlenjuje greh zato, ker je prepričan, da greh, bolj kot kar koli drugega,

hromi in uničuje vertikalno in horizontalno komunikacijo. Oblak, prepričan kristjan, izrecno pove, da je greh nekaj tragičnega, ker prekinja dotok življenja, ki se izliva iz Izvira. Pesnikovo stališče je, da slepo zadovoljevanje želja – h kateremu človeka priganjajo napuh, pohlep, nečistost, jeza, požrešnost, zavist, in lenoba – brez upoštevanja božjih zapovedi in naravnih zakonov, ne vodi v srečo, temveč v nesrečo.

Oblakova poezija ima tudi didaktičen značaj, ker s poetičnimi sredstvi svetuje, kako naj ravna duša, da bo funkcionalna pri opravljanju vsakodnevnih nalog: naj *spreminja navade in vedênje*; in kako naj doseže svoj najvišji cilj – združitev z Bogom: naj se ogne vsemu, kar *skriva cesto k Bogu*, ki bo zanjo, za dušo, *večerna zarja*. Domišljija, kakršno izpričuje Oblakova poezija, je dragocena zato, ker bralcu odkriva povezave med grehom in njegovimi negativnimi posledicami za naše osebno življenje, za odnose z bližnjimi, pa tudi za kulturo, družino in družbo v najširšem pomenu. Njegova pesnitev ni zapletena, nima značilnosti nekomunikativnosti, ki je v sodobni poeziji zelo pogosta, vendar ima svojo ontologijo, ker je vpeta v *drugost*, v transcendenco na eni strani in našo vsakdanjost na drugi strani. Zato Oblak ne razmišlja o grehu samo skozi prizmo razuma, kar je danes zelo pogosto, temveč znotraj trikotnika: Bog – človek – svet. Vse, kar o tem pove, je prepričljivo, ker je pričevanjsko. Didaktičen značaj njegove poezije ima v resnici oznanjevalno razsežnost, katere cilj je bralca odpirati za Božjega Duha. ▪

Kozma Ahačič:
Slovnica na kvadrat
Rokus Klett, 2017, 191 strani

Dr. Marko Jesenšek, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

Ob izidu *Slovnice na kvadrat*

Izšla je *Slovnica na kvadrat*. Klobuk dol! Avtorju čestitam za srednješolsko slovnico, ki je bila krvavo potrebna in sem že po prvem hitrem branju prepričan, da je z njo udaril žebljico na glavico – ta ekspresivna oznaka je najbolj primerna za oceno naloge, ki jo je opravil: »V pravem trenutku je na pravem mestu naredil pravo stvar!« S pomočjo Frana in SSKJ-ja lahko rečem, da je opozoril na bistvo srednješolskega vedenja o slovenski slovnici, tj. potreb naših dijakov, ki jim zelo prijazno in na primeren način odkriva zanimivosti slovenskega knjižnega jezika. Verjamem, da bodo že naslednje ankete o (ne)priljubljenosti slovenskega jezika pokazale, da je nova šolska slovnica postavila slovenščino na vrh najbolj zanimivih srednješolskih predmetov. Slovnico sem prebral na poskok in takole na prvo žogo lahko rečem: »To je to; tako se dela (piše) šolska slovnica!« Kozma Ahačič ne tekmuje s Toporišičem (1976), ampak gre v korak s časom in popravlja Žagarjevo (1985) napako ter dokazuje, da znanstvena slovnica ne more biti neposredno prenesena v šolske klopi. V Predgovoru je Ahačič to vedenje strnil v skromno misel, da je njegova slovnica »pripomoček«, ki želi biti le »vsebinska prilagoditev in poenostavitev jezikovnih spoznanj na višji ravni«.

Slovnica na kvadrat je prijazna slovnica! Štiri samostojna poglavja, ki ra-

zumljivo (in prijazno!) izražajo vsebino slovnice (Glas, Beseda, Stavek, Pravopis – besede ustvarjamo z glasovi, stavke oblikujemo z besedami; dodana so še pravila o pravi/pravilni pisavi slovenskega jezika /velika in mala začetnica, raba ločil, deljenje besed in premi govor/), dopolnjujejo izvirne ilustracije, med katerimi izstopajo zlasti tiste v dodatku Glasovi, »priročnik« pa se zaključuje s Preglednico sklanjatev in spregatev, Stvarnim in besednim kazalom, Seznamom krajšav, Literaturo (izbor, ki je »bolj orientacijski« in navaja predvsem tista dela, ki so od avtorja zahtevala »dodatni premislek«) in Vir. Ahačič ponuja 191 strani branja, razmišljanja in učenja o slovenskem knjižnem jeziku in njegovi zgodovini. Med zanimivostmi na nevsiljiv način kaže pot skozi jezik in njegovo spreminjanje, hkrati pa veliko strukturalistično množino znanja Toporišičeve slovnice in »novejših jezikoslovnih del« predstavlja razumljivo in prijazno (ponavljam!) vsem naslovnikom, tj. slovenskim srednješolcem (in »sposobnejšim osnovnošolcem od 7. razreda naprej«) ter vsem, ki »želijo obnoviti svoje poznavanje strukture slovenskega jezika«.

Slovnica na kvadrat razlaga potrebno srednješolsko vedenje o slovenskem glasoslovju na trinajstih straneh (Glas), v dodatku na koncu slovnice (Glasovi) pa je še osem strani izvrstnih ilustracij. Prvo poglavje slovnice strnjeno (v preglednicah) predstavlja slovenske glasove in (dvojnični) naglas, nato pa so med zanimivosti glasoslovja uvrščeni še npr. samoglasniški trikotnik, razlikovanje med zvočniki in nezvočniki, med naglasnimi zanimivostmi pa se uporabnik seznani npr. s štirimi slovenskimi naglasnimi tipi pregibnih besed, breznaglasnicami in tonemskim naglasom. Poglavje se zaključuje s pregledom najpogostejših napak (enako tudi naslednji poglavji), ki je naslovljeno z latinskim pregovorom *Errando discimus/Na napakah se učimo* (Beseda se zaključi z *Quae nocent, saepe docent/Kar nam škoduje, nam je pogosto v poduk*, Stavek pa z *Virtutes discere est vitia dediscere/Vrline pridobimo tako, da se odvadimo napak*). Slovnica tako »zabeli koristno s prijetnim« in sporoča, da je (dobro!) znanje jezikov koristno (za poznavanje in učenje jezikovnega ustroja modernih evropskih jezikov je pomembno tudi poznavanje latinščine, ki jo pisec te slovnice odlično obvlada) in potrebno, prijetno pa se jih je učiti s pomočjo razumljivega in prijaznega (!) priročnika, ki uporabnika opozarja tudi na pogoste napake. Srednješolca prijazno (!) opozarja, da se je motiti človeško (*Errare humanum est*), vendar ga uči, da je neumno, če bi vztrajal pri napaki (*Sed in errore perserverare dementis*).

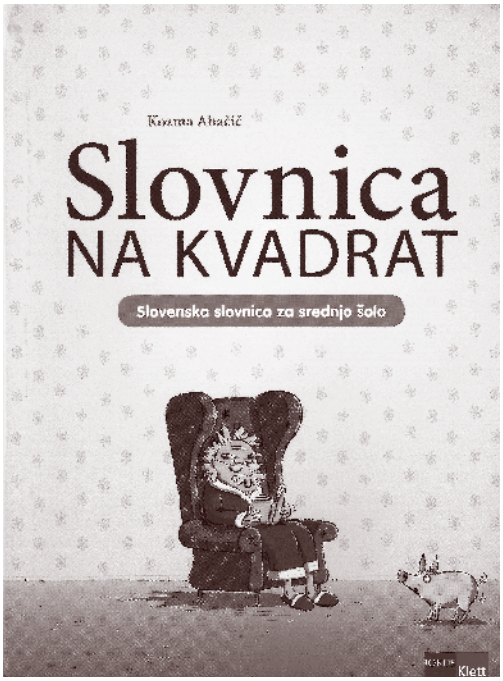
V najobsežnejšem poglavju Beseda je na 65 straneh predstavljeno vedenje, ki ga mora slovenski srednješolec imeti o zlogu, besedotvorju, besedoslovju in oblikoslovju. Vesel sem ravno prave mere obvestilnosti/poenostavitev pri besedotvorju ter zgoščene informativnosti/prave mere pri besedoslovju ter avtorju čestitam za napotitev bolj vedoželjnih na portal Fran.si in različne zbirke besed (npr. enojezični slovarji, Gigafida.net, tudi Sloleks). Težišče tega poglavja je na oblikoslovju. V tem delu *Slovnice na kvadrat* ne pogrešam (pre)številnih zaimkov iz znanstvene slovnice (tako kot v Glasu razumem, da je Ahačič izpustil zvrstnost, ker mu tradicionalna ne zadošča več, nova sprejemljiva opredelitev socialnih in funkcijskih zvrsti pa še ni dorečena) in povedkovnika, pohvaliti pa moram razpredelnično sopostavo

rabe povratnih svojilnih in povratnih osebnih zaimkov v slovenščini, angleščini, nemščini in latinščini (str. 56). Za srednješolce so prav gotovo zelo povedne razlage poimenovanj npr. besednih vrst primerjalno z latinščino (npr. substantiv /beseda, ki je samostojna/ = samo-stalnik; interjekcija /kar mečemo, položimo vmes/ = med-met /besedna vrsta, ki jo vržemo med druge besede/), ki opozarjajo na zanimivo oblikovanje slovenske jezikoslovne terminologije.

Poglavje o stavku obsega 38 strani in vključuje besedne zveze, skladnjo stavka in skladnjo povedi ter pregledno informira uporabnika o vrsti priredij in podredij ter besednem redu v stavku, s katerim je Breznik že davnega leta 1908 napovedal takrat nov, strukturalistični pogled na jezik.

Avtorju slovnice čestitam za »poimenovalno svobodo« in uporaben pravopisni del po meri srednješolcev (še pred nekaj dnevi sem se z njim pogovarjal o Šmarju - Sapu, ki ga Ahačič rešuje tradicionalno, tako da zvesto sledi sedaj veljavnemu Pravopisu, menda pa se bomo le dogovorili o stičnem pomišljaju ...).

Zakaj tako poudarjam prijaznost te slovnice? Ker je napisana prijazno upoštevajoč naslovnika, tj. slovenskega srednješolca! Nič učenjaško suhoparnega ni v njej, avtor namreč zdravorazumsko presoja, kaj mora srednješolec vedeti o slovenskem jeziku in kako mu je to treba posredovati s pomočjo razumljive terminologije in jasnih razlag (npr.: *Če pri potovanju zraka iz ust jezik miruje, dobimo polglasnik. Ker imamo z njim manj dela, je ta samoglasnik tudi najpogostejše mašilo v govoru.* Ali pa se potrudi in razloži, da je pomembno npr. razlikovati med zvenečimi in nezvenečimi nezvočniki, ker lahko le tako razumemo, zakaj včasih zapis ne ustreza izgovoru). Če tudi to ne zadostuje, znanstveni (pre)natančnosti pa se je avtor zavestno odpovedal, usmerja srednješolce k rabi drugih jezikovnih priročnikov in jih tako spodbuja k samostojnemu raziskovanju jezika (npr.: *V dvomu si pomagamo s slovarji. Kadar smo negotovi, pogledamo v Slovenski pravopis ali SSKJ*; opozarja na narečne ali tujejezične vplive /angleščina/ in priporoča uporabo



računalnika /npr. pri preverjanju črkovanja/) ali pa jih pritegne s katero drugo domislico (npr.: *Tonemski naglas najdemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in Slovenskem pravopisu /Fran.si/ in je kot del knjižne izreke ena od značilnosti slovenščine, ki navdušuje tudi tujce, ki se ukvarjajo z našim jezikom*).

Slovnica na kvadrat je uporabna šolska slovnica, ki na zanimiv način predstavlja vse, kar je za srednješolca pomembno. Napisana je na razumljiv in (ponavljam!) na prijazen način, zato verjamem, da bo med uporabniki dobro sprejeta. ■

Metka Pirc

Tudi nasmejati se je treba znati

Dnevi komedije 2017

Ob poskočnih ritmih v cirkuškem stilu se na odru Slovenskega ljudskega gledališča Celje znajdejo trije psi. Pravzaprav igralci, ki se v naslednjih dobrih dveh urah mojstrsko preobrazijo v najrazličnejše pasme psov. Na oder prinašajo utrinke pasjih življenj in tako v gledališkem vrtiljaku, ki ga spremljamo na varnih rdečih gledaliških sedežih, podoživimo celo paleto čustev. Od ponosa afganistanskega hrta, ki je namenjen za razplod najboljših rodovnikov, do prepotentnih čivav, ki kar same sebe prinesejo na oder v torbici. Čutimo tudi vztrajnost neke angleške pasme psa, ki se vsak dan podi za zajcem, in njegovo razočaranje, ko ga končno ujame in ugotovi, da je plastičen in torej neužiten. Hkrati tudi nedoločljiv občutek grenkobe, da ga je njegov lastnik iz dneva v dan gnal na tekmovanje iz lastnega užitka in da niti nagrada ni to, kar se je zdelo. Zveni znano, kajne?

Še več smeha je, če drzno naredimo korak naprej in pomislimo, da se skozi pasje obnašanje odražajo tudi lastnosti njihovih lastnikov. Tako ne preseneča, da je občinstvo predstavo Pasji dnevnik – Cucki v režiji Matjaža Latina in izvedbi Mestnega gledališča Ptuj, izbralo za letošnjo žlahtno komedijo na festivalu Dnevi komedije v celjskem gledališču. Strokovna žirija je letos izbrala drugače kot občinstvo. Za žlahtno komedijo so razglasili predstavo Peter Kušter v režiji Ivane Djilas in izvedbi SNG Nova Gorica. Najboljša komedijanta sta letos Dario Varga in Nataša Matjašec Rošker. Z žlahtno režijo v predstavi Žalujoča družina je prepričal Igor Vuk Torbica.

V Žalujoči družini se žalujoči seznanijo z vsebino oporoke, in ko ugotovijo, da na noben način ne bodo prišli do zapuščine, začnejo razmišljati, kako bi prelisičili zakon. Vuk Torbica poskrbi za domiselne intervencije, s katerimi ne banalizira besedila, marveč ponuja razdelane karakterne vloge in sporočilnost zgodbe družine prenesejo na probleme družbe kot celote, beremo v obrazložitvi žirije.

Dnevi komedije v celjskem gledališču so bili letos že 26. po vrsti in so edini tovrstni festival v Sloveniji, eden največjih gledaliških festivalov pri nas. Čeprav vsa leta dokazujejo, da je kakovostno predstavo težko narediti, se komedija kar ne more znebiti oznake manjvrednostnega žanra. Nihče ne ve, zakaj je tako v Sloveniji. Se s tem kaže odnos Slovencev do humorja?

Po drugi strani je zgovorno, da država v festivalu komedij ne prepozna interesa in zgolj lokalni celjski iniciativi se gre zahvaliti, da se imamo vsaj enkrat na leto možnost sistematično nasmejati. Ali kot pravi letošnji žlahtni režiser Igor Vuk Torbica, gre pri smehu za vprašanje svetovnega nazora. Vse okrog sebe lahko dojemamo kot nekaj smešnega, kar še ne pomeni, da se ves čas šalimo ali pa da vse mislimo smrtno resno.



Jonas Žnidaršič, Dario Varga, mag. Tina Kosi, Peter Srpčič, Ivana Djilas in Matjaž Latin (foto: SLG Celje)

Bolj ali manj polne dvorane predstav celjskega festivala kažejo na zgledno množico ljudi, ki se še zna nasmejati. Še več. Opaziti je, da komedija v sodobnem času izrazitega individualizma le še bolj smeši ljudi v njihovih vsakdanjih situacijah, ki so zanje v tistem trenutku središče sveta. Le razgledan človeški um pa se je sposoben nasmejati lastni neumnosti.

Organizatorji festivala Dnevi komedije v Celju so letos ugotavljali, da je bilo med letošnjimi prijavljenimi predstavami precej slovenskih besedil, kar kaže, da je tudi slovenska komedija popularna. Publika, ki zahaja v celjsko gledališče, je menda še posebej tenkočutna do komedije. Ustvarjalci pravijo, da je hvaležna, da sledi dogajanju na odru in se kdaj nasmeji, tudi ko ustvarjalci tega niso predvideli. Situacija v naših vsakdanjih življenjih je očitno postala tako bizarna, da se lahko le še smejimo. Morda tudi kaj naučimo? Navsezadnje želi komedija gledalce ne le zabavati, tudi vzgajati.

Gledališče danes še bolj kot v preteklosti postaja pribežališče. Od vsakdanjih težav, neumornega ritma obveznosti in skrbi, boja s časom in samim s seboj. Gre za trenutke, ko lahko sami postanemo del komedije ali pa ostanemo oddaljeni na stolu parterja. Na koncu je gledališče še prostor druženja, trenutki po predstavi pa čas, ko ni treba razpravljati o vremenu in naporni službi, ampak o dogajanju na odru.

Komedija je že od svojega nastanka satirično obravnavala mitološko ali junaško šaljivo zgodbo. In največji grški mojster komedije Aristofan je znal smeh izvabiti celo v času peleponeške vojne in notranje razdrobljenosti Grčije. Zasmehoval je vojskovodje in spodbujal Atence k spravi. Zares neverjetna je moč komedije.

Tako kot njena starejša sestra tragedija naj bi izhajala iz slavja v čast bogu duše in vina Dionizu. Navsezadnje, ali ni vse, kar živimo, tragedija, komedija ali nekaj vmes? ■

Mag. Veselka Šorli Puc

Zbirateljstvo kot Poslanstvo

Kolekcija Vugrinec
Hrvaška moderna
Narodna galerija, 9. november 2016–12. marec 2017

Razstava, na kateri so predstavljena slikarska in kiparska dela iz kolekcije[1] hrvaškega zbiratelja Davorja Vugrinca (ki ga marsikdo veliko bolje pozna po njegovih nogometnih dosežkih), ne ponuja samo prvovrstnega kulturnega užitka, ampak spodbuja tudi k razmišljanju. O pojavu zbiranja, odnosu do kulturne dediščine, vplivih hrvaške na slovensko likovno umetnost ...

Razmisleku se je najbolje prepustiti kar v prijetni galerijski kavarni in tako za nekaj trenutkov podaljšati občutek, da si v prostorih, kjer se diha drugačen zrak. Bližina izbranih umetnin je blagodejna in celi.

Zbirateljstvo je posebna človekova dejavnost in zbiratelji so posebni ljudje. Ne le tisti, ki zbirajo dragocene umetnine, ampak tudi oni, ki si prizadevajo priti do zanimivih razglednic, znamk, značk, orožja. Tudi do podstavkov za pivo ali starih avtomobilov. Meni na primer ob besedi zbiratelj vedno pride na misel striček Pons, junak iz istoimenskega romana Honoreja de Balzaca. Čudak je nenadkriljiv v veščini, kako za majhen denar iz rok premalo razgledanih prodajalcev izvabiti redke dragocenosti.

In kakšen zbiralec je Davor Vugrinec? Po besedah dr. Zvonka Makovića, pisca tehtnega prispevka k razstavnemu katalogu, gre za inteligentnega in dobro informiranega, seveda premožnega poznavalca, ki ima poleg vsega tudi to prednost, da je njegova soproga, Petra Vugrinec, specialistka za hrvaško moderno umetnost.

Vugrinec je že z nakupi prvih slik hrvaških avtorjev pred dvajsetimi leti jasno začrtal profil svoji zbirki. Pri zbiranju ga vodi strast, ki pa je, oplemenitena s poglobljenim študijem, sčasoma iz hobija prerasla v poslanstvo. Rezultat sistematičnega nabora »muzejskih komadov« (izraz je uporabila direktorica NG Barbara Jaki) je po mnenju Zvonka Makovića »najbolj zaokrožena zasebna zbirka slik hrvaške moderne«, ki vključuje mnoge mejnike v slogovnih premenah. Kadar ne gre za ključna dela, Vugrinec v svojo kolekcijo poznavalsko uvrsti dela tudi manj slavnih umetnikov, kar pripomore k celovitejšemu pogledu na razvoj hrvaške moderne umetnosti. Zaradi kakovosti in tehtnega izbora predstavlja Vugrinčeva kolekcija odličen korektiv oziroma dopolnitev zbirk, ki jih hranijo državne ustanove.

[1] Hrvaški strokovnjaki ločujejo med izrazoma *zbirka* in *kolekcija*. Kolekcija je ambicioznejša, nastaja s pomočjo premišljene zbiralne politike in pridobitvene veščine.

Vugrinec je za razstavo v ljubljanski Narodni galeriji odbral 65 slikarskih del in 12 kipov, nastalih med letoma 1880 in 1945. Med avtorji so Vlaho Bukovac, Bela Čikoš Sesija, Mato Celestin Medović, Mirko Račk, Emanuel Vidović, Miroslav Kraljević, Milivoj Uzelac, Marijan Trepše, Ljubo Babić, Marino Tartaglia, Vladimir Becić, Ignjat Job, Krsto Hegedušić, Ivan Meštrović, Antun Augustinčić in drugi.

Najstarejša dela na razstavi so nastala na prehodu iz 19. v 20. stoletje, zaznamujejo pa jih ostanki historicizma, simbolizma in secesije. Hrvaški umetniki se po končanem študiju (največ v Parizu, Münchnu in na Dunaju) ob vrnitvi v domovino niso zgolj posvečali lastni umetniški karieri, temveč so ključno pripomogli k temeljiti reorganizaciji umetniškega in kulturnega življenja. Med vodilnimi gre omeniti slikarja Vlaha Bukovca, ki je leta 1897 ustanovil Društvo hrvaških umetnikov. (Prav Bukovćeva sijajna slika z naslovom *Bela Čikoš Sesija pri delu*, ena novejših pridobitev Vugrinčeve kolekcije, nas očara ob vstopu v razstavni prostor, najdemo pa jo tudi na naslovnici obsežnega in kakovostnega kataloga.)

Ustanovitvi društva je sledila organizacija Hrvaškega salona, obe ključni instituciji pa sta določili položaj umetnika, kakršen je bil dotlej povsem neznan v umetniškem, družbenem in političnem kontekstu.

K razvoju hrvaške umetnosti na prehodu stoletij so brez dvoma vplivali tudi nekateri odlični likovni kritiki, med njimi Milutin Cihlar Nehajev. Čeprav je v širšem evropskem okviru predstavljal že preseženo obliko odklona od tradicije, je po mnenju tega strokovnjaka prav impresionizem (v zelo ohlapnem in nikakor ne radikalnem pomenu besede) pomenil na Hrvaškem nov veter v likovni umetnosti. Impresionizem so tam povezovali predvsem z deli tako imenovanih Munchenčanov – Josipa Račića, Miroslava Kraljevića, Vladimirja Becića in Oskarja Hermana.

Likovni kritik Iljko Gorenčević je takole lucidno zaznal Kraljevićevo inovacijo na področju hrvaškega slikarstva v začetku 20. stoletja: »On je vedel, da moderni umetnosti ni mogoče zadostiti in da ni njena naloga in poslanstvo, da z barvami in črtami interpretira pripovedne snovi in zgodovinske anekdote.«

Z odmikom od interpretacije omenjenih snovi, razumevanjem realizma Maneta in impresionistov, s sprejemanjem Cezannovega grajenja slike je Kraljević (imenitna slika Tri gracije!) odločilno vplival na celo generacijo hrvaških ustvarjalcev. Zlasti so ga spoštovali mladi, ki so v njem videli motivatorja razvoja. Med njimi so bili najvidnejši Vilko Gecan, Milivoj Uzelac in Marijan Trepše.

V času prve svetovne vojne so se na Hrvaškem pojavili prvi znaki ekspresionizma. Tudi pri uveljavljanju teh je pomembno vlogo odigral prav Kraljević. Pozneje so se v hrvaški umetnosti pojavile neoklasicistične tendence.

V kolekciji je vrsta del, ki so nastala v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja. Mnoga odražajo vpliv ključnih tendenc tistega časa: magičnega realizma, poetike italijanskega Novecenta, nemškega Neue Sachlichkeita

in barvnega ekspresionizma, sicer pa bi lahko dejali, da je za hrvaške ustvarjalce prve polovice 20. stoletja značilen pluralizem stilnih pojavov. Zaznamo ga v razstavljenih delih Oskarja Hermana, Marijana Trepšeta, Marina Tartaglie, Joze Kljakovića, Vladimirja Becića, Ljube Babića, Aleksandra Vidovića ... Poetiko grupe Zemlja, ki je iskala nacionalno noto v likovnem izražanju, v kolekciji Vugrinec zastopata Krsto Hegedušić in Oton Postružnik.

Mnogi prej našteti slikarji so delovali tudi kot profesorji na leta 1907 ustanovljeni akademiji za likovno umetnost v Zagrebu, kamor je odhajala študirat večina nadarjenih Slovencev. O različnih vplivih zagrebške šole je tako mogoče govoriti pri Miheliču, Sedeju, Omersi, Stupici, Preglju, Didku, Mušiču in drugih. Skoraj vsi našteti umetniki so pozneje svoje znanje prenašali na rodove študentov Akademije za likovno umetnost v Ljubljani, ki je bila na pobudo Božidarja Jakca ustanovljena leta 1946, torej štirideset let pozneje kot zagrebška.

Spominjam se, kako nam je na ALU profesor Gabrijel Stupica pri slikanju glave in akta venomer dajal za vzor svoje zagrebške profesorje. V vsakega od ateljejev je poleg Cezannovih prinesel tudi velike reprodukcije Becićevih del.

Ob sprehodu skozi zbirko, ki je postavljena z veliko znanja in občutljivosti, se poraja občutek, da so nam razstavljena dela na poseben način blizu. Občutek delno lahko izhaja iz dejstva, da je hrvaška umetnost črpala iz sočasnih umetniških tokov, ki so jih generirala velika središča, to pa so bili tudi viri navdiha za slovenske umetnike, ki so utirali pot moderni umetnosti. V kolekciji je kar nekaj avtorjev, ki bi jim zlahka našli pendant med našimi umetniki.

Kot sem že omenila, so prihajali umetniški vplivi iz »velikega sveta« k nam tudi posredno, preko zagrebške šole, in odzvanjali v načinu poučevanja na ljubljanski akademiji še desetletja. A zmotno bi bilo misliti, da se je v provinci zgolj prežvekovalo drobtine z bogatinove mize. Umetniki, ki so utirali pot hrvaški (in slovenski) moderni umetnosti, so bili polnokrvne osebnosti, za vse pa je veljalo, da so svoj poklic jemali skrajno resno ter pogosto zastavili prav vse v iskanju globlje umetniške resnice.

Kolekcija Vugrinec torej ponuja žlahtni kulturni užitek in spodbuja k razmišljanju. Med drugim odpira tudi vprašanja odgovornega zbirateljstva in njegovega doprinosa k skupni kulturni dediščini. Saj ne, da na Slovenskem ne bi bilo zbirateljev, a vsekakor bi si želeli, da bi bilo med njimi več Janezev Škrabcev. Predvsem pa bi bilo sijajno imeti tudi kakega Davorja Vugrinca. ■